

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Πολιτική και στρατιωτική δραστηριοποίηση της Τουρκίας στη Δυτική Α-
φρική: παρούσα κατάσταση, μελλοντικές προοπτικές, συνέπειες για την
Ελλάδα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Turkey's political and military activities in West Africa: current situation,
future perspectives, consequences for Greece

DISSERTATION

Ιωάννης Δράκος

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς

Ανδρέας Γκόφας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ιωάννης Δράκος, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους καθηγητές μου για τις γνώσεις που μου προσέφεραν και μου έδωσαν τη δυνατότητα να εργαστώ στο αντικείμενο της παρούσας εργασίας, με κατάλληλη καθοδήγηση και πολύτιμες υποδείξεις όποτε τις χρειάστηκα. Επίσης οφείλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τη σύζυγο και τις δύο μικρές μου κόρες, που με τη στήριξή τους διευκόλυναν τη σύνταξη του παρόντος πονήματος.

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάση επιστημονικής παράφρασης.

Αθήνα, 2024

Ιωάννης Δράκος

Περιεχόμενα

	σελ.
Εισαγωγή	12
Μεθοδολογία.....	14
Σκοπός.....	14
Προϋποθέσεις.....	16
Παράγοντες	16
Μέρος Πρώτο.....	18
Κεφάλαιο πρώτο: Θεωρητικό Υπόβαθρο	18
Ορισμός και θεωρητική ανάλυση της έννοιας της ισχύος	18
Εξισορρόπηση Ισχύος.....	23
Πόση ισχύς είναι αρκετή.....	23
Οι συντελεστές ισχύος	24
Η εκτίμηση της εθνικής ισχύος.....	26
Σκληρή και Ήπια Ισχύς.....	27
Η έξυπνη ισχύς: Ο συνδυασμός σκληρής και ήπιας ισχύος	29
Η εφαρμογή της ήπιας ισχύος: Δημόσια Διπλωματία.....	30
Η «οξεία ισχύς» (Sharp Power)	33
Η Τουρκία μεταξύ σκληρής, ήπιας και οξείας ισχύος	35
Κεφάλαιο δεύτερο: Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική	37
Το Στρατηγικό Βάθος της Τουρκίας.....	37
Η τουρκική θεώρηση για την εθνική της ισχύς	38
Η τουρκική εξωτερική πολιτική σε αναζήτηση ρόλου και ταυτότητας.....	40
Το αφήγημα του εθνικού ρόλου της Τουρκίας μέσω της δημόσιας διπλωματίας....	41
Μέρος Δεύτερο	45
Κεφάλαιο τρίτο: Η νέα εστίαση της Τουρκίας στην Αφρική: αιτίες και προκλήσεις..	45
Το στρατηγικό άνοιγμα της Τουρκίας στην Αφρική	45
Σε αναζήτηση μεγαλύτερης προβολής στην αφρικανική ήπειρο.....	46
Η Τουρκία: ο «καλοπροαίρετος» «αδελφός» της Αφρικής.....	48
Κεφάλαιο τέταρτο: Η επέκταση του τουρκικού αποτυπώματος στη Δυτική Αφρική .	50
Δημιουργία προγεφυρώματος ήπιας ισχύος- οικοδόμηση εμπιστοσύνης	50
Ανθρωπιστική διπλωματία / συνεργασία και ανάπτυξη	50
Πολιτιστική διπλωματία	51
Θρησκευτική διπλωματία	52
Η οικονομική αρχιτεκτονική της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική	53

Ο δυνητικός εμπορικός/ενεργειακός διάδρομος Ευρώπης – Αφρικής.....	53
Οι οικονομικές σχέσεις με τα δυτικοαφρικανικά κράτη.....	54
Οι σχέσεις ασφάλειας Δυτικής Αφρικής και Τουρκίας - στροφή στη σκληρή ισχύ	58
Η «διπλωματία των μη επανδρωμένων αεροσκαφών».....	59
Συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας.....	61
Ο μισθοφορικός στρατός SADAT International Defence Consultancy	62
Οι πολιτικές διαστάσεις της επέκτασης της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική.....	64
Κεφάλαιο πέμπτο: Συμπεράσματα και αποτίμηση	68
Γενικά συμπεράσματα	68
Μελλοντικές Προοπτικές.....	71
Εξέλιξη των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών της Τουρκίας.....	72
Πολιτικές προοπτικές και προοπτικές ασφαλείας.....	73
Ανταγωνισμός παγκόσμιων και περιφερειακών δυνάμεων	74
Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας – Κίνας	74
Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας-Ρωσίας.....	77
Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας – ΗΠΑ	79
Συνέπειες για την Ελλάδα.....	81
Παράρτημα «Α».....	107
Το Τουρκικό Αποτύπωμα στην Αφρική	107
Η ανθρωπιστική βοήθεια	107
Η πολιτιστική συνεργασία	109
Η διπλωματική προσέγγιση	110
Οικονομική συνεργασία στην Αφρική.....	112
Η συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας	115
Παράρτημα «Β».....	120
Η Τουρκική Διείσδυση στη Δυτική Αφρική.....	120

Περίληψη

Η Αφρική αναδεικνύεται ως η νέα πολυπολική γεωπολιτική αρένα, όπου τόσο παραδοσιακές όσο και αναδυόμενες εξωπεριφερειακές δυνάμεις ανταγωνίζονται για εμπορικά οφέλη και στρατηγική επιρροή. Στο πλαίσιο αυτού του παγκόσμιου φαινομένου, που συχνά περιγράφεται ως ένας νέος «αποικισμός» της μαύρης ηπείρου, η Τουρκία επιδιώκει να διασφαλίσει έναν ηγετικό ρόλο. Υιοθετώντας μια στρατηγική που βασίζεται στον αυτοπροσδιορισμό της ως διαπεριφερειακής δύναμης και δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας, με τη σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ κρατικών και επιχειρηματικών ελίτ, η Τουρκία έχει οικοδομήσει ένα ολοένα και πιο εκτεταμένο και πολυδιάστατο δίκτυο δεσμών σε ολόκληρη την Αφρικανική ήπειρο.

Αφού ενίσχυσε την πολιτική και στρατιωτική παρουσία της στην Ανατολική και Βόρεια Αφρική, η Άγκυρα έχει στραφεί σε μια νέα στρατηγική προσέγγιση προς τη Δυτική Αφρική. Με ένα συνδυασμό εργαλείων ήπιας ισχύος και παραδοσιακών μέσων σκληρής ισχύος, η Τουρκία ενσωματώνει στρατιωτικές και οικονομικές πρωτοβουλίες για την εδραίωση πολιτικής επιρροής. Παράλληλα, αξιοποιεί επιδέξια την ανθρωπιστική βοήθεια και την προώθηση του πολιτισμού, ενισχύοντας τη διπλωματική της παρουσία στην περιοχή.

Με ένα ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών που καλύπτουν την παραδοσιακή και δημόσια διπλωματία, τις επενδύσεις, το εμπόριο, την ανθρωπιστική βοήθεια, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την ασφάλεια, η Άγκυρα επιδιώκει να εδραιώσει και να εμβαθύνει τις σχέσεις της με τις χώρες της Δυτικής Αφρικής. Στόχος της είναι να καθιερωθεί ως ένας εναλλακτικός φορέας ασφάλειας, ενώ παράλληλα οι τουρκικές επιχειρήσεις αναπτύσσουν μια ολοκληρωμένη εμπορική αρχιτεκτονική που εκτείνεται από τις βόρειες ακτές της ηπείρου έως τις δυτικές. Μέσα από αυτές τις δράσεις, η Τουρκία προωθεί ένα δικό της μοντέλο ανάπτυξης, προσφέροντας μια εναλλακτική προσέγγιση για την περιοχή.

Η ενίσχυση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών αποτελεί σαφή ένδειξη της εμβάθυνσης των σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των χωρών της Δυτικής Αφρικής. Παράλληλα, μέσω της λεγόμενης «διπλωματίας των μη επανδρωμένων αεροσκαφών», οι δυτικοαφρικανικές χώρες συνάπτουν συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας που περιλαμβάνουν την προμήθεια μη επανδρωμένων αεροσκαφών, τεθωρακισμένων οχημάτων, ναυτικού εξοπλισμού, όπλων πεζικού και άλλων τύπων

στρατιωτικού εξοπλισμού τουρκικής κατασκευής. Αυτή η στρατηγική όχι μόνο ενισχύει τη θέση της Τουρκίας στο διεθνές σκηνικό, αλλά και επηρεάζει σημαντικά τη γεωπολιτική ισορροπία στη Δυτική Αφρική, καθιστώντας την Τουρκία έναν βασικό παίκτη στην περιοχή.

Η Τουρκία προσεγγίζει τις διεθνείς σχέσεις με έμφαση στην ισχύ, επιχειρώντας να αυξήσει την επιρροή της στην περιοχή της Δυτικής Αφρικής και πέρα από αυτήν, παρά το γεγονός ότι δεν συγκαταλέγεται στις μεγάλες δυνάμεις. Η εμπλοκή της στην περιοχή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο του γεωπολιτικού ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας. Ως «παγκόσμιο swing state», η Τουρκία έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την ισορροπία δυνάμεων, διαλέγοντας μεταξύ μιας δυτικής προσέγγισης ή στενότερων δεσμών με την Κίνα. Η αστάθεια, η στρατιωτικοποίηση της περιοχής και η σύγκρουση συμφερόντων με άλλες δυνάμεις, ενισχύουν τις προκλήσεις. Η συνεργασία ή η σύγκρουση της Τουρκίας με τις δυτικοαφρικανικές χώρες και τους άλλους διεθνείς δρώντες προσφέρει στη χώρα τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσει την επιρροή των παγκόσμιων παραγόντων στην περιοχή, επηρεάζοντας καθοριστικά τη γεωπολιτική ισορροπία σε παγκόσμιο επίπεδο. Η σταδιακή ενίσχυση της τουρκικής ισχύος, η οποία μεθοδικά μετατρέπεται σε πολιτική επιρροή, καθιστά επιτακτική την ανάγκη για την Ελλάδα να υιοθετήσει στρατηγικές εξισορρόπησης.

Αυτές οι στρατηγικές θα πρέπει να περιλαμβάνουν την ενίσχυση της ελληνικής παρουσίας στην Αφρική μέσω διπλωματικών, οικονομικών και πολιτιστικών πρωτοβουλιών, την προώθηση συνεργασιών με χώρες που συμμερίζονται παρόμοιες ανησυχίες, και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ΕΕ και άλλων διεθνών οργανισμών για τη διατήρηση της σταθερότητας και την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων.

Λέξεις Κλειδιά: Ήπια Ισχύς, Δημόσια διπλωματία, Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, Δυτική Αφρική

Turkey's political and military activities in West Africa: current situation, future perspectives, consequences for Greece

Ioannis Drakos

Abstract

Africa is the emerging multipolar geopolitical arena, where traditional and emerging extra-regional powers compete for trade gains and geopolitical influence. Turkey is trying to gain prominence in this third wave of foreign interest in Africa, a global phenomenon of new "colonization" on the continent. Based on the redefinition of its role in international relations as a trans-regional power and a global power, with the alignment of interests between state and business elites, Turkey has developed an increasingly dense network of multidimensional ties across Africa.

Having strengthened its political and military influence in East and North Africa, Ankara has been attempting a new opening in West Africa through the application of both standard soft power tools and other classic hard power means. This dual approach combines its military and economic engagement that converts into political influence, while deftly exploiting the humanitarian aid and cultural dimensions.

Through complex actions in the areas of traditional and public diplomacy, investment, trade, humanitarian aid, education, culture and security, Ankara seeks to deepen its relations with the countries of the region. Turkey is attempting to become an important alternative security partner, while Turkish businesses are trying to create an integrated commercial architecture stretching from the coast of North Africa to the coast of West Africa, promoting a Turkish model of development.

The increasing volume of trade is an important indicator of the strengthening the relations between Turkey and West African countries. Alongside the "drone diplomacy", West African countries are signing military cooperation agreements for the acquisition of other Turkish-made military equipment, armoured vehicles, naval and marine assets, infantry weapons and other types of military equipment. This development boosts Turkey's position on the international stage and shifts the geopolitical balance in the region. Turkey's approach to international relations is based on power. Although it does not belong to the great powers, it seeks to strengthen its influence in the region and beyond. Its involvement in West Africa plays an important role in the geopolitical rivalry between the United States and China. As a "global swing

state" Turkey can influence the balance of power in the region, through its choice between a Western approach or closer relations with China. Continued instability and militarization of the region, as well as the clash of interests with France increase challenges. Any cooperation or confrontation with the West African countries and other international actors enables Turkey to affect the influence of international actors in the area and shape the geopolitical dynamics of the world. The growth of Turkish power, which is often transformed into political influence, must force Greece to pursue counterbalancing strategies.

These strategies should include boosting the Greek presence in Africa through diplomatic, economic and cultural initiatives, promoting partnerships with countries that share similar concerns, and using the capabilities of the EU and other international organisations to maintain stability and defend national interests.

Keywords: *Soft Power, Public diplomacy, Turkey's foreign policy, West Africa*

Εισαγωγή

Η Αφρική έχει αναδειχθεί σε μια νέα γεωπολιτική αρένα, προσελκύοντας τόσο τις παγκόσμιες δυνάμεις όσο και τις αναδυόμενες μεσαίες, όπως η Τουρκία. Οι προσπάθειες εδραίωσης της θέσης τους στη νέα εποχή της Αφρικής έχουν μεγάλες γεωπολιτικές συνέπειες. Περιοχές με τεράστιους πληθυσμούς και επομένως αυξανόμενη καταναλωτική αγορά και προσφορά εργασίας, μεγάλες εκτάσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν και πλούτος σε φυσικούς πόρους, δημιουργούν ευκαιρίες επένδυσης και εμπορικής ανάπτυξης. Ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός εντείνεται ακόμα περισσότερο, ιδίως όσον αφορά τον έλεγχο της εμπορικής και ενεργειακής διασύνδεσης με τη μαύρη ήπειρο.

Παρότι η Τουρκία δεν διαθέτει αποικιακό παρελθόν, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, και ιδιαίτερα μετά το 2005, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη αναβίωση των σχέσεων της με την αφρικανική ήπειρο. Αυτή η στροφή μπορεί να ερμηνευθεί ως μέρος μιας ευρύτερης ανακατεύθυνσης της εξωτερικής πολιτικής της, που βασίζεται στο υποτιθέμενο στρατηγικό βάθος της οθωμανικής κληρονομιάς. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, η Άγκυρα κατέστησε την αφρικανική πολιτική μία από τις κύριες προτεραιότητες της πολυμερούς εξωτερικής της πολιτικής. Με έναν επαναπροσδιορισμό του ρόλου της στις διεθνείς υποθέσεις, η Τουρκία προβάλλεται ως διαπεριφερειακή δύναμη και παγκόσμιος παράγοντας. Η σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ κρατικών και επιχειρηματικών ελίτ έχει συμβάλει στην οικοδόμηση ενός ολοένα και πιο πυκνού δικτύου πολυδιάστατων δεσμών σε ολόκληρη την Αφρική, εδραιώνοντας τη θέση της ως στρατηγικού εταίρου για πολλές χώρες της ηπείρου.

Η πολιτική της Τουρκίας για την Αφρική δεν περιορίζεται σε βραχυπρόθεσμες στρατηγικές, αλλά αντιπροσωπεύει μια συντονισμένη και πολυδιάστατη προσπάθεια διείσδυσης. Αφού εδραίωσε την παρουσία της στη Βόρεια και Ανατολική Αφρική, η Άγκυρα εργάζεται για την επέκταση της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής επιρροής της σε ολόκληρη την ήπειρο. Η Δυτική Αφρική¹ έχει αποκτήσει κεντρική σημασία στη στρατηγική της Τουρκίας, ιδίως ως πεδίο όπου η ήπια ισχύς μετατρέπεται σε πολιτική επιρροή και σε επιρροή σε θέματα ασφάλειας. Αυτή η

¹ Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, ως Δυτική Αφρική εξετάζονται οι παρακάτω χώρες: Ακτή Ελεφαντοστού, Γκάμπια, Γκάνα, Γουινέα, Γουινέα Μπισσάου, Λιβερία, Μάλι, Μπενίν, Μπουρκίνα Φάσο, Νίγηρας, Νιγηρία, Πράσινο Ακρωτήριο, Σενεγάλη, Σιέρα Λεόνε και Τόγκο.

μετάβαση έγινε ιδιαίτερα εμφανής κατά τη διάρκεια της κρίσης στη Λιβύη, όπου η Τουρκία αξιοποίησε τις δυνατότητές της για να διαμορφώσει τις εξελίξεις, ενισχύοντας τον ρόλο της ως περιφερειακού και παγκόσμιου παίκτη.

Η εμπλοκή της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική έχει αυξηθεί σημαντικά μέσω της δημιουργίας ανθρωπιστικού, πολιτιστικού και θρησκευτικού αποτυπώματος, αποτελώντας μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής επιρροής. Εφαρμόζοντας μια πολυδιάστατη διπλωματική προσέγγιση, η Τουρκία συνδυάζει αποτελεσματικά εργαλεία ήπιας ισχύος, όπως η ανθρωπιστική βοήθεια, η εκπαίδευση, η θρησκεία και ο πολιτισμός, με πιο παραδοσιακά μέσα ισχύος, όπως η οικονομική, πολιτική και στρατιωτική διάσταση. Μέσα από αυτή τη στρατηγική, η Άγκυρα επιδιώκει να καθιερωθεί ως σημαντικός παράγοντας στην ευρύτερη περιοχή, αναπτύσσοντας πολυδιάστατες σχέσεις που προσφέρουν αμοιβαία οφέλη και ενισχύουν το διεθνές κύρος της. Ένας σαφής δείκτης αυτής της ενίσχυσης είναι η ραγδαία αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών. Από το 2021, η αυξημένη ανάγκη των αφρικανικών κυβερνήσεων για αμυντικές δαπάνες, λόγω ισλαμιστικών εξεγέρσεων και εμφυλίων πολέμων, έχει επιταχύνει την πώληση δημοφιλών τουρκικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών και άλλου στρατιωτικού εξοπλισμού. Αυτές οι πωλήσεις αποτελούν το κύριο όχημα για την υπογραφή συμφωνιών στρατιωτικής συνεργασίας, ενισχύοντας τη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας στην περιοχή. Η εξέλιξη αυτή όχι μόνο αναβαθμίζει την επιρροή της στη Δυτική Αφρική, αλλά επηρεάζει ευρύτερα τις ισορροπίες ισχύος, καθιστώντας την Τουρκία έναν κρίσιμο παίκτη στη διεθνή σκηνή.

Η Τουρκία προσεγγίζει τις διεθνείς σχέσεις υπό το πρίσμα της ισχύος, αναζητώντας τρόπους να ενισχύσει την επιρροή της τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, παρά το γεγονός ότι δεν συγκαταλέγεται στις Μεγάλες Δυνάμεις. Η δραστηριοποίησή της στη Δυτική Αφρική αναδεικνύεται σε κομβικό παράγοντα στον γεωπολιτικό ανταγωνισμό μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας. Ως «παγκόσμιο swing state», η Τουρκία έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή, επιλέγοντας είτε μια δυτική προσέγγιση είτε τη σύσφιξη σχέσεων με την Κίνα. Η συνεχιζόμενη αστάθεια στη Δυτική Αφρική, η στρατιωτικοποίηση της περιοχής και οι συγκρούσεις συμφερόντων, ιδίως με τη Γαλλία, δημιουργούν ένα περίπλοκο περιβάλλον που αυξάνει τις προκλήσεις για την τουρκική στρατηγική. Η συνεργασία ή η σύγκρουση με τις δυτικοαφρικανικές χώρες,

καθώς και με άλλους διεθνείς δρώντες, παρέχει στην Τουρκία τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσει την επιρροή των παγκόσμιων παραγόντων στην περιοχή. Μέσω αυτής της στρατηγικής, η Άγκυρα επιδιώκει να διαδραματίσει ρόλο στην αναδιαμόρφωση της παγκόσμιας γεωπολιτικής ισορροπίας, καθιστώντας την έναν κρίσιμο παράγοντα στις διεθνείς εξελίξεις.

Η στροφή της Τουρκίας προς την Αφρική αποτελεί ένδειξη της στρατηγικής της φιλοδοξίας για τον «αιώνα της Τουρκίας», όπως τον έχει χαρακτηρίσει ο Πρόεδρος Ερντογάν. Αυτή η στροφή αντιπροσωπεύει μια ουσιαστική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική, καθώς η Τουρκία επιδιώκει να εδραιωθεί ως διαπεριφερειακή δύναμη και παγκόσμιος παράγοντας σε ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα. Ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου της ως στρατηγικού πόλου στον νέο παγκόσμιο χάρτη είναι καθοριστικός για τη διαμόρφωση της εξωτερικής της στρατηγικής. Η αλληλεπίδραση των φιλοδοξιών του Προέδρου Ερντογάν, οι στρατηγικές των διεθνών δρώντων και η αναδυόμενη παγκόσμια τάξη δημιουργούν ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο και απρόβλεπτο γεωπολιτικό τοπίο. Αυτή η δυναμική επηρεάζει σημαντικά τις διεθνείς σχέσεις, δημιουργώντας νέες προκλήσεις και ευκαιρίες για την Ελλάδα και για τις σχέσεις της με την Τουρκία. Η αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας, ειδικά στην Αφρική, καθιστά αναγκαία μια στρατηγική παρακολούθησης και προσαρμογής εκ μέρους της χώρας μας, ώστε να ανταποκριθούμε στις μεταβαλλόμενες γεωπολιτικές συνθήκες και να διασφαλίσουμε τα εθνικά μας συμφέροντα.

Μεθοδολογία

Σκοπός

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να προσφέρει μια εκτενή ανάλυση της πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας προς τη Δυτική Αφρική. Η μελέτη ξεκινά με την αναγνώριση των πολιτικών λόγων και των στρατηγικών κινήτρων που οδήγησαν την Τουρκία στην υιοθέτηση αυτής της νέας προσέγγισης. Θα εξεταστούν τα διάφορα μέσα και εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των στόχων της, όπως η διπλωματία, η οικονομία, η ανθρωπιστική βοήθεια, η θρησκευτική και πολιτιστική διάσταση, καθώς και οι στρατιωτικές ενέργειες.

Επιπλέον, η μελέτη θα αναλύσει τα αποτελέσματα αυτής της στρατηγικής,

αξιολογώντας την επίδραση στην πολιτική και στρατιωτική δραστηριοποίηση της Τουρκίας στην περιοχή της Δυτικής Αφρικής. Κεντρικό στοιχείο αυτής της ανάλυσης θα είναι οι προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, οι οποίες ενσωματώνουν τις γεωπολιτικές φιλοδοξίες της και τις σχέσεις της με διεθνείς δρώντες, όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Για τη επίτευξη του σκοπού αυτού, η παρούσα εργασία απαρτίζεται από πέντε κεφάλαια. Ειδικότερα:

Το πρώτο κεφάλαιο της μελέτης επικεντρώνεται στην εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας της ισχύος και στη σύνδεσή της με τη συμπεριφορά των κρατών κατά την επιδίωξή τους να την αποκτήσουν. Η ανάλυση θα εξετάσει το θεωρητικό υπόβαθρο της «ήπιας ισχύος» (soft power) και της «δημόσιας διπλωματίας», εστιάζοντας στην εφαρμογή αυτών των εννοιών στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Με βάση αυτά τα θεωρητικά εργαλεία, η μελέτη θα προσπαθήσει να κατανοήσει τους τρόπους με τους οποίους η Τουρκία χρησιμοποιεί τη «ήπια ισχύ» για να προβάλλει και να επικοινωνήσει το «αφήγημά» της στο διεθνές σύστημα, ενισχύοντας την επιρροή της στην περιοχή της Δυτικής Αφρικής. Η χρήση εργαλείων όπως η ανθρωπιστική βοήθεια, η εκπαίδευση, οι πολιτιστικές ανταλλαγές, η θρησκεία και η «δημόσια διπλωματία» θα αναλυθεί ως στρατηγικές που συνδέονται με την επιδίωξη των τουρκικών εθνικών συμφερόντων και τη δημιουργία θετικών σχέσεων με τις χώρες της Δυτικής Αφρικής. Η κατανόηση των εργαλείων αυτών θα αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η Τουρκία επιδιώκει να οικοδομήσει μια εικόνα ως «ήπια δύναμη» και να προωθήσει την πολιτική και στρατιωτική της επιρροή στην περιοχή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης, εξετάζεται η τουρκική εξωτερική πολιτική με επίκεντρο τη νέο-οθωμανική γεωπολιτική προσέγγιση του «στρατηγικού βάθους». Αυτή η προσέγγιση, όπως αναπτύχθηκε από τον Αχμέτ Νταβούτογλου, συνδέεται με τον επαναπροσδιορισμό της τουρκικής στρατηγικής και της εθνικής της ισχύος, εστιάζοντας στη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας ως γέφυρας μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η ανάδειξη της εθνικής ισχύος ως πολυπαραγοντικής έννοιας παρέχει στην Τουρκία μια διευρυμένη αντίληψη για τον ρόλο της στο διεθνές σύστημα. Η πολιτική του «στρατηγικού βάθους» εστιάζει στην ενίσχυση της τουρκικής επιρροής μέσω της διατήρησης στενών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες και της επιδίωξης ενεργούς

παρουσίας σε περιοχές εκτός των παραδοσιακών συνόρων της, όπως η Αφρική.

Στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης, αναλύονται τα κίνητρα που καθοδηγούν την τουρκική εξωτερική πολιτική προς την Αφρική, με έμφαση στη Δυτική Αφρική. Τα κεφάλαια αυτά εξετάζουν την αναδυόμενη φιλόδοξη στρατηγική της Τουρκίας στην περιοχή, η οποία συνάδει με τον νέο γεωστρατηγικό της αυτοπροσδιορισμό.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, η μελέτη εξάγει συμπεράσματα και αναλύει τις συνέπειες αυτής της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής για την ελληνική στρατηγική. Οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες που αναδύονται από την ενίσχυση της τουρκικής παρουσίας στη Δυτική Αφρική θα επηρεάσουν την ανάγκη για στρατηγικές εξισορρόπησης και διαφοροποίησης από την ελληνική πλευρά. Το κεφάλαιο αυτό θα εξετάσει πώς η Ελλάδα μπορεί να προσαρμοστεί στις νέες γεωπολιτικές πραγματικότητες και να αναπτύξει πολιτικές που θα εξασφαλίσουν την προστασία των εθνικών της συμφερόντων, τόσο σε επίπεδο στρατηγικών συμμαχιών όσο και σε τομείς οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας στην περιοχή.

Προϋποθέσεις

Η μελέτη στηρίζεται στις εξής επιμέρους προϋποθέσεις:

- Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αφρική θα συνεχίσουν να αποτελούν έναν από τους κύριους προσανατολισμούς της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.
- Η Τουρκία στη Δυτική Αφρική θα συνεχίσει να χρησιμοποιεί το ίδιο μοντέλο διείσδυσης όπως και στην υπόλοιπη Αφρική, επιλέγοντας τα ίδια στοιχεία ισχύος και με τον ίδιο τρόπο, προς επίτευξη των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής.
- Οι υπόλοιποι διεθνείς δρώντες δεν θα ανακόψουν την περαιτέρω εμβάθυνση των τουρκικών σχέσεων με τα δυτικοαφρικανικά κράτη.

Παράγοντες

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν το πλαίσιο αυτής της μελέτης είναι οι παρακάτω:

- Η κατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα καθορίζει τις εξελίξεις της διεθνούς πολιτικής. Η αύξηση των φορτίων ισχύος αποτελεί *sine qua non* προϋπόθεση για την προώθηση των εθνικών του συμφερόντων. Τα κράτη υιοθετούν στρατηγικές εξισορρόπησης των αντιπάλων τους για να

διατηρήσουν ή να αλλάξουν την κατανομή ισχύος.

- Θεωρητικό υπόβαθρο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής μετά το 2002 είναι το δόγμα Νταβούτογλου περί «στρατηγικού βάθους της Τουρκίας».
- Η Τουρκία χαρακτηρίζεται ως «αναδυόμενη δύναμη» στην παρούσα εργασία αφενός λόγω της υιοθέτησης φιλόδοξων στρατηγικών δεσμεύσεων προς την Αφρική και αφετέρου διότι μέσω της αφρικανικής πολιτικής, επιδιώκει έναν πιο διεκδικητικό ρόλο στην παγκόσμια σκηνή.
- Η ενεργός δημόσια διπλωματία σε όλες τις μορφές, αποτελεί την κύρια πλατφόρμα επικοινωνίας του τουρκικού αφηγήματος, ως εργαλειοθήκη εφαρμογής ήπιας ισχύος αρχικά και μετεξέλιξής της σε σκληρή ισχύ στη συνέχεια.
- Η αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας έχει ενισχύσει τη «γραμματική» της πολεμικής ικανότητάς της μέσω της παραγωγής νέων μέσων σκληρής ισχύος, (στρατιωτικής-πολιτικής). Η κλαουζεβιτσιανή προσέγγιση της Τουρκίας καθορίζει τη χρήση αυτών των μέσων σκληρής ισχύος και την επίδρασή τους στην περιφερειακή αρχιτεκτονική ασφάλειας.

Μέρος Πρώτο

Κεφάλαιο πρώτο: Θεωρητικό Υπόβαθρο

Ορισμός και θεωρητική ανάλυση της έννοιας της ισχύος

Η έννοια της ισχύος αποτελεί κεντρική συνιστώσα στην ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων και εξετάζεται κυρίως μέσω της ρεαλιστικής θεωρίας, η οποία αναγνωρίζει την ισχύ ως θεμελιώδη παράγοντα διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων. Αντίθετα, άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως ο φιλελευθερισμός και η κονστρουκτιβισμός, επιδιώκουν να αποδομήσουν την απόλυτη σημασία της ισχύος, αναδεικνύοντας και άλλους παράγοντες, όπως οι θεσμοί, οι αξίες και οι ιδεολογίες. Το εννοιολογικό περιεχόμενο της ισχύος έχει μελετηθεί εκτενώς σε τομείς όπως η πολιτική επιστήμη, η κοινωνική θεωρία και τα οικονομικά, με στόχο την κατανόηση του τρόπου που η ισχύς επηρεάζει την κοινωνική, οικονομική και πολιτική συμπεριφορά των κρατών και άλλων διεθνών δρώντων.

Η ισχύς είναι μια έννοια που, αν και όλοι τη κατανοούν σε κάποιο βαθμό, παραμένει δύσκολο να περιγραφεί με ακρίβεια, γεγονός που αντανakλάται στους διαφορετικούς ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς. *«Η ισχύς είναι σαν τον καιρό, ... όλοι μιλάνε γι' αυτόν αλλά λίγοι τον κατανοούν»*, ή *«όπως η αγάπη, πιο εύκολο να τη νιώσεις παρά να την ορίσεις και να την μετρήσεις»* (Nye, J. S. Jr., 2004, σελ. 1). Οι ποικίλες ερμηνείες προκύπτουν από την πολυπλοκότητα του φαινομένου και εξαρτάται από το πλαίσιο στο οποίο εφαρμόζεται. Η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας αποκαλύπτει ότι κάθε ερευνητής προσεγγίζει την πολύπλευρη έννοια της ισχύος με μοναδικό τρόπο, αντικατοπτρίζοντας την εκτεταμένη ποικιλία του περιεχομένου της (Κουσκουβέλης, 2010, σελ. 141): Η ισχύς μπορεί να εκληφθεί ως **«δύναμη»**, η οποία εκφράζει την υλική διάσταση και αναφέρεται στα μέσα που επιτρέπουν σε έναν φορέα να επηρεάσει το περιβάλλον του. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε μέσω άμεσης χρήσης αυτών των μέσων, είτε μέσω πολιτικής ισχύος που διατηρείται ακόμα και χωρίς την εφαρμογή βίας. Επίσης, η ισχύς περιγράφεται ως **«ικανότητα άσκησης εξουσίας»**, δηλαδή ως η δυνατότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας να επιβάλει τη θέλησή της σε άλλους, χρησιμοποιώντας μηχανισμούς όπως νόμοι, κανονισμοί ή άλλες μορφές οργανωμένης εξουσίας². Η ισχύς ως **«άσκηση**

² Είναι χαρακτηριστικός ο ορισμός της εξουσίας στον τομέα των κοινωνικών επιστημών, που ανήκει

επιρροής» αναφέρεται στην ικανότητα να οδηγήσει κάποιος σε συναίνεση ή να προκαλέσει αλλαγές στη στάση και συμπεριφορά ενός ατόμου χωρίς να καταφύγει σε εξαναγκασμό. Αντί για τη χρήση βίας ή καταναγκασμού, αυτή η μορφή ισχύος βασίζεται στην προσέλκυση και την ικανότητα να επηρεάζει τα συναισθήματα και τη βούληση των ατόμων. Είναι μια πιο υποσυνείδητη και συχνά πιο διαρκής μορφή επιρροής, καθώς επηρεάζει τις αντιλήψεις και τις αποφάσεις μέσω της πειθούς, της καλλιέργειας σχέσεων ή της προβολής ενός θετικού και ελκυστικού μηνύματος (Κουλουμπής Θ. & Κώνστας Δ., 1998, σ. 157). Τέλος η ισχύς εμφανίζεται ως **«άσκηση ελέγχου»** με τρεις κύριες προσεγγίσεις: ως έλεγχος επί των πόρων (control over resources), έλεγχος επί της συμπεριφοράς άλλων δρώντων (control over others), έλεγχος επί των γεγονότων και αποτελεσμάτων (control over events and outcomes)³. Συνολικά, η συζήτηση γύρω από την έννοια της ισχύος προκαλεί έντονες διαφωνίες και συζητήσεις, καθώς η κατανόησή της διαφέρει ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση που ακολουθεί ο κάθε μελετητής (Mearsheimer, 2007, σ.128).

Ο Θουκυδίδης, ο πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού, στην ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, θα εισάγει για πρώτη φορά στις Διεθνείς Σχέσεις την έννοια της ισχύος και ίσως ήταν ο πρώτος πολιτικός επιστήμονας που κατανόησε τη σημασία του «συσχετισμού ισχύος» (Gilpin, 2007, σελ. 93). Για τον Π. Κονδύλη, ο Θουκυδίδης *«είχε την ευκαιρία, να παρακολουθήσει τη συζήτηση πάνω στο πρόβλημα της ισχύος σε μια εποχή όπου η επιδίωξη της ισχύος έφτασε η ίδια στον παροξυσμό της ανελέητης βίας»* (Κονδύλης, 1992, σ.51), συμπληρώνοντας ότι *«η αυτοσυντήρηση έχει διαφορετικό νόημα για τον ισχυρό, ο οποίος μπορεί να διατηρήσει την ισχύ του μονάχα διευρύνοντάς την συνεχώς, και για τον αδύνατο, ο οποίος σώζεται ανταποκρινόμενος στις επιθυμίες του ισχυρότερου»:*

...ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυ-

στον κοινωνιολόγο Max Weber ο οποίος ορίζει την ισχύ ως *«την πιθανότητα ενός δρώντος εντός μιας κοινωνικής σχέσης να είναι σε θέση να πράξει αυτό που εκείνος επιθυμεί παρά την οποιαδήποτε αντίσταση»* (στο Raimzhanova, 2015, σ. 2).

³ Η τελευταία αναδεικνύεται μάλλον ως η καλύτερη προσέγγιση για τη μέτρηση της ισχύος στη σύγχρονη διεθνή πολιτική αφού: είναι η μόνη προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη τη δυνατότητα αλληλεξάρτησης και συλλογικής δράσης, είναι γενικότερη από τις άλλες δύο προσεγγίσεις και τέλος, παράγει έναν τύπο ανάλυσης που έχει τόσο περιγραφικά όσο και κανονιστικά πλεονεκτήματα (Hart, 1976).

νατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν» (Θουκυδίδης, Ιστορίαι, 5.89.1).

Ο Θουκυδίδης στον παραπάνω διάλογο των Μηλίων θα περιγράψει πλήρως τον νόμο του ισχυρού συνοψίζοντας το βασικό δόγμα της ρεαλιστικής θεωρίας: «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του» (μετ. Α. Βλάχος). Θα περιγράψει την αιτία αυτού του πολέμου ως αποτέλεσμα της άνισης ανάπτυξης της ισχύος η οποία επιφέρει «στρατηγικές επιπτώσεις για τα κράτη αλλά και το συσχετισμό δυνάμεων στο διεθνές σύστημα» (Πλατιάς, 1995, σελ. 45). Συμπεραίνει ότι η αύξηση της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος της Αθήνας, η αύξηση του κύρους και του γοήτρου της, προκάλεσε τον φόβο της Σπάρτης, που ένιωσε να απειλείται⁴ και ήταν «αναγκασμένη να την παρεμποδίσει». Επομένως η ισχύς και ειδικότερα ο συσχετισμός ισχύος είναι κύριες έννοιες εξήγησης της συμπεριφοράς των κρατών με την «ισορροπία ισχύος» να αποκτά κεντρικό ρόλο σε ένα διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από αναρχία, ελλείπει μιας ανώτατης ρυθμιστικής αρχής (Πλατιάς, 2010, σσ. 25–75). Σε αυτό το άναρχο διεθνές σύστημα ισχύει ο «απόλυτος νόμος της φύσης», δηλαδή ο νόμος του ισχυρότερου και ο συσχετισμός και η ασυμμετρία ισχύος είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του (Πλατιάς, 2010, σελ. 44–46).

Μεταγενέστερα, η έννοια της ισχύος θα αναλυθεί από διάφορους διανοητές, όπως τον Machiavelli και τον Hobbes, εμπλουτίζοντας τη ρεαλιστική θεώρηση. Κεντρικό σημείο είναι πάντα η πεποίθηση ότι η ιστορία αντιπροσωπεύει έναν επαναλαμβανόμενο αγώνα μεταξύ κρατών για απόκτηση ισχύος, μέσα στην «αναρχία» του διεθνούς συστήματος. Τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ για να αυξήσουν την ασφάλειά τους, υιοθετώντας στρατηγικές εξισορρόπησης. Η σχετική κατανομή ισχύος λειτουργεί ως μηχανισμός αυτορρύθμισης, που συμβάλει καίρια τόσο στη σταθερότητα όσο και στην αστάθεια του συστήματος.

Ο Edward H. Carr, στο έργο του *The Twenty Years' Crisis* αναπτύσσει την ιδέα

⁴ Ο Θουκυδίδης θεωρεί ότι η απειλή από την αύξηση της ισχύος ενός κράτους μπορεί να προκαλέσει τον φόβο και την αντίδραση των άλλων, ακόμα και αν το κράτος αυτό δεν έχει επεκτατικές βλέψεις. Αυτό το φαινόμενο είναι γνωστό ως «δίλημμα ασφάλειας» (security dilemma) και αναφέρεται στο γεγονός ότι η ενίσχυση της άμυνας ενός κράτους, παρά τις καλές του προθέσεις, μπορεί να γίνει αντιληπτή ως απειλή από άλλα κράτη, προκαλώντας έναν φαύλο κύκλο κούρσας εξοπλισμών και στρατηγικών ανταγωνισμών.

ότι η ισχύς και η πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και ότι τα κράτη, ως οι κύριοι δρώντες στη διεθνή πολιτική, ενεργούν κατά κύριο λόγο με γνώμονα την εξασφάλιση και τη διατήρηση της ισχύος τους. Για τον Carr, η ισχύς δεν είναι απλώς ένα εργαλείο, αλλά η βασική κινητήρια δύναμη που καθορίζει την πορεία των διεθνών σχέσεων. Ο Carr επικρίνει την υπερβολική έμφαση στις ηθικές και ιδεολογικές αξίες της διεθνούς πολιτικής που συχνά υποτιμούν τη σημασία της ισχύος, επισημαίνοντας ότι οι διεθνείς σχέσεις πρέπει να εξετάζονται κυρίως ως ένα πεδίο ανταγωνισμού για την εξασφάλιση ισχύος - «χωρίς ισχύ και ανελέητη σκληρότητα τίποτα δεν πετυχαίνεται στην ιστορία» (Carr, 2001, σελ. 148). Περιγράφει ως «χονδροειδή και επικίνδυνη ανεπάρκεια του συνόλου σχεδόν των απόψεων ...σχετικά με τη διεθνή πολιτική ...με σχεδόν πλήρη παράβλεψη του παράγοντα της ισχύος» (Carr, 2011, σ. 24).

Στον κλασικό ρεαλισμό του Hans Morgenthau, η ισχύς αναγνωρίζεται ομοίως ως η κυρίαρχη αξία στη διεθνή πολιτική. Θεωρεί ότι η επιθυμία για ισχύ είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη φύση, περιγράφοντάς τη με τον όρο *animus dominandi*⁵—την ακόρεστη, εγγενή επιθυμία για εξουσία, με την «ισχύ να είναι ο έλεγχος που ασκεί ένας άνθρωπος στις σκέψεις και στις πράξεις άλλων ανθρώπων». Επομένως, η πολιτική αποτελεί το πεδίο όπου τα κράτη εμπλέκονται σε έναν αδιάκοπο «αγώνα για ισχύ». Η ισχύς, για τον Morgenthau, δεν είναι μόνο μέσο, αλλά και αυτοσκοπός, είναι ο κινητήριος μοχλός πίσω από τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται, προς επίτευξη των εθνικών στόχων στο διεθνές σύστημα (Morgenthau, 2018, σελ. 79).

Ο νεορεαλισμός του Kenneth Waltz, γνωστός και ως συστημικός ή δομικός, αντιπροσωπεύει τη ρεαλιστική προσέγγιση που επικεντρώνεται στη δομή του διεθνούς συστήματος⁶, δίνοντας έμφαση όχι στην εγωιστική ανθρώπινη φύση, αλλά

⁵ Δύο χιλιάδες χρόνια πριν από τον Morgenthau, ο Θουκυδίδης: «...τό τε θεῖον δόξη τὸ ἀνθρώπειόν τε σαφῶς διὰ παντός ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὗ ἂν κρατῇ, ἄρχειν» (οι άνθρωποι από φυσική αναγκαιότητα επιβάλλουν πάντοτε την κυριαρχία τους στον ασθενέστερο) (Θουκυδίδης, Ιστορία, 5.105).

⁶ Η μεγάλη καινοτομία που συνεισέφερε ο Waltz στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων, είναι ότι για να εξηγήσει το πολεμικό φαινόμενο, ξέφυγε από τη μελέτη των παθών του ανθρώπου και τη δίψα των κρατών για ισχύ, αλλά προσπάθησε να περιγράψει τις αιτίες του πολέμου στο περιβάλλον στο οποίο δρουν τα κράτη και αναπτύσσουν τις μεταξύ τους σχέσεις, δηλαδή στο διεθνές σύστημα. Περιγράφει τρεις κατηγορίες αιτίων πολέμου (τρεις «εικόνες – images»), σε «τρία επίπεδα ανάλυσης»: στο πρώτο επίπεδο ο πόλεμος ως συνέπεια της φύσης και της συμπεριφοράς του ανθρώπου, στο δεύτερο ως αποτέλεσμα της εσωτερικής οργάνωσης των κρατών και στο τρίτο ως προϊόν της διεθνούς αναρχίας

στην κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών μέσα στο σύστημα, η οποία αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα που προσδιορίζει τη συμπεριφορά και τις επιλογές τους. Σύμφωνα με τον Waltz, η ισχύς δεν περιορίζεται μόνο στην επιβολή του ισχυρού στον αδύναμο, αλλά χρησιμοποιείται ως μέσο για την κατανόηση και εξήγηση της διεθνούς κατάστασης. Υποστηρίζει ότι τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στη διεθνή πολιτική, με πρωταρχικό τους κίνητρο την επιβίωση. Για αυτό τον λόγο, ενδιαφέρονται για τη σχετική τους θέση στην παγκόσμια κατανομή ισχύος, με απώτερο στόχο τη διατήρηση μιας ισορροπίας ισχύος (Gilpin, 2001, σσ. 17-18). Σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό του Morgenthau, υποστηρίζει ότι η ισχύς δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μάλλον ένα μέσο για τη διασφάλιση της ύπαρξης και επιβίωσης ενός κράτους. Αυτό συνδέεται με τον συστημικό φόβο ανασφάλειας και τα διλήμματα ασφαλείας που προκαλεί το άναρχο διεθνές σύστημα (Waltz, 2011a, σελ. 25–26).

Ο John Mearsheimer θα περιγράψει γλαφυρά, «*ό,τι είναι το χρήμα για τα οικονομικά, είναι η ισχύς για τις Διεθνείς Σχέσεις. Η ισχύς είναι το νόμισμα και τα κράτη ανταγωνίζονται για να την κερδίσουν*» (Mearsheimer, 2007, σελ. 41–42). Στο έργο του «*Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*», ο Mearsheimer αναγνωρίζει ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις ασκούν τη μεγαλύτερη επίδραση στη διεθνή πολιτική διότι στοχεύουν συνεχώς στη βελτίωση της θέσης τους στην παγκόσμια κατανομή ισχύος, η οποία καθορίζει και τη συμπεριφορά τους στο διεθνές σύστημα. Ο Mearsheimer συνδέει στενά την ισχύ με τη στρατιωτική ισχύ, θεωρώντας ότι η χρήση βίας είναι η *ultima ratio* της διεθνούς πολιτικής (Mearsheimer, 2007, σελ. 39).

Στο πλαίσιο της Πολιτικής Οικονομίας ο Robert Gilpin θα περιγράψει τη θεμελιώδη φύση της διεθνούς πολιτικής ως «*μία επαναλαμβανόμενη πάλη για τον πλούτο και την ισχύ μεταξύ ανεξάρτητων παραγόντων σε μια κατάσταση αναρχίας*», δηλαδή τόσο ο πλούτος όσο και η εθνική ισχύς, είναι δύο στόχοι που αλληλοσυμπληρώνονται (Gilpin, 2000, σελ. 50–52). Στον σύγχρονο κόσμο, η οικονομική υπεροχή και η στρατιωτική ισχύς συνδέονται στενά (Gilpin, 2007, σ. 239). Ολοκληρώνοντας την εννοιολογική προσέγγιση, ισχύς σημαίνει να επηρεάζει κάποιος τη συμπεριφορά των άλλων, με απειλή, παρακίνηση ή προσέλκυση, για να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα (Nye, J. S. Jr., 2004).

εξαιτίας της φύσης του διεθνούς συστήματος (Waltz, 2011b).

Εξισορρόπηση Ισχύος

Παράλληλα με την απόκτηση ισχύος τα κράτη θα προσπαθήσουν να αντισταθμίσουν την αύξηση της ισχύος των αντιπάλων τους. Η εξισορρόπηση αποτελεί μια συνήθη μακροσκοπική στρατηγική των κρατών, που στοχεύει στη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος ή τη βελτίωση του μεταξύ τους συσχετισμού ισχύος. Περιγράφει την αντίδραση ενός κράτους στην αύξηση ισχύος ενός άλλου, είτε ενισχύοντας τη δική του ισχύ, είτε αναζητώντας συμμαχίες με άλλα κράτη. Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, η εξισορρόπηση ενός αντιπάλου μπορεί να γίνει με δύο τρόπους. Την «εσωτερική» εξισορρόπηση που περιλαμβάνει την επιστράτευση εσωτερικών πόρων και δυνατοτήτων, όπως η κινητοποίηση του πληθυσμού, η τεχνολογική καινοτομία, η υιοθέτηση επιτυχημένων πρακτικών και η αύξηση των αμυντικών δαπανών. Αντίθετα, η «εξωτερική» εξισορρόπηση αποσκοπεί στην αύξηση της ισχύος μέσω της δημιουργίας συμμαχιών ή της αποδυνάμωσης των συμμαχιών του αντιπάλου (Waltz, 2011a, σελ. 19).

Πόση ισχύς είναι αρκετή

Τόσο οι αμυντικοί όσο και οι επιθετικοί ρεαλιστές συμφωνούν ότι η δομή του διεθνούς συστήματος ωθεί τα κράτη στην αναζήτηση ισχύος, όμως διαφωνούν ως προς την ποσότητα ισχύος που απαιτείται για την επιβίωση. Ο Waltz, ως εκπρόσωπος του νεορεαλισμού, επισημαίνει ότι σε καταστάσεις αναρχίας, η ασφάλεια είναι ο κύριος στόχος των κρατών. Αυτά ανησυχούν πρωτίστως για τη διατήρηση της τρέχουσας θέσης τους στο διεθνές σύστημα, προτιμώντας τη διατήρηση του status quo και αποφεύγοντας οποιονδήποτε κίνδυνο που θα μπορούσε να οδηγήσει σε υποβάθμιση της θέσης τους στην παγκόσμια κατανομή ισχύος. Η διεθνής αναρχία προτρέπει τα κράτη να υιοθετήσουν αμυντική στρατηγική για να διατηρήσουν την ασφάλεια τους και να αποφύγουν απώλειες. Σε αυτό το πλαίσιο, κάθε προσπάθεια επέκτασης πρέπει να αξιολογείται προσεκτικά, λαμβάνοντας υπόψη τα κόστη και τα οφέλη. Ο Waltz τονίζει ότι η ισχύς πρέπει να είναι ισορροπημένη. Αν είναι ανεπαρκής, τα άλλα κράτη μπορεί να υιοθετήσουν επιθετική συμπεριφορά, ενώ αν είναι υπερβολικά μεγάλη, θα προκαλέσει ανασφάλεια στους άλλους, οι οποίοι ενδέχεται να συσπειρωθούν για να την περιορίσουν (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017, σελ. 46–47).

Αντίθετα ο επιθετικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με το πότε ένα κράτος εξασφαλίζει την επιβίωσή του, η μόνη στρατηγική που

μπορεί να διασφαλίσει τη σταθερότητα είναι η διαρκής μεγιστοποίηση της ισχύος. Έτσι, τα κράτη επιδιώκουν να αυξήσουν συνεχώς την ισχύ τους προκειμένου να ενισχύσουν την επιρροή τους στο διεθνές σύστημα. Αντί να επιθυμούν τη διατήρηση του status quo, τα κράτη βλέπουν το διεθνές σύστημα ως πεδίο γεμάτο ευκαιρίες και κίνητρα για να αποκτήσουν πλεονέκτημα έναντι των άλλων, με τελικό στόχο την ηγεμονία (Mearsheimer, 2007, σσ. 29-44). Η απουσία υπέρτατης αρχής, η ύπαρξη επιθετικής στρατιωτικής ισχύος σε όλα τα κράτη και η αβεβαιότητα ως προς τις προθέσεις των άλλων, δημιουργούν ένα περιβάλλον αναρχίας, όπου τα κράτη αντιδρούν με στρατηγικές που συνίστανται στην συνεχόμενη μεγιστοποίηση της ισχύος τους. Παράλληλα, προκειμένου να διασφαλίσουν τη δική τους θέση και να παραμείνουν ασφαλή, τα κράτη προσπαθούν να εμποδίσουν τους ανταγωνιστές τους να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ από εκείνα, ώστε να διατηρήσουν τη θέση τους στη διεθνή κατανομή ισχύος (Mearsheimer, 2007, σσ. 79-83). Άρα ο επιθετικός ρεαλισμός θεωρεί ότι *«η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος επιβάλλει στα κράτη να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους στην κατανομή ισχύος, επιδιώκοντας την υπεροχή, με σκοπό να νιώσουν πιο ασφαλή»* δηλαδή όσο πιο ισχυρά γίνονται τόσο περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης διαθέτουν (Mearsheimer, 2007, σ. 26).

Οι συντελεστές ισχύος

Η ισχύς, ως το κύριο «νόμισμα» της διεθνούς πολιτικής, απαιτεί την κατανόηση των παραγόντων που συντελούν στην ενίσχυση των φορτίων ισχύος ενός κράτους. Οι παράγοντες αυτοί, γνωστοί ως συντελεστές ισχύος, αποτελούν τα βασικά στοιχεία που αυξάνουν την ισχύ ενός κράτους. Αν και τα κράτη εκτελούν παρόμοιες λειτουργίες στο διεθνές σύστημα, διαφέρουν σημαντικά στις δυνατότητες που διαθέτουν και στους συντελεστές ισχύος που κατέχουν, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τη θέση τους και τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν με άλλους διεθνείς δρώντες.

Ο Waltz προσδιορίζει οκτώ βασικούς συντελεστές ισχύος, οι οποίοι συμβάλλουν στην ενίσχυση της διεθνούς θέσης ενός κράτους. Αυτοί περιλαμβάνουν τη γεωγραφία, τους φυσικούς πόρους, τη βιομηχανική δυνατότητα, τη στρατιωτική ετοιμότητα, τον πληθυσμό, τον εθνικό χαρακτήρα, το εθνικό φρόνημα και την ποιότητα της διπλωματίας ή της κυβέρνησης. Από την άλλη πλευρά, ο Mearsheimer εστιάζει επίσης στους υλικούς πόρους ως θεμελιώδεις παράγοντες ισχύος, αλλά

κάνει μια διάκριση μεταξύ της λανθάνουσας ισχύος και της στρατιωτικής ισχύος. Η λανθάνουσα ισχύς αναφέρεται στους παράγοντες που ενισχύουν τη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους, όπως ο πληθυσμός, οι φυσικοί πόροι και η τεχνολογία, ενώ η στρατιωτική ισχύς αφορά την πραγματική δυνατότητα ενός κράτους να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη στην πράξη (Mearsheimer, 2007).

Σύμφωνα με τον Η. Κουσκουβέλη, οι συντελεστές ισχύος μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες (Κουσκουβέλης, 2010, σελ. 147):

1. **Υλικοί συντελεστές:** Αυτοί αφορούν το «γεωπολιτικό δυναμικό»⁷ ενός κράτους και περιλαμβάνουν τη γεωγραφία, τον πληθυσμό, τις πηγές πλούτου και τις Ένοπλες Δυνάμεις. Αυτοί οι παράγοντες συνδέονται άμεσα με τη φυσική και στρατηγική ικανότητα ενός κράτους να ασκήσει ισχύ στον διεθνή χώρο.
2. **Λειτουργικοί συντελεστές:** Αυτοί περιλαμβάνουν το πολιτικό σύστημα, τη διοίκηση, την ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και τη θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα. Η ικανότητα ενός κράτους να οργανώνει, να κινητοποιεί και να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις εξωτερικές προκλήσεις είναι κρίσιμη για την ισχύ του.
3. **Υποκειμενικοί συντελεστές:** Αυτή η κατηγορία αφορά την ηγεσία και το διεθνές κύρος. Η ικανότητα του κράτους να καθοδηγεί και να επηρεάζει τη διεθνή κοινότητα μέσω της διπλωματίας, της ηγεσίας και της στρατηγικής του εικόνας είναι επίσης σημαντική για τη συνολική του ισχύ.

Οι Keohane και Nye κατηγοριοποίησαν τις πηγές ισχύος σε τέσσερις βασικές κατηγορίες:

1. **Στρατιωτική ισχύς:** Αναφέρεται στην ικανότητα ενός κράτους να χρησιμοποιεί ή να απειλεί να χρησιμοποιήσει βία για να επιτύχει τους στόχους του ή να επιβληθεί στους αντιπάλους του.
2. **Πολιτική ισχύς:** Σχετίζεται με την ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει τις πολιτικές αποφάσεις άλλων κρατών μέσω διπλωματίας, πειθούς ή διαπραγμάτευσης.
3. **Οικονομική ισχύς:** Αφορά τη δυνατότητα ενός κράτους να χρησιμοποιεί τους

⁷ Έκφραση από το Παναγιώτης Κονδύλης, Η Θεωρία του Πολέμου (Κονδύλης, 2004, σ. 383).

οικονομικούς πόρους του για να επηρεάσει άλλους δρώντες στο διεθνές σύστημα, μέσω εμπορικών συμφωνιών, χρηματοδοτικών κινήτρων ή οικονομικών κυρώσεων.

4. **Θεσμική ισχύς:** Σχετίζεται με την ικανότητα ενός κράτους ή οργανισμού να διαμορφώνει τους κανόνες και τις διαδικασίες του διεθνούς συστήματος μέσω της συμμετοχής σε διεθνείς θεσμούς και οργανισμούς.

Πρόσθεσαν επίσης ότι, όταν ένα κράτος διαθέτει και τις τέσσερις μορφές ισχύος, θα τις χρησιμοποιεί κλιμακωτά, ανάλογα με τις ανάγκες και τις περιστάσεις. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι η ασυμμετρία σε μια σχέση αλληλεξάρτησης (όπου ένα κράτος εξαρτάται λιγότερο από το άλλο) μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στο λιγότερο εξαρτώμενο κράτος να ασκεί επιρροή ή να διαπραγματεύεται από θέση ισχύος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το λιγότερο εξαρτώμενο κράτος έχει μικρότερη ευαισθησία (sensitivity) και μειωμένη τρωτότητα (vulnerability) στις μεταξύ τους σχέσεις (Keohane & Nye, 1998, σελ. 86).

Η εκτίμηση της εθνικής ισχύος

Η εκτίμηση της εθνικής ισχύος ενός κράτους παρουσιάζει προκλήσεις λόγω της αλληλεξάρτησης των διάφορων μορφών και συντελεστών ισχύος. Κάθε μορφή ισχύος (στρατιωτική, οικονομική, πολιτική), συμβάλλει στο συνολικό φορτίο της εθνικής ισχύος και η ταξινόμηση αυτών απαιτεί μια συνολική αξιολόγηση όλων των παραμέτρων. Στον τομέα της στρατιωτικής ισχύος, η εκτίμηση περιλαμβάνει παράγοντες όπως η στρατιωτική δομή, ο στρατιωτικός εξοπλισμός και η στρατηγική ικανότητα. Στον οικονομικό τομέα, καθοριστικοί παράγοντες είναι το ΑΕΠ, η βιομηχανική ισχύς και η εμπορική αλληλεξάρτηση. Όσον αφορά την πολιτική ισχύ, εξετάζονται στοιχεία όπως η διεθνής επιρροή, η συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και η διπλωματία σε διάφορες μορφές (δημόσια, πολιτιστική, αμυντική, κλπ.). Συνεπώς, η έννοια της ισχύος δεν περιορίζεται μόνο στην ύπαρξη αυτών των συντελεστών, αλλά επεκτείνεται στην ικανότητα του κράτους να τους εκμεταλλευτεί και να τους αξιοποιήσει για την επίτευξη στρατηγικών στόχων και επιρροής στο διεθνές σύστημα (Nye, 1990b).

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη διατήρηση ή αύξηση της ισχύος ενός κράτους συχνά προκαλεί διλήμματα και απαιτεί προσεκτική ανάλυση των πόρων που

διατίθενται. Αυτές οι αποφάσεις περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την επιλογή της αύξησης των αμυντικών δαπανών, την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, τη διπλωματική δράση και τη συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες. Κάθε απόφαση πρέπει να αναλογίζεται τους στρατηγικούς στόχους και τα διαθέσιμα μέσα, καθώς και την μεταξύ τους ισορροπία. Αυτές οι στρατηγικές επιλογές καθορίζουν την Υψηλή Στρατηγική της χώρας και αποτελούν κρίσιμα στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής της (Πλατιάς, 2022).

Σκληρή και Ήπια Ισχύς

Η έννοια της ισχύος διακρίνεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: την **σκληρή ισχύ** (hard power) και την **ήπια ισχύ** (soft power). Με τη σκληρή, παραδοσιακή, πολιτική της ισχύος του Ρεαλισμού, ένα κράτος χρησιμοποιεί στρατιωτικά και οικονομικά μέσα ως άσκηση επιρροής στη συμπεριφορά άλλων πολιτικών δρώντων. Αυτή η μορφή συχνά θεωρείται επιθετική επειδή εμπεριέχει τον καταναγκασμό. Ωστόσο, είναι αποτελεσματική άμεσα, ιδίως όταν ασκείται απέναντι σε πολιτικούς δρώντες που είναι λιγότερο ισχυροί, χωρίς συγκρίσιμη στρατιωτική ή οικονομική ισχύ. Αντίθετα, η έννοια της ήπιας ισχύος κατά τον Nye, αποτελεί μια σημαντική αναδιατύπωση του τρόπου που ερμηνεύουμε την ισχύ. Αντί να βασίζεται αποκλειστικά στην «*παρακίνηση (καρότο) ή στον εξαναγκασμό και την απειλή (μαστίγιο)*», εστιάζει στην ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει τη συμπεριφορά άλλων μέσω της γοητείας, της θελκτικότητας και της συναίνεσης. Με την ήπια ισχύ, μια χώρα μπορεί να πετύχει τους στόχους της όταν άλλες χώρες επιθυμούν αυτοβούλως να ακολουθήσουν το παράδειγμά της και να συνταχθούν με αυτήν. Με άλλα λόγια, η σκληρή ισχύς επιτυγχάνει αποτελέσματα μέσω της δύναμης και της εξαναγκαστικής επιρροής, ενώ η ήπια ισχύς επικεντρώνεται στην ικανότητα να πείθει ή να επηρεάζει τους άλλους με μη επιθετικούς τρόπους. Είναι λιγότερο άμεση σε σύγκριση με τη σκληρή ισχύ, αλλά συχνά πιο βιώσιμη και ηθικά αποδεκτή. Οι αξίες που πρεσβεύει μια χώρα με τις πολιτικές που ακολουθεί τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό (δημοκρατία, συνεργασία σε διεθνείς θεσμούς, προαγωγή της ειρήνης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων), είναι σημαντικές πηγές ήπιας ισχύος (Nye, 1990a)⁸. Σε κάθε

⁸ Ιδέες παρόμοιες με τη σύγχρονη έννοια της ήπιας ισχύος μπορεί να θεωρηθεί ότι εντοπίζονται στους αρχαίους Κινέζους φιλοσόφους. Ο Σουν Τσου φαίνεται ότι υπονοεί την ύπαρξη ήπιας ισχύος όταν «*το να κερδίζεις εκατό νίκες σε εκατό μάχες δεν είναι το απόγειο της στρατηγικής ικανότητας. Η τελειότερη*

περίπτωση, η καλή φήμη, η θετική εικόνα και η ελκυστικότητα μιας χώρας μπορούν να αυξήσουν την επιρροή της, ειδικά μεταξύ των συμμάχων της.

Ωστόσο, η ήπια ισχύς, σε αντίθεση με τη σκληρή, βασίζεται σε πιο αφηρημένες έννοιες, όπως ο πολιτισμός, οι πολιτικές αξίες, η ευημερία των πολιτών, η εσωτερική και εξωτερική νομιμοποίηση, καθώς και η θετική εικόνα που εκπέμπει μια χώρα. Αυτές οι έννοιες προκαλούν αβεβαιότητα ως προς την απόκτηση και τη χρήση της ήπιας ισχύος. Η δυσκολία έγκειται στην αναγνώριση των πηγών αυτής της ισχύος, ειδικά όταν οι στρατιωτικοί και οικονομικοί συντελεστές μπορούν, υπό ορισμένες συνθήκες, να παράγουν ήπια ισχύ. Για παράδειγμα, η στρατιωτική ισχύς μπορεί να περιλαμβάνει όχι μόνο την απειλή ή χρήση βίας, αλλά και πιο ελκυστικές μορφές, όπως η αμυντική τεχνολογία και οι ειρηνευτικές στρατιωτικές αποστολές. Αντίστοιχα, η οικονομική ισχύς, ενώ μπορεί να χρησιμοποιείται ως «σκληρή» σε περιπτώσεις οικονομικών κυρώσεων ή οικονομικού πολέμου, μπορεί επίσης να εκδηλωθεί ως ήπια ισχύς μέσω οικονομικής ή ανθρωπιστικής βοήθειας (Keohane & Nye, 1998, σελ. 86). Ομοίως, οι πηγές ήπιας ισχύος, όπως οι πολιτικές αξίες, η θρησκεία και ο πολιτισμός, υπό ορισμένες συνθήκες, μπορεί να κρύβουν καταναγκασμό (Vining, 2009, σελ. 4). Ομοίως, η χρήση βίας μπορεί να παράγει ήπια ισχύ, υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση της είναι σύμφωνη με τις αρχές και τους κανόνες που πρεσβεύει η ήπια ισχύς και αποσκοπεί σε ευρέως αποδεκτούς στόχους, όπως η διατήρηση της ειρήνης ή η αλληλεγγύη με έθνη που δέχονται επίθεση. Με την ίδια λογική, όπως ένας τύπος ισχύος μπορεί να ενισχύσει τον άλλον, με την ίδια ευκολία μπορεί και να τον υπονομεύσει, καθώς η αποτελεσματικότητά τους μεταβάλλεται ανάλογα με τις υφιστάμενες συνθήκες. Η σύνθεση ή η αντιφατικότητα αυτών των τύπων ισχύος καθορίζεται από το πλαίσιο και τη στρατηγική που επιλέγεται για την επιδίωξη των στόχων ενός κράτους (Gallarotti, 2011, σ. 33-34). Συνεπώς οι δύο τύποι ισχύος είναι στενά συνυφασμένοι, εφόσον αμφότεροι

στρατηγική είναι να υποτάσσεις τον αντίπαλο χωρίς μάχη» (Πλατιάς & Κολιόπουλος, 2015, σελ. 179) . Όταν επίσης για παράδειγμα, ο αρχαίος Κινέζος φιλόσοφος Λάο Τσε στο «Τάο Τε Τσινγκ», τονίζει ότι «το νερό είναι μαλακό και απαλό. Αλλά το νερό θα φθείρει τον βράχο. Αυτό που είναι μαλακό είναι ισχυρό» (Λάο Τσε, Μετ. Ρώσσης Νικόλας, 2010, σ. 57). Ομοίως ο Niccolò Machiavelli έγραψε ότι «ο ηγεμόνας πρέπει να προκαλεί τον φόβο με τρόπο που, εάν δεν κερδίζει την αγάπη, ν' αποφεύγει το μίσος, γιατί μπορεί κάλλιστα να προκαλεί συγχρόνως τον φόβο και να μην είναι μισητός» (Machiavelli, 2010, σελ. 106).

«αποτελούν στοιχεία της ικανότητας να πετύχει κάποιος τους επιθυμητούς στόχους μέσω του επηρεασμού της συμπεριφοράς των άλλων». Παράλληλα, η σχέση τους είναι διαδραστική, αφού η μία μορφή ισχύος μπορεί να ενισχύσει την άλλη για να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ωστόσο, η ικανότητα της μιας μορφής ισχύος δεν απαιτεί απαραίτητα την επιτυχία της άλλης⁹ (Nye, J. S. Jr., 2004, σ. 25-26).

Η έξυπνη ισχύς: Ο συνδυασμός σκληρής και ήπιας ισχύος

Όλα τα παραπάνω καθιστούν τη διαχείριση της εθνικής ισχύος πιο περίπλοκη, κάτι που ανέδειξε την ανάγκη για σύνθεση των δύο προσεγγίσεων και την εξέλιξή τους (Gallarotti, 2011, σελ. 26). Μέσα από την αμφίδρομη σχέση ήπιας και σκληρής ισχύος, ο βέλτιστος συνδυασμός των δύο μορφών για την επίτευξη των εθνικών στόχων, αποτελεί πλέον την έξυπνη ισχύ (smart power)¹⁰. Μέσα από την αμφίδρομη σχέση ήπιας και σκληρής ισχύος, ο βέλτιστος συνδυασμός των δύο μορφών για την επίτευξη των εθνικών στόχων, αποκαλείται έξυπνη ισχύς (smart power). Αυτή η προσέγγιση περιγράφει μια στρατηγική ολοκληρωμένης διαχείρισης της εθνικής ισχύος, η οποία τονίζει αφενός τη σημασία ενός ισχυρού στρατού, επενδύοντας ταυτόχρονα και σε συνεργασίες και θεσμούς για την επέκταση της επιρροής και την εδραίωση της νομιμοποιημένης δράσης ενός κράτους (Nye, 2023, σελ. 160). Μια χώρα εφαρμόζει την ισχύ της έξυπνα όταν έχει *«την ικανότητα να χρησιμοποιεί στοιχεία σκληρής και ήπιας ισχύος, έναν ισορροπημένο συνδυασμό διπλωματικών, οικονομικών, στρατιωτικών, πολιτικών, νομικών και πολιτισμικών εργαλείων, με τρόπο που να ενισχύει η μία την άλλη έτσι ώστε να προωθεί τα συμφέροντά της ικανοποιητικά και αποτελεσματικά»* (Wilson, 2008, σελ. 115). Για την παραγωγή μιας

⁹ Ο Nye δίνει ως παράδειγμα χώρες όπως ο Καναδάς, η Ολλανδία και οι Σκανδιναβικές χώρες, οι οποίες έχουν αποθέματα ήπιας ισχύος παρά την περιορισμένη οικονομική ή/και στρατιωτική τους δυνατότητα. Μέσω των αξιών τους, τις οργανωτικές τους ικανότητες, την εκπαίδευση που παρέχουν, την καινοτομία, τη διεθνή στάση και τις προσπάθειες διαμεσολάβησης, οι χώρες αυτές απολαμβάνουν μια σφαίρα επιρροής δυσανάλογη με τη στρατιωτική και οικονομική τους ισχύ.

¹⁰ Η έννοια της ήπιας ισχύος του Nye παρουσιάζει ομοιότητες με την έννοια της ηγεμονίας του Gramsci. Και οι δύο έννοιες αναφέρονται στη δημιουργία ισχύος μέσω της συναίνεσης και της επιρροής, όπου στην ηγεμονία του ο Gramsci εστιάζει στην κυριαρχία ενός κοινωνικού συνόλου ή μιας τάξης μέσω της πνευματικής και πολιτισμικής επιρροής. Παρόλα αυτά, η έννοια της ηγεμονίας του Gramsci δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην ήπια ισχύ, αλλά και στη χρήση σκληρής ισχύος όταν απαιτείται. Επομένως, μπορεί να προταθεί σωστότερα ότι ο Nye με βάση την ηγεμονία του Gramsci συνέλαβε την έννοια της έξυπνης ισχύος, καθώς συνδύασε τόσο τη σκληρή όσο και την ήπια ισχύ για την επίτευξη στρατηγικών στόχων. Σχετικά με την ηγεμονία στην πολιτική σκέψη του Antonio Gramsci, βλέπε: (Ιωαννίδου, 2021).

αποτελεσματικής στρατηγικής έξυπνης ισχύος στην εξωτερική πολιτική, απαιτείται η κατανόηση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του κάθε μέσου, καθώς και η διάγνωση του γενικότερου πλαισίου. Με την αξιοποίηση των επίσημων εργαλείων ήπιας ισχύος, όπως η δημόσια διπλωματία σε όλες τις μορφές της, μπορεί να επιτευχθεί η ανάπτυξη μιας έξυπνης στρατηγικής, η οποία συνδυάζει αποτελεσματικά τις δύο μορφές ισχύος για την προώθηση των εθνικών συμφερόντων και την επίτευξη στρατηγικών στόχων σε διεθνές επίπεδο (Nye, 2023, σελ. 160)¹¹.

Η εφαρμογή της ήπιας ισχύος: Δημόσια Διπλωματία

Η δημόσια διπλωματία αποτελεί κρίσιμο εργαλείο για την προώθηση της ήπιας ισχύος μιας χώρας και έχει μακρά παράδοση στη διεθνή πολιτική. Ενώ παραδοσιακά η διπλωματία επικεντρωνόταν στις διακρατικές διαπραγματεύσεις και τη συμφωνία ή σύγκρουση, όπου οι χώρες με ιδιαίτερα υψηλή στρατιωτική και οικονομική ισχύ είχαν συχνά πλεονεκτική θέση έναντι των ομολόγων τους, η δημόσια διπλωματία επικεντρώνεται στη διαμόρφωση της εικόνας ενός κράτους σε διεθνές επίπεδο και στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων μέσω επικοινωνίας και δημόσιων σχέσεων. Η στρατιωτική και οικονομική ισχύς εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, αλλά με τη δημόσια διπλωματία, οι χώρες επιδιώκουν να επηρεάσουν την αντίληψη των διεθνών κοινοτήτων και να ενισχύσουν τη νομιμοποίηση των δράσεών τους.

Επιπλέον, η δημόσια διπλωματία πηγαίνει πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία που επικεντρώνεται στην επικοινωνία μεταξύ κυβερνήσεων και επεκτείνεται στην άμεση επικοινωνία με τα ακροατήρια σε άλλες χώρες. Σκοπός της είναι να διαμορφώσει και να ενισχύσει την εικόνα μιας χώρας μέσω της προβολής των αξιών, του πολιτισμού, των θεσμών και των εθνικών πολιτικών της στους πολίτες άλλων κρατών. Μέσω αυτής της στρατηγικής, μια χώρα μπορεί να επηρεάσει τις αντιλήψεις και τις στάσεις των ξένων πολιτών, να ενδυναμώσει την εικόνα της και να

¹¹ Άποψη του γράφοντος της παρούσας εργασίας είναι ότι όσον αφορά την έξυπνη ισχύ, η δόση της ήπιας ισχύος στο μίγμα, δύναται να είναι απεριόριστη. Αυτή που πρέπει να υπάρχει σε καλά μελετημένες δόσεις είναι η σκληρή ισχύς (οικονομική και στρατιωτική) και ιδιαίτερα με εκμετάλλευση των χαρακτηριστικών της που προσδίδουν ήπια αποτελέσματα. Με άλλα λόγια, η αναγνώριση των πηγών της ήπιας ισχύος και η οικονομική ισχύς για την εκμετάλλευσή τους, είναι απαραίτητες για τη μετατροπή τους σε πραγματική ήπια ισχύ.

αυξήσει την επιρροή της χωρίς να καταφύγει σε στρατιωτικά ή οικονομικά μέσα. Πρωταρχικός σκοπός είναι να *«επηρεάσει τη συμπεριφορά μιας ξένης κυβέρνησης επηρεάζοντας τις στάσεις των πολιτών της»* (Melissen, 2005, σελ. 11). Η δημόσια διπλωματία διαφοροποιείται από την προπαγάνδα, καθώς δεν περιορίζεται σε μονομερείς προσπάθειες πειθούς ή χειραγώγησης. Αντίθετα, επικεντρώνεται στη δημιουργία αμφίδρομης επικοινωνίας και ανταλλαγής μηνυμάτων με την κοινωνία στόχο, με σκοπό τη σταδιακή ανάπτυξη αξιόπιστων και αμοιβαία επωφελών σχέσεων. Αυτή η διαδικασία αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου και αποσκοπεί στην οικοδόμηση ισχυρών, μακροχρόνιων δεσμών, βασισμένων στην κατανόηση και την εμπιστοσύνη μεταξύ των συμμετεχόντων μερών (Nye, 2008, σελ. 101) & (Melissen, 2005, σελ. 16–17). Η δημόσια διπλωματία, ως στρατηγική επικοινωνίας, δεν περιορίζεται πλέον μόνο στις κυβερνήσεις. Στην παγκόσμια σκηνή συμμετέχουν και άλλοι διεθνείς παράγοντες, όπως μη κυβερνητικοί οργανισμοί, επιχειρήσεις και άλλοι μη κρατικοί δρώντες, οι οποίοι ανταγωνίζονται για την απόκτηση ήπιας ισχύος. Παρόλο που τα κράτη παραμένουν οι κύριοι δρώντες, η εξωτερική πολιτική και η επιρροή διαμορφώνονται ολοένα και περισσότερο από μια ποικιλία δρώντων που επιδιώκουν να επηρεάσουν τη δημόσια αντίληψη και να ενισχύσουν τη θέση τους στη διεθνή σκηνή μέσω μη στρατιωτικών και οικονομικών μέσων¹². Παρόλο που τα κράτη παραμένουν οι κύριοι δρώντες, η παγκόσμια σκηνή έχει πολλούς νέους παίκτες που ανταγωνίζονται για απόκτηση ήπιας ισχύος (Gilboa, 2008, σ. 55-56).

Η εποχή της παγκοσμιοποίησης και της ευρείας διάδοσης της πληροφόρησης έχει αναδείξει μια νέα διάσταση στην αντίληψη της πολιτικής και της διπλωματίας. Στην σύγχρονη εποχή, η πολιτική δεν είναι αποκλειστική ευθύνη των κυβερνήσεων, αλλά επηρεάζεται σημαντικά από τις κοινωνικές δυναμικές, τις δραστηριότητες της κοινωνίας των πολιτών και τη συμμετοχή ατόμων. Αυτοί οι φορείς, που συχνά

¹² Οι Τούρκοι διπλωμάτες εξηγούν σχετικά την έννοια: Οι δραστηριότητες της δημόσιας διπλωματίας διεξάγονται σε δύο βασικά πλαίσια: «Κράτος προς πολίτες» και «πολίτες προς πολίτες». Η πρώτη περίπτωση έχει ως στόχο να εξηγήσει τις πολιτικές και τις δραστηριότητες του κράτους στο διεθνές κοινό μέσω της χρήσης επίσημων εργαλείων και διαύλων. Στη δεύτερη περίπτωση, χρησιμοποιούνται μη κρατικοί φορείς, όπως ΜΚΟ, ερευνητικά κέντρα, δημοσκοπήσεις, μέσα ενημέρωσης, διαμορφωτές κοινής γνώμης, πανεπιστήμια, προγράμματα ανταλλαγών φοιτητών, ενώσεις και θρησκευτικά ιδρύματα. Επομένως η δημόσια διπλωματία περιλαμβάνει ένα ευρύτερο πεδίο από τη «διπλωματική επικοινωνία», δηλαδή την επίσημη επικοινωνία μεταξύ αξιωματούχων, αλλά αποτελεί πλέον την στρατηγική επικοινωνία του κράτους (Eksi, 2017; İ. Kalin, 2011, σελ. 17).

λειτουργούν εκτός του κρατικού ελέγχου, αναδύονται ως σημαντικοί παράγοντες διπλωματίας και δημιουργίας ήπιας ισχύος (Çizcek, 2022). Μπορεί να ενισχύουν την επίσημη εξωτερική πολιτική μέσω των πολιτιστικών, ανθρωπιστικών ή κοινωνικών πρωτοβουλιών τους, αλλά ταυτόχρονα, σε ορισμένες περιπτώσεις, ενδέχεται να την αντιστρατεύονται, προκαλώντας αστάθεια ή αμφισβήτηση σε μια χώρα ή διεθνώς¹³.

Φυσικά, ο στόχος της δημόσιας διπλωματίας να παράγει ήπια ισχύ είναι ανέφικτος «... εάν το περιεχόμενο της κουλτούρας, των αξιών και των πολιτικών μιας χώρας δεν είναι ελκυστικό,...ακόμη και η καλύτερη διαφήμιση δεν μπορεί να πουλήσει ένα μη δημοφιλές προϊόν» (Nye, 2008, σελ. 107). Βασική προϋπόθεση για να είναι αποτελεσματική η δημόσια διπλωματία, είναι οι πολιτικές που προωθούνται να βασίζονται σε αρχές δικαιοσύνης, νομιμότητας και σεβασμού των διεθνών κανόνων. Όταν οι πολιτικές είναι άδικες ή παραβιάζουν το διεθνές δίκαιο, είναι πολύ δύσκολο να υποστηριχθούν πειστικά στην παγκόσμια κοινότητα. Για να επιτύχει μια χώρα μακροπρόθεσμη επιρροή και να διατηρήσει την ήπια ισχύ της, πρέπει να εφαρμόζει πολιτικές που είναι συμβατές με τις διεθνείς αξίες και τα πρότυπα, ενισχύοντας την αξιοπιστία και το κύρος της στον διεθνή χώρο.

Καταλήγοντας, η δημόσια διπλωματία διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαχείριση της ήπιας ισχύος, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της ελκυστικότητας και της αξιοπιστίας μιας χώρας στη διεθνή σκηνή. Η αποτελεσματική διαχείριση της πληροφορίας λειτουργεί ως ισχυρός «πολλαπλασιαστής ισχύος», ενισχύοντας τη θέση της χώρας και εξυπηρετώντας τη στρατηγική επίτευξη των εθνικών στόχων. Το κύριο διακύβευμα είναι η εξασφάλιση της «Ασφάλειας Φήμης» (Reputational Security), δηλαδή η διατήρηση και προστασία της θετικής εικόνας της χώρας από επιθέσεις κακόβουλων ανταγωνιστών που χρησιμοποιούν μέσα αποδόμησης, όπως η **οξεία ισχύς** (sharp power), για να υπονομεύσουν την αξιοπιστία και την επιρροή της και να προκαλέσουν «βλάβη της υπόληψης - δυσφήμιση» - reputational damage. Η διατήρηση αυτής της ισορροπίας είναι ουσιαστική για την επιτυχή εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής εξωτερικής πολιτικής (Κυριαζής & Πλατιάς, 2021). Υπό

¹³ Παράγοντες που εμπίπτουν στις διαστάσεις της δημόσιας διπλωματίας και αποτελούν τρόπους παραγωγής ήπιας ισχύος είναι: ο πολιτισμός, η θρησκεία, η εκπαίδευση, οι τέχνες, ο κινηματογράφος και η τηλεόραση, η ποίηση και η λογοτεχνία, η αρχιτεκτονική, η επιστήμη και η τεχνολογία, η ικανότητα καινοτομίας, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, ο τουρισμός, οι πλατφόρμες οικονομικής συνεργασίας.

αυτή την έννοια, η δημόσια διπλωματία είναι μια δυναμική και πολυδιάστατη επικοινωνιακή διαδικασία, παραμένει ένα σημαντικό εργαλείο στο οπλοστάσιο τόσο της ήπιας ισχύος, όπως στον τομέα του εμπορίου και των επενδύσεων, όσο και της σκληρής ισχύος, όπως στην πολιτική διαπραγμάτευση, τη διαχείριση συμμαχιών, την πρόληψη συγκρούσεων, ακόμα και τη στρατιωτική επέμβαση (Melissen, 2005, σ. 14).

Η «οξεία ισχύς» (Sharp Power)

Όσον αφορά την ασφάλεια ή βλάβη της φήμης ενός κράτους, στη σύγχρονη εποχή της πληροφορίας, η ισχύς αποκτά νέα διάσταση, καθώς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αντίληψη και την ερμηνεία των γεγονότων από τη διεθνή κοινότητα. Η διαχείριση της πληροφόρησης καθίσταται εξίσου σημαντική με την ίδια την έκβαση των γεγονότων, καθώς διαμορφώνει την κοινή γνώμη και επηρεάζει τη διεθνή υποστήριξη ή την αποδοκιμασία. Όπως επισημαίνεται, «δεν έχει σημασία ποιος στρατός θα νικήσει, αλλά ποια ιστορία θα νικήσει» (Arquilla & Ronfeldt, 1999, σελ. 7–9), υπογραμμίζοντας τη σημασία της πληροφορίας και του αφηγήματος ως κρίσιμων στοιχείων άσκησης ισχύος και επιρροής στη διεθνή σκηνή που έχει καταστήσει τη δημόσια διπλωματία ουσιαστική πρακτική των χωρών, ως μέσο εξωτερικής πολιτικής που συμβάλλει στην ενίσχυση της ήπιας ισχύος της χώρας και όχι μόνο. Επομένως, η ισχύς πηγάζει και από την ικανότητα ενός κράτους να διαμορφώνει την αφήγηση των γεγονότων και να επηρεάζει τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τη συμπεριφορά ατόμων, ομάδων και κρατών.

Η έννοια της ήπιας ισχύος, ως «ικανότητας να επηρεάζεις τους άλλους με την ελκυστικότητα και την πειθώ», προσφέρει στα αυταρχικά καθεστώτα ένα πρόσφορο έδαφος για να προωθήσουν το δικό τους αφήγημα. Είναι δεδομένο ότι ένα καθεστώς που καταπνίγει τη διαφωνία στο εσωτερικό του, δεν θα υιοθετήσει διαφορετική προσέγγιση όταν επιχειρεί να οικοδομήσει ήπια ισχύ στο διεθνές πεδίο. Μέσα από παραδοσιακές μορφές ήπιας ισχύος, όπως η πολιτιστική διπλωματία ή η οικονομική βοήθεια, τα αυταρχικά καθεστώτα επιδιώκουν να διαδώσουν ένα κατασκευασμένο ιδεολόγημα που εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. Αυτή η στρατηγική συχνά ενσωματώνει εργαλεία προπαγάνδας και οικονομικού εξαναγκασμού, με στόχο τη διατήρηση ή την επέκταση της επιρροής τους, αποκρύπτοντας τις αυταρχικές τους πρακτικές πίσω από μια επιφανειακή επίδειξη πολιτιστικής και πολιτικής

ελκυστικότητα (Walker κ.ά., 2020, σελ. 127).

Έτσι καταλήγουμε σε μια σύγχρονη μορφή ισχύος, την «οξεία ισχύ»¹⁴, που αναδύθηκε στην εποχή της πληροφορίας και της κυριαρχίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Αυτή η μορφή ισχύος αποσκοπεί στη χειραγώγηση της κοινής γνώμης, των πολιτικών διαδικασιών και των δημοκρατικών θεσμών, με τελικό στόχο την απόκτηση στρατηγικής επιρροής στη διεθνή πολιτική σκηνή. Η «οξεία ισχύς» επιδιώκει να διαδώσει το «αφήγημα» ενός κράτους, διαμορφώνοντας θετικές αντιλήψεις για αυτό, ώστε να κερδίσει τη διεθνή υποστήριξη. Μέσω αυτής της διαδικασίας, δημιουργεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον που εξυπηρετεί τα συμφέροντά του.

Τα ιδιαίτερα ασαφή σύνορά της με την ήπια ισχύ δημιουργούν δυσκολία στον εντοπισμό και στην αναγνώρισή της (Richter, 2022). Επιδιώκει να επηρεάσει συνειδήσεις και συμπεριφορές μέσω εξελιγμένων εργαλείων κρατικής προπαγάνδας, επιχειρεί να διεισδύσει στο πολιτικό και πληροφοριακό περιβάλλον της χώρας στόχου και να το χειραγωγήσει μέσω ενός συνδυασμού επιχειρήσεων επιρροής και πληροφοριακών επιχειρήσεων, με σκοπό την παρέμβαση στις εσωτερικές πολιτικές υποθέσεις της χώρας στόχου, απειλώντας τη σταθερότητα και την εθνική της ασφάλεια (Nye, 2018).

Η στρατηγική της «οξείας ισχύος» διαφέρει από τη σκληρή και την ήπια ισχύ, καθώς δεν βασίζεται στον εξαναγκασμό, όπως η πρώτη, ούτε στοχεύει απλώς να προσελκύσει, όπως η δεύτερη. Αντίθετα, υιοθετεί το προσωπείο της ήπιας ισχύος για να διεισδύσει σε κρίσιμους τομείς, όπως τα μέσα ενημέρωσης, οι δεξαμενές σκέψης, η πολιτιστική και η ακαδημαϊκή κοινότητα, επιχειρώντας να διαστρεβλώσει την πραγματικότητα, να προβάλει μια αναληθή και κατασκευασμένη εικόνα που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της, δημιουργώντας σύγχυση και αποπροσανατολισμό (Walker et al., 2017, σελ.9). Ασκώντας πίεση σε οικονομικούς και πολιτικούς

¹⁴ Ως έννοια προτάθηκε σχετικά πρόσφατα, το 2017, από την αμερικανική δεξαμενή σκέψης Διεθνές Φόρουμ Δημοκρατικών Σπουδών. Οι εισηγητές της, Christopher Walker και Jessica Ludwig, την περιγράφουν ως «την ικανότητα ενός αυταρχικού καθεστώτος να χειραγωγεί την πληροφόρηση, να επηρεάζει τις αντιλήψεις της κοινής γνώμης σε μια χώρα-στόχο, προκειμένου να αλλάξει συμπεριφορές, να υπονομεύσει το πολιτικό σύστημα και έτσι να διαμορφώσει ευνοϊκή συναίνεση» (Walker, C., Ludwig, J., Cardenal, J. P., Kucharczyk, J., Mesežnikov, G., & Pleschová, G., 2017, σελ. 6)

παράγοντες, στόχος είναι να επιβάλλει την επιθυμητή συμπεριφορά στο εσωτερικό της χώρας και να χειραγωγήσει τη δημόσια αντίληψη στο εξωτερικό (Walker, 2018, σελ. 13). Μέσω αυτής της διπλής προσέγγισης, επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού για τα συμφέροντα του κράτους που την ασκεί, αξιοποιώντας ταυτόχρονα την αποσταθεροποίηση των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών.

Η Τουρκία μεταξύ σκληρής, ήπιας και οξείας ισχύος

Όπως θα αναλυθεί στα επόμενα κεφάλαια η τουρκική εξωτερική πολιτική μέσω μιας κεντρικά κατευθυνόμενης δημόσιας διπλωματίας, υιοθετεί έναν συνδυασμό ήπιας και σκληρής ισχύος ως μέρος μιας διπλωματικής, οικονομικής, στρατιωτικής, πολιτικής, και πολιτιστικής εργαλειοθήκης,¹⁵ με στόχο την οικοδόμηση διεθνούς επιρροής, την αύξηση της ισχύος της και την επίτευξη των εθνικών της στόχων.

Ωστόσο, ο μελετητής της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας δεν είναι σε θέση να ξεφύγει από την ηγεμονικά κυρίαρχη αντίληψη περί τουρκικής ήπιας ισχύος που έχει κατακλύσει τη διεθνή βιβλιογραφία. Γι' αυτό απαιτείται να διατηρεί μια κριτική προσέγγιση και να αναζητά τα κίνητρα καθώς και τις εξαρτήσεις που έχει δημιουργήσει το δυναμικό της τουρκικής ήπιας ισχύος, η οποία είναι μεν υπαρκτή αλλά δεν είναι σίγουρο ότι μεταφράζεται σε πραγματική ήπια ισχύ. Φαίνεται ότι η τουρκική επιρροή στα μέσα ενημέρωσης, στις δεξαμενές σκέψης και στον ακαδημαϊκό χώρο μοιάζει περισσότερο με μια οργανωμένη «επίθεση γοητείας» και συντονισμένη προπαγάνδα του αφηγήματος της εικόνας μιας ήπιας δύναμης. Μελέτες και αρθρογραφία σε δυτικές δεξαμενές σκέψης, οι οποίες συχνά υιοθετούν αβασάνιστα βιβλιογραφικές αναφορές σε έργα Τούρκων ακαδημαϊκών, πολιτικών και

¹⁵ Η ενεργή δημόσια διπλωματία που εφαρμόζει η Τουρκία στη Δ. Αφρική επιτελείται μέσω μιας εργαλειοθήκης θεσμών και φορέων που επιτελούν αυτόν τον ρόλο άμεσα ή έμμεσα. Η TİKA (Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού), η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (DIYANET), η Kızılay (Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος), το Υπουργείο Τουρισμού και Πολιτισμού, το Υπουργείο Εξωτερικών, η TRT (Τουρκική Εθνική Τηλεόραση), το Ινστιτούτο Yunus Emre και το Ίδρυμα Maarif, το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων (DEİK), και ο Οργανισμός Επενδύσεων και Υποστήριξης, το Γραφείο Τύπου και άλλα ιδρύματα δραστηριοποιούνται στη δημόσια διπλωματία μέσω πολιτικών, διπλωματικών, οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των προσπαθειών τον συντονισμό τους έχει αναλάβει το Τμήμα Δημόσιας Διπλωματίας της Διεύθυνσης Επικοινωνίας της Προεδρίας που υπάγεται στον τούρκο Πρόεδρο. The Republic of Türkiye Directorate of Communications, <https://iletisim.gov.tr/english>

διπλωματών, καθιστούν τα όρια ανάμεσα στην ήπια και οξεία ισχύ, ανάμεσα στην προπαγάνδα και την αλήθεια, εξαιρετικά θολά και ασαφή¹⁶.

¹⁶ Προς επίρρωση των παραπάνω, το πως εννοεί η Τουρκία τη δημόσια διπλωματία, φαίνεται χαρακτηριστικά στο τουρκικό αφήγημα που ακολουθεί. «...η Τουρκία έχει αποκτήσει αρνητική εικόνα όχι μόνο λόγω των προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων κατά της χώρας, αλλά και λόγω του ότι δεν μπόρεσε να ασκήσει αποτελεσματική δημόσια διπλωματία εξαιτίας αποτυχημένων και λανθασμένων κυβερνητικών πολιτικών, γι' αυτό και σε ορισμένους κύκλους στο εξωτερικό, η Τουρκία παρουσιάστηκε ως μια χώρα που έχει εισβάλει στην Κύπρο, έχει δολοφονήσει Αρμένιους. Η νέα αφήγηση της Τουρκίας είναι κάτι περισσότερο από τη δημιουργία μιας νέας εικόνας» (Ι. Kalin, 2011, σελ. 19).

Κεφάλαιο δεύτερο: Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική

Το Στρατηγικό Βάθος της Τουρκίας

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας έχει υποστεί σημαντικές μεταβολές τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ιδίως κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του Τούρκου προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Αυτός ο μετασχηματισμός της τουρκικής πολιτικής από το 2002 συνοδεύτηκε από έναν διεκδικητικό και φιλόδοξο λόγο που υποδηλώνει την αναγέννηση ενός στρατηγικού οράματος που είχε κατασταλεί από την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η σύγχρονη Τουρκία, φιλοδοξεί να προβάλλει επιρροή σε περιοχές εκτός της κοντινής περιφέρειάς της, επιζητώντας να καθιερωθεί ως «ένας νέος, αξιόπιστος εταίρος και μια εναλλακτική λύση στο διεθνές πολιτικό στερέωμα» (Adağ, 2022).

Αυτή η επαναδιατύπωση της τουρκικής ταυτότητας και πολιτικής στο πλαίσιο ενός νέου παραδείγματος συνθετικής προσέγγισης, που συνδυάζει τον νεοκλασικό ρεαλισμό με την κονστρουκτιβιστική θεώρηση, παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο βιβλίο του Αχμέτ Νταβούτογλου, *«Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής Θέση της Τουρκίας»*, το οποίο αποτέλεσε το θεωρητικό υπόβαθρο της μετέπειτα τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (Νταβούτογλου, 2010)¹⁷. Κατά τον Νταβούτογλου, οι ιστορικοί, γεωγραφικοί και πολιτιστικοί δεσμοί της Τουρκίας με χώρες εκτός της άμεσης περιφέρειάς της, αποτελούν παράγοντες στρατηγικού πλεονεκτήματος διότι, όπως υποστήριξε, το στρατηγικό βάθος ενός έθνους στο πολύπλοκο γίνεσθαι των διεθνών σχέσεων εξαρτάται από την ικανότητά του να χρησιμοποιεί τη γεωστρατηγική του θέση αφενός και την ιστορική και πολιτιστική του κληρονομιά αφετέρου. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία θεωρείται ως κεντρικός παράγοντας απέναντι στις γεωπολιτικές και πολιτισμικές διαχωριστικές γραμμές που ενώνουν την Ευρασία με τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Για αυτό και θα πρέπει να εστιάσει σε δύο άξονες ασκήσεως γεωστρατηγικής επιρροής: τον οικονομικό/ενεργειακό (ιδιωτικές επενδύσεις, ανάπτυξη υποδομών, ενίσχυση του διαμετακομιστικού

¹⁷ Ο Αχμέτ Νταβούτογλου διετέλεσε σύμβουλος εξωτερικών υποθέσεων του τότε πρωθυπουργού Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, στη συνέχεια υπουργός Εξωτερικών (2009-2014) και πρωθυπουργός (2014-2016).

ενεργειακού ρόλου της Τουρκίας) και τον πολιτιστικό (ενδυνάμωση και προβολή της γλωσσικής/πολιτιστικής συγγένειας, ενίσχυση των δεσμών μέσω του ισλαμικού πολιτισμικού εργαλείου) (Ακσα κ.ά., 2015, σελ. 92–106). Φυσικά, με απώτερο στόχο να προωθήσει και τους άλλους δύο συντελεστές ισχύος, τον πολιτικό και στρατιωτικό (Μάζης, 2013, σελ. 7).

Η τουρκική θεώρηση για την εθνική της ισχύς

Σε αυτή τη νέο-οθωμανική γεωπολιτική προσέγγιση, επισημαίνεται «η εξόχως ρεαλιστική, μέχρι κυνισμού αφοσίωσή της στη διάσταση της διεθνούς ισχύος ως κυρίαρχου γεωπολιτικού καταλύτη στο διεθνές σύστημα» (Μάζης, 2013)¹⁸ και ως μια πολυπαραγοντική έννοια, όπου η εθνική ισχύς της χώρας διατυπώνεται με την εξίσωση:

$$I = \{(I_s + \Gamma + \Pi_l + \Pi_o) + (O_i + T_i + S_i)\} \times (\Sigma_N \times \Sigma_S \times \Pi_B)\}^{19}$$

Στη συλλογιστική του Νταβούτογλου, η εξίσωση έχει **σταθερά στοιχεία** όπως η ιστορία, γεωγραφία, πληθυσμός και πολιτισμός τα οποία δεν μπορούν να αλλάξουν στο άμεσο μέλλον και **μεταβαλλόμενα στοιχεία** όπως η οικονομία, η τεχνολογία και η στρατιωτική ικανότητα, που με κάθε μεταβολή τους μπορούν να αυξήσουν την συνολική ισχύ μιας χώρας. Όπως φαίνεται, ενώ οι παραδοσιακοί συντελεστές ισχύος έχουν προσθετικό χαρακτήρα, η σημασία της στρατηγικής νοοτροπίας, του στρατιωτικού σχεδιασμού και της πολιτικής βούλησης προσδίδουν πολλαπλάσια αξία (Νταβούτογλου, 2010, σελ. 48)²⁰.

Ο Νταβούτογλου περιγράφει ένα νέο στρατηγικό όραμα και έναν αυξημένο ρόλο για την Τουρκία στο διεθνές σύστημα μέσω της επαναξιολόγησης της

¹⁸ Ο καθηγητής Μάζης περιγράφει αναλυτικά την «γεωπολιτίζουσα» αντίληψη του Νταβούτογλου για τη νεο-οθωμανική Τουρκία στο «Νταβουτογλειανή προσέγγισης καὶ Γεωπολιτική Ἀνάλυσις: Κριτική παρουσιάσεις», στο συλλογικό έργο «Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία» (Μάζης, 2013).

¹⁹ Σταθερά Δεδομένα (ΣΔ) ως Ιστορία (Ισ), Γεωγραφία (Γ), Πληθυσμό (Πλ), Πολιτισμό (Πο) Δυναμικά Δεδομένα (ΔΔ) ως Οικονομική Ικανότητα (Οι), Τεχνολογική Ικανότητα (Τι) και Στρατιωτική Ικανότητα (Σι) Στρατηγική Νοοτροπία (ΣΝ), Στρατηγικός Σχεδιασμός (ΣΣ), Πολιτική Βούληση (ΠΒ).

²⁰ Όπως γράφει ο ίδιος ο Νταβούτογλου: «Οι παγκόσμιες οικονομικοπολιτικές εξελίξεις επέκτειναν τα γκρίζα πεδία αλληλεπίδρασης, που εμφανίζονται στο πλαίσιο της αμοιβαίας σχέσης κυριαρχίας μεταξύ των χωρών, ενώ οι ιστορικοί και πολιτισμικοί παράμετροι, που αντανακλώνται στο πεδίο της ρεαλιστικής πολιτικής, επηρεάζουν τις εσωτερικές και εξωτερικές δομές των χωρών. Το γεγονός αυτό καθιστά ανεπαρκείς τις παραμέτρους εκείνες της ισχύος, οι οποίες είχαν διατυπωθεί προηγουμένως με απλές έννοιες και έχει ως αποτέλεσμα να έρθουν στο προσκήνιο οι έννοιες εκείνες που αντανακλούν την αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων» (Νταβούτογλου, 2010, σελ. 47).

στρατηγικής θέσης της χώρας. Στο πλαίσιο του συστημικού μετασχηματισμού της παγκόσμιας πολιτικής, η Τουρκία θα «αποκτήσει τη θέση που της αξίζει» στην περιφερειακή και διεθνή σκηνή, αξιοποιώντας την ιστορική και γεωπολιτική σημασία της (Νταβούτογλου, 2010). Για αυτό προτείνει τρεις στρατηγικές αρχές για τη νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας: τη διάδοση του νέου ρόλου της στο διεθνές σύστημα, τη διάγνωση του συστημικού μετασχηματισμού της παγκόσμιας πολιτικής και την εφαρμογή ήπιας ισχύος σε όλες τις πολιτικές (Davutoglu, 2008). Αυτές οι αρχές συμπληρώθηκαν από πέντε επιχειρησιακές αρχές εξωτερικής πολιτικής (Davutoglu, 2008):

1. Ισορροπία μεταξύ της εθνικής ασφάλειας και της ελευθερίας των πολιτών.
2. Πολιτική «μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες» με σκοπό τη βελτίωση των σχέσεων με όλους τους γείτονες.
3. Ανάπτυξη σχέσεων με τις γειτονικές περιοχές και πέραν αυτών, μέσω της διπλωματίας και του πολιτικού διαλόγου.
4. Χρήση πολυδιάστατων (δηλ. εκτός των ζητημάτων ασφαλείας, οικονομικές πολιτικές και προώθηση της πολιτιστικής συνύπαρξης) και πολυεπίπεδων πολιτικών (δηλ. υπέρβαση του κρατικού μονοπωλίου της δημόσιας διπλωματίας).
5. Συμμετοχική διπλωματία, η οποία περιλαμβάνει προβολή της χώρας σε παγκόσμια και περιφερειακά φόρα και σε πολυμερείς πλατφόρμες.

Σύμφωνα με την ίδια την Τουρκία, η οικονομική και στρατιωτική της ισχύς, σε συνδυασμό με τις ικανότητες ήπιας ισχύος, της επιτρέπουν να αναδιαμορφώσει την εικόνα της ως μια νέα πολιτική, οικονομική και διπλωματική δύναμη και να καταστεί ένας σημαντικός περιφερειακός και παγκόσμιος παράγοντας. Αναζητά τη στρατηγική αυτονομία στο πλαίσιο της «διεθνούς επιτρεπτότητας»²¹, αναγνωρίζοντας τις αλλαγές στις ισορροπίες ισχύος στη διεθνή τάξη. Προωθεί τη μετάβαση σε μια πολυπολική τάξη πραγμάτων, προσπαθώντας να επιτύχει τη

²¹ Ο αναπροσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ με τη «στροφή-pivot» προς την Ασία και την σταδιακή της αποχώρηση από ζώνες συγκρούσεων, δίνει την ευκαιρία σε περιφερειακούς δρώντες να αναλάβουν πιο ενεργό ρόλο στις περιοχές τους, με τους ηγέτες τους να βλέπουν τη στρατηγική αυτοσυγκράτηση των ΗΠΑ και την αυξανόμενη ενεργητικότητα των μη δυτικών διεκδικητών ως ευκαιρία να βελτιώσουν τη θέση τους στην παγκόσμια πολιτική.

νομιμοποίηση και την αποδοχή της από τη διεθνή κοινότητα. Οι αυξανόμενες αβεβαιότητες στο διεθνές σύστημα και η αποδυνάμωση των υφιστάμενων πολυμερών θεσμών είναι παράγοντες που οδηγούν την Τουρκία να επιδιώκει έναν πιο αυτόνομο ρόλο στην περιφερειακή και διεθνή πολιτική, στην οποία περιλαμβάνεται και η αύξηση της παρουσίας της στην αφρικανική ήπειρο (Kutlay & Öniş, 2021).

Η τουρκική εξωτερική πολιτική σε αναζήτηση ρόλου και ταυτότητας

Το δόγμα Νταβούτογλου «νομιμοποιεί»²² πλέον την Τουρκία να επεμβαίνει και εκτός των συνόρων της, στα γεωγραφικά όρια της οθωμανικής της κληρονομιάς, προβάλλοντας την ισχύ της με όλα τα αναγκαία μέσα, στρατιωτικά, οικονομικά, τεχνολογικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά και διπλωματικά²³. Θεωρεί ότι λόγω του «στρατηγικού της βάθους» συγκαταλέγεται στις «κεντρικές δυνάμεις» παγκόσμιας εμβέλειας, γεγονός που της επιτρέπει να εφαρμόσει μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική και να διεκδικεί όχι απλά περιφερειακό αλλά παγκόσμιο ρόλο (Grigoriadis, 2010, σελ. 4–5). Αυτό θα το πετύχει καταρχάς με την άσκηση «ήπιας ισχύος» μέσω της δημόσιας διπλωματίας της στα πρώην οθωμανικά εδάφη (Νταβούτογλου, 2010; I. Kalin, 2012). Η στρατηγική της «ήπιας ισχύος» αποτελεί πλέον το βασικό εργαλείο με το οποίο η Τουρκία επιδιώκει να εκπληρώσει τους αναθεωρητικούς στόχους της, προσανατολιζόμενη προς τον νεο-οθωμανικό ηγεμονισμό, που αποτελεί τη σύγχρονη Υψηλή Στρατηγική της (Λίτσας, 2013, σελ. 215–216).

Η Τουρκία θεωρεί ότι το δόγμα του στρατηγικού βάθους της παρέχει τη δυνατότητα να ασκήσει μια πιο ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική, χωρίς να συγκρούεται με τη δέσμευσή της ως σύμμαχος της Δύσης (Davutoglu, 2014). Παράλληλα, μέσω μιας πολυμερούς διπλωματίας, προβάλλει την ταυτότητα μιας

²² «Είναι αδύνατον για την Τουρκία, η οποία δημιουργήθηκε στη βάση του ιστορικού και γεωπολιτικού παρελθόντος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αυτό ανήκει στην κληρονομιά της, να διανοηθεί και να σχεδιάσει την άμυνά της αποκλειστικά στο πλαίσιο των συνόρων που κατέχει» (Νταβούτογλου, 2010, σ.83). «Η ξεχωριστή ιστορική πολιτική και κοινωνική εμπειρία της Τουρκίας μας υποχρεώνει να αναλάβουμε τον ρόλο και την ευθύνη της προώθησης της ειρήνης και της ασφάλειας». (Abdullah, 2004, σελ. 3)

²³ Το σύγχρονο ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας», φαίνεται να είναι θεμελιωμένο και αυτό στο Δόγμα του Στρατηγικού Βάθους, καθώς στοχεύει στην ενίσχυση της περιφερειακής και παγκόσμιας επιρροής της Τουρκίας, δίνοντας έμφαση στη **θαλάσσια και ναυτική ισχύ** κατά Alfred Mahan, ως κεντρικούς συντελεστές της εθνικής ισχύος.

«ανερχόμενης δύναμης» και επιδιώκει να ενισχύσει την παρουσία της σε διεθνή φόρα. Συμμετέχει σε πολλούς περιφερειακούς οργανισμούς όπως, μη μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη θητεία 2009-10, μέλος των G-20, μέλος του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (ΟΙC) και του NATO, του ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) και του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης), ενώ έχει καθεστώς παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση, στο Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου και στον Αραβικό Σύνδεσμο. Αυτή η πολυμερής προσέγγιση στοχεύει στο να «καταστήσει την Τουρκία πρώτα περιφερειακή και στη συνέχεια παγκόσμια δύναμη» (Davutoglu, 2014), δίνοντας έμφαση σε πολιτισμικές, ιστορικές και κανονιστικές διαστάσεις στις διεθνείς σχέσεις, με ρητορική περί ειρήνης, δικαιοσύνης και ισότητας, ως προϋποθέσεις για την εξεύρεση βιώσιμων λύσεων στα τρέχοντα παγκόσμια ζητήματα²⁴.

Το αφήγημα του εθνικού ρόλου²⁵ της Τουρκίας μέσω της δημόσιας διπλωματίας

Λόγω της αυξανόμενης παρουσίας της στη διεθνή σκηνή ως αναδυόμενη περιφερειακή δύναμη, η Τουρκία έχει υιοθετήσει μια αναθεωρητική εξωτερική πολιτική, με στόχο την επέκταση της επιρροής της τόσο στην περιφέρειά της όσο και σε ευρύτερες γεωπολιτικές ζώνες. Η βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων αποτυπώνει

²⁴ Μια στρατηγική προσπάθεια αύξησης της διεθνούς νομιμοποίησης και αξιοπιστίας της Τουρκίας είναι η πρωτοβουλία για τη «Συμμαχία των Πολιτισμών», στην οποία συν-προεδρεύουν οι πρωθυπουργοί της Τουρκίας και της Ισπανίας υπό τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ. Σκοπός της πρωτοβουλίας είναι η απόρριψη των περί «σύγκρουσης των πολιτισμών» του Samuel Huntington, και η προώθηση του αμοιβαίου σεβασμού και διαλόγου μεταξύ των μουσουλμανικών και των δυτικών κυβερνήσεων και κοινωνιών. (Για το έργο της συμμαχίας, βλέπε <https://www.unaoc.org/>. Για την οπτική της Τουρκίας σχετικά με τη συμμαχία των πολιτισμών στο Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, The Alliance of Civilizations Initiative <https://www.mfa.gov.tr/the-alliance-of-civilizations-initiative.en.mfa> και όπως διατυπώθηκε από τον πρόεδρο Erdogan στο «The Alliance of Civilizations and World Peace: Charting a New Course in the 21 Century, Oxford, Oxford Center for Islamic Studies» «Ως ένα σύγχρονο, δημοκρατικό, κοσμικό κράτος που βασίζεται στο κράτος δικαίου και έχει κυρίως μουσουλμανικό πληθυσμό, η Τουρκία είναι η καλύτερη απάντηση σε όσους υποστηρίζουν τη σύγκρουση των πολιτισμών» (Erdogan, 2009, σελ. 21))

²⁵ Η θεωρία των ρόλων (Holsti, 1970), εξηγεί τις αντιλήψεις για τον εθνικό ρόλο και την ταυτότητα της χώρας αναλύοντας τους πολιτισμικούς/ιδεολογικούς, γεωστρατηγικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής της, μέσω της ανάδειξης των γνωστικών φίλτρων και των αντιλήψεων της κρατικής ελίτ, βελτιώνοντας έτσι την κατανόηση της εξωτερικής πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων ενός ευρέος φάσματος κρατών, μικρών, μεσαίων και αναδυόμενων δυνάμεων (Breuning, 2019).

αυτόν τον συστημικό της ρόλο και την κατατάσσει συχνά ως «Μεσαία Δύναμη»²⁶, λαμβάνοντας υπόψη τα φορτία ισχύος που διαθέτει και τα οποία δύναται να προβάλλει πέραν των συνόρων της. Με την ίδια λογική, τη συγκαταλέγει στις έξι ανερχόμενες δυνάμεις²⁷ που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «παγκόσμια swing states» (αμφίσημα κράτη) (Kurchan, 2023) ή παλαιότερα «pivotal powers» (κράτη άξονες) (Chase κ.ά., 1996, σελ. 34), τα οποία βρίσκονται σε αλληλεπικαλυπτόμενες σφαίρες επιρροής και ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων και τα οποία σε διάφορες στιγμές της ιστορίας έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ασφάλεια και τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος²⁸.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης του ρόλου της Τουρκίας στη διεθνή σκηνή,

²⁶ Μια Μεσαία Δύναμη έχει περιορισμένη επιρροή στη λήψη αποφάσεων για την κατανομή της ισχύος σε ένα δεδομένο περιφερειακό σύστημα, αλλά είναι σε θέση να αναπτύξει μια ποικιλία πηγών ισχύος που μπορεί να επηρεάσει τις Μεγάλες Δυνάμεις σε θέματα που σχετίζονται με την εθνική ή περιφερειακή ασφάλεια. Η έννοια των «αναδυόμενων» Μεσαίων Δυνάμεων εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον προσανατολισμό τους προς τους υφιστάμενους παγκόσμιους θεσμούς και την προσπάθεια αλλαγής της παγκόσμιας τάξης, ιδιαιτέρως μέσα από τη συλλογικότητά τους (Laurence, 2023). Συχνά επιδιώκουν να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα, επιθυμώντας να διαδραματίσουν σημαντικότερο ρόλο στη διεθνή διακυβέρνηση, στις περιφερειακές και παγκόσμιες πρωτοβουλίες. Επιπλέον, οι αναδυόμενες Μεσαίες Δυνάμεις επιθυμούν μεταρρυθμιστικές αλλά όχι ριζοσπαστικές παγκόσμιες αλλαγές, εφαρμόζοντας παράλληλα αυτόνομες πολιτικές χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις μεγάλες δυνάμεις (Jordaan, 2003).

²⁷ Μαζί με το Μεξικό, Βραζιλία, Αλγερία, Αίγυπτο, Ινδία και την Ινδονησία.

²⁸ Τα swing states δεν έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν από μόνα τους την παγκόσμια πολιτική ατζέντα, αλλά ενεργώντας από κοινού, μπορούν να αμφισβητήσουν ή ακόμη και να επηρεάσουν τις Υπερδυνάμεις ή τις Μεγάλες Δυνάμεις. Τα κράτη αυτά δεν επιθυμούν την σύμπλευση με το ένα ή το άλλο μπλοκ αλλά επιθυμούν την πολυπολικότητα. Έχουν αναπτύξει τις δικές τους πηγές ήπιας και σκληρής ισχύος, όπως πολιτιστική επιρροή, οικονομική επιρροή, στρατιωτική ισχύ, διπλωματικά δίκτυα και τεχνολογική καινοτομία. Αυτό τους δίνει μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ικανότητα να επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα στην παγκόσμια σκηνή. Προσπαθούν επίσης να διαμορφώσουν τους κανόνες και τις νόρμες της αναδυόμενης παγκόσμιας τάξης, σύμφωνα με τις δικές τους προτιμήσεις και αρχές. Δεν διστάζουν να προκαλέσουν ή να αψηφήσουν τις Μεγάλες Δυνάμεις, όταν αντιλαμβάνονται ότι απειλούνται ή παραβιάζονται τα συμφέροντά τους. Οι επιλογές τους υπέρ ή κατά της αλλαγής του διεθνούς συστήματος μπορούν να επηρεάσουν συνολικά και αποφασιστικά την ισορροπία δυνάμεων είτε προς τη μία είτε προς την άλλη κατεύθυνση. Αυτό τα καθιστά εξαιρετικά απρόβλεπτα, ίσως ακόμη και ασταθή στη διεθνή πολιτική (Fontaine & Kliman, 2013, σελ. 93). Η Τουρκία προσπαθεί να εξισορροπήσει τις σχέσεις της τόσο με τις ΗΠΑ όσο και με την Κίνα, επιδιώκοντας παράλληλα τη δική της στρατηγική αυτονομία. Διατηρεί τη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και τη συνεργασία της με τις ΗΠΑ σε θέματα όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, το Αφγανιστάν και το Ιράν, ενώ παράλληλα αντιστάθηκε στις αμερικανικές πιέσεις σε θέματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και την εισβολή στη Συρία. Έχει επίσης επεκτείνει τους οικονομικούς της δεσμούς με την Κίνα, ενώ παράλληλα την κατηγορεί για τη μεταχείριση των μουσουλμάνων Ουιγούρων. Η Τουρκία έχει επίσης αψηφήσει τις ΗΠΑ αποκτώντας τα συστήματα αντιπυραυλικής άμυνας S-400, ρωσικής κατασκευής, παρά τις κυρώσεις και τις επικρίσεις που δέχεται. Όμοια αμφίσημη στάση διατήρησε και στον πόλεμο της Ουκρανίας.

είναι ζωτικής σημασίας να εξετάσουμε την αυτοαντίληψη (Self-perception) και τον αυτοπροσδιορισμό (self-determination) της ίδιας, καθώς αυτά τα κριτήρια περιγράφουν αποτελεσματικά τον διαχρονικό μετασχηματισμό και τις στοχεύσεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Το διαχρονικό αφήγημα που προβάλλεται είναι πάντα η σημασία της γεωπολιτικής της θέσης ως καταλύτη διαφόρων περιοχών, πολιτισμών, συμμαχιών και οικονομικών σχέσεων. Αρχικά, η Τουρκία ανέδειξε τον εαυτό της ως «*γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης*», ο οποίος μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, μετεξελίχθηκε σε «*γέφυρα των πολιτισμών*», μουσουλμανικών και χριστιανικών, ώστε να ενσωματώσει και τη θρησκευτική διάσταση. Οι διαλεκτικές πρακτικές που χρησιμεύουν στην κατασκευή της «*εξαιρετικής θέσης*» της Τουρκίας στην παγκόσμια πολιτική, της παρέχει την ευκαιρία να είναι «*μεσολαβητής/ειρηνοποιός*», ρόλος που τροφοδοτείται από τον υβριδικό χαρακτήρα που κληρονόμησε από την οθωμανική της ιστορία. Στη συνέχεια, μέσω της πολιτικής των «*μηδενικών προβλημάτων*» και του «*καλού γείτονα*», η τουρκική εξωτερική πολιτική αποσκοπούσε στη βελτίωση των σχέσεων με τους γείτονές της σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της περιφερειακής συνεργασίας και των εμπορικών σχέσεων, ενώ παράλληλα υποστήριζε τον ρόλο του «*περιφερειακού εταίρου*» δίνοντας παράλληλα έμφαση στην επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων, με τον ρόλο του «*μεσολαβητή στην επίλυση διαφορών*»²⁹, «*υπερασπιστή της περιφερειακής ειρήνης και σταθερότητας*» (Özdamar κ.ά., 2014). Αν και οι ρόλοι αυτοί περιλαμβάνουν διαφορετικά στοιχεία εξωτερικής πολιτικής, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι όλοι τους βασίζονται σε μέσα ήπιας ισχύος.

Ωστόσο, μετά τις αραβικές εξεγέρσεις, η Τουρκία προσέφυγε σε πιο επιθετικούς ρόλους, με την αλλαγή στη ρητορική της εξωτερικής πολιτικής να αποτελεί απότοκο της αυξανόμενης εμπιστοσύνης στις δυνατότητές της και της επιθυμίας για περισσότερη επιρροή (van Heukelingen & Deen, 2022, σελ. 10). Από το 2011 πλέον αυτοπροσδιορίζεται ως «*κεντρική χώρα*» και «*κομβικό κράτος*», «*ενεργός*

²⁹ Το καλοκαίρι του 2024, με τον ρόλο του «*μεσολαβητή/ειρηνοποιού*», η Τουρκία θα μεσολαβήσει για τη μείωση των εντάσεων μεταξύ Σομαλίας, Αιθιοπίας και Σουδάν, θα προσπαθήσει να εμφανιστεί ως παράγοντας στις εξελίξεις στο Κέρας της Αφρικής, το οποίο θα ανοίξει ακόμη και τον δρόμο για μια τουρκοαιγυπτιακή επαναπροσέγγιση μετά από μια δεκαετία και πλέον. Φυσικά πέραν των άλλων, επιδιώκει τη σταθερότητα και ασφάλεια στην περιοχή, ώστε να εξασφαλίσει συμφωνίες εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων και να προχωρήσει στο ενεργειακό της πρόγραμμα. (Karr & Borens, 2024).

ανεξάρτητη χώρα» και «προστάτης των καταπιεσμένων», «αναπτυξιακός φορέας» και «μοντέλο/παράδειγμα» για τον μουσουλμανικό κόσμο. Αυτοί οι ρόλοι αντικατοπτρίζουν την προσπάθεια της Τουρκίας να διαμορφώσει μια νέα εικόνα για τον εαυτό της, συνδυάζοντας τόσο σκληρή όσο και ήπια ισχύ (Özdamar κ.ά., 2014, σελ. 99). Αυτό φαίνεται στην προβολή στρατιωτικού αποτυπώματος (Λιβύη, Ιράκ, Συρία,) όταν η διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος προσφέρει την ευκαιρία τόσο για την απόδειξη της ισχύος της όσο και την εκπλήρωση των εθνικών της συμφερόντων. Ο ρόλος του «μοντέλου ισλαμικού κράτους» μπορεί να φαίνεται ότι βασίζεται σε στοιχεία ήπιας ισχύος ωστόσο συνδυάστηκε ταυτόχρονα με άλλους ρόλους που απαιτούν υλικές δυνατότητες, που διεκδικούν ηγετική θέση και προβάλλουν τη φιλοδοξία να επηρεάσουν την παγκόσμια πολιτική. Έτσι ο αναπτυξιακός της ρόλος ως δέσμευση να βοηθήσει τις αναπτυσσόμενες χώρες, έγινε ευθύνη ως «παγκόσμιος παράγοντας». Για παράδειγμα η δέσμευση της Τουρκίας προς τις αφρικανικές χώρες και η οικονομική βοήθεια που προσφέρει ως αναπτυξιακός φορέας είναι ένα δείγμα της αυξανόμενης «παγκόσμιας ευαισθησίας» της ως «ανερχόμενης δύναμης» ως «περιφερειακού ηγέτη» και «ηγέτη - υπερασπιστή του μουσουλμανικού κόσμου». Επιπλέον με τον πιο πρόσφατο αυτοπροσδιορισμό της ως «Αφρο-Ευρασιατική χώρα», συνδέει την ταυτότητά της με αυτήν της Αφρικής και αντιπροτείνεται ως ένας καλοπροαίρετος εταίρος για τις αφρικανικές χώρες (Fernández, 2022). Αποκωδικοποιώντας τους παραπάνω ρόλους, η Τουρκία θεωρεί ότι δικαιούται να αποτελεί έναν αυτόνομο πόλο εντός του διεθνούς συστήματος με ηγεμονικό περιφερειακό ρόλο και παγκόσμια εμβέλεια πολύ πέραν των στενών ορίων και συνόρων της Λωζάνης. Διεκδικεί να συνομιλεί σε ισότιμη βάση με τις Μεγάλες Δυνάμεις και κεντρική επιδίωξη είναι η ανάληψη ηγετικού ρόλου στον ισλαμικό κόσμο ως προστάτιδα των απανταχού μουσουλμάνων.

Μέρος Δεύτερο

Κεφάλαιο τρίτο: Η νέα εστίαση της Τουρκίας στην Αφρική: αιτίες και προκλήσεις

Το στρατηγικό άνοιγμα της Τουρκίας στην Αφρική

Οι στρατηγικές επιλογές της Τουρκίας στην Αφρική αποτελούν ένα συνεχώς εξελισσόμενο στοιχείο του γεωστρατηγικού της προσανατολισμού και έχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο στις αφρικανικές χώρες όσο και σε αυτήν την νέα αρένα του γεωπολιτικού ανταγωνισμού (Kliman & Fontaine, 2024). Θεωρεί τον εαυτό της έναν αναδυόμενο πόλο, που θέλει να διαμορφώσει έναν «πολυπολικό, πολυκεντρικό, πολυπολιτισμικό, πιο συμπεριληπτικό και δίκαιο κόσμο» (Erdoğan, 2017)³⁰. Ότι είναι ένα «αφρο-ευρασιατικό κράτος» και ένας πιο δίκαιος και στρατηγικός εναλλακτικός σύμμαχος για τα αφρικανικά έθνη (Mahmoud, 2022).

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αφρική μπορούν να χωριστούν σε τρεις γενικές περιόδους. Η πρώτη καλύπτει τις σχέσεις του οθωμανικού κράτους με την ήπειρο μέχρι την ίδρυση της Τουρκίας το 1923. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι Οθωμανοί διατηρούσαν σημαντικούς δεσμούς με αφρικανικές χώρες που αποτελούσαν, στο σύνολο ή εν μέρει τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως την Αίγυπτο, τη Λιβύη, την Αλγερία, την Τυνησία, το Σουδάν, την Ερυθραία, τη Σομαλία, ακόμη και τον Νίγηρα και το Τσαντ. Τα χρόνια από το 1923 έως το 1998 αντιπροσωπεύουν τη δεύτερη περίοδο, κατά την οποία οι σχέσεις Τουρκίας-Αφρικής βρίσκονταν στο χαμηλότερο επίπεδο. Από το 1998, σημειώνεται μια σταδιακή αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος της Τουρκίας για την Αφρική, με την εφαρμογή της «Πολιτικής Ανοίγματος προς την Αφρική» (Özkan & Akgün, 2010, σελ. 530). Αυτή η πολιτική αποτέλεσε μια νέα κατεύθυνση στην τουρκική εξωτερική πολιτική, εν μέρει ως αντίδραση στη μη ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1997. Οι κύριοι στόχοι της περιλάμβαναν την ενίσχυση των διπλωματικών αποστολών στην Αφρική και την αύξηση της ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας. Σε μεγάλο βαθμό, οι στόχοι αυτοί επιτεύχθηκαν, κάτι που αποτυπώνεται κυρίως μέσα από το άνοιγμα νέων πρεσβειών σε διάφορες αφρικανικές χώρες (Özkan & Akgün, 2010, σελ. 532).

³⁰ Καθώς επίσης και στην ομιλία του κατά την εναρκτήρια συζήτηση της Ετήσιας Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ, 19 Σεπτεμβρίου 2023 (United Nations, 2023)

Σε αναζήτηση μεγαλύτερης προβολής στην αφρικανική ήπειρο

Μετά το 2002, η Τουρκία ενισχύει την πολιτική αυτή και το 2003 εκπονεί τη «Στρατηγική για τη Βελτίωση της Οικονομικής Σχέσης με τις Αφρικανικές Χώρες». Ως «συνέχεια» και «συνέπεια» αυτής της πολιτικής (Siradağ, 2023, σελ. 1), ανακηρύσσει το 2005 «Έτος της Αφρικής», εγκαινιάζοντας την ενίσχυση των διμερών σχέσεων και τη θεσμική συνεργασία με τις αφρικανικές χώρες. Το ίδιο έτος, η Τουρκία αποκτά καθεστώς παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση (ΑΕ), ενώ το 2008, ονομάζεται «στρατηγικός εταίρος» της³¹, προαναγγέλλοντας τη Σύνοδο Κορυφής Τουρκίας–Αφρικής στην Κωνσταντινούπολη με τη συμμετοχή 49 αφρικανικών χωρών. Η Διακήρυξη της Κωνσταντινούπολης³² θα τονίσει το «κοινό μέλλον», τη «συνεργασία» και την «αλληλεγγύη» και θα συμφωνηθεί η κοινή δράση με βάση την «*ισότητα, τον αμοιβαίο σεβασμό και οφέλη*»³³.

Έκτοτε, σημειώνεται έντονη πολιτική και διπλωματική δραστηριότητα της Τουρκίας τόσο σε διμερείς όσο και σε πολυμερείς σχέσεις (Özkan & Orakci, 2022). Σε διμερές επίπεδο, η πολιτική ώθηση προήλθε από τα ανώτατα κρατικά όργανα, με τον Πρόεδρο Ερντογάν να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο μέσω της *προσωπικής διπλωματίας* του. Ο Ερντογάν έχει πραγματοποιήσει περισσότερες επίσημες επισκέψεις στην Αφρική από οποιονδήποτε άλλο μη Αφρικανό ηγέτη, υπογραμμίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη στρατηγική σημασία της ευρύτερης περιοχής για την Τουρκία (Ülgül, 2019)³⁴. Σε πολυμερές επίπεδο, το 2008 η Τουρκία γίνεται μέλος της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης και της Διακυβερνητικής Αρχής για το Φόρουμ Αναπτυξιακών Εταίρων (Serhat Orakci, 2022). Στο πλαίσιο αυξημένης πολιτικής και διπλωματικής ανάμειξης, η Τουρκία ανέλαβε τον ρόλο ενός νέου παράγοντα στην αφρικανική ήπειρο, προβάλλοντας την ειρήνη και τη σταθερότητα στην ήπειρο κάτι που αντικατοπτρίζεται και στη συμμετοχή της σε ειρηνευτικές

³¹ Türkiye and The African Union <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-and-the-african-union.en.mfa>

³² «Η Διακήρυξη της Κωνσταντινούπολης για την εταιρική σχέση Τουρκίας-Αφρικής: Συνεργασία και αλληλεγγύη για ένα κοινό μέλλον» και «Πλαίσιο συνεργασίας για την εταιρική σχέση Τουρκίας-Αφρικής», 19 Αυγούστου 2008 (*The Istanbul Declaration on Africa - Turkey Partnership*, 2008).

³³ Στην τρίτη Σύνοδο Κορυφής το 2021, ανανεώθηκε η εταιρική σχέση Τουρκίας-Αφρικής με το «Κοινό σχέδιο δράσης 2021-2026» (African Union, 2021).

³⁴ Κατά τις επισκέψεις του, ο πρόεδρος Ερντογάν συνοδεύεται πάντα από ομάδα υπουργών, αξιωματούχων και επιχειρηματιών από διάφορους τομείς. Αυτοί οι τομείς περιλαμβάνουν την άμυνα, τα οικονομικά, τις επικοινωνίες, τον αθλητισμό, τις κατασκευές και τις μεταφορές.

αποστολές του ΟΗΕ³⁵. Αξιοποιεί τον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας για να αυξήσει την επιρροή της στην Αφρική και να κερδίσει την υποστήριξη των αφρικανικών χωρών στους διεθνείς οργανισμούς, όπως φάνηκε στην περίπτωση της υποψηφιότητάς της για μη μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την περίοδο 2009-10, κερδίζοντας σχεδόν το σύνολο των ψήφων των αφρικανικών χωρών (Nascimento & Bilgic, 2014, σελ. 1–2). Από τότε η Τουρκία έχει αυξήσει σημαντικά το αποτύπωμά της στην αφρικανική ήπειρο με προσπάθεια ολοένα και μεγαλύτερης διείσδυσης. Κατατάσσεται πλέον στις χώρες με τη μεγαλύτερη διπλωματική αντιπροσώπευση στην Αφρική³⁶, καθώς ο αριθμός των πρεσβειών της αυξήθηκε από μόλις 12 το 2009 σε 44 σήμερα. Παράλληλα, σημαντική αύξηση καταγράφεται και στην αφρικανική αντιπροσώπευση στην Τουρκία. Μέχρι το 2008, υπήρχαν μόνο 8 πρεσβείες αφρικανικών χωρών στην Άγκυρα, ενώ σήμερα ο αριθμός αυτός έχει ανέλθει σε 38³⁷.

Παράλληλα ο επιχειρηματικός τομέας έχει αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες για την προώθηση επενδυτικών συνεργασιών. Έχουν ιδρυθεί εμπορικά επιμελητήρια σε 45 αφρικανικές χώρες για την εμβάθυνση των εμπορικών σχέσεων και το εμπόριο έχει οκταπλασιαστεί μέσα σε μόλις δύο δεκαετίες, από τα 5,4 δισεκατομμύρια δολάρια το 2003, στα 40,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2022. Η αξία των συμβάσεων των κατασκευαστικών έργων που ανέλαβαν οι Τούρκοι εργολάβοι σε όλη την ήπειρο ανέρχεται στα 85 δισεκατομμύρια δολάρια (DEİK, 2023). Χαρακτηριστικό της αύξησης της οικονομικής σχέσης της Τουρκίας με πολλές

³⁵ Η Τουρκία έχει λάβει μέρος στην Αφρική στις παρακάτω ειρηνευτικές αποστολές: UN Mission in South Sudan (UNMISS), United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA), UN Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUSCO), UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic (MINUSCA), UN Integrated Transition Assistance Mission in Sudan (UNITAMS), UN Assistance Mission in Somalia (UNSOM); UN Operation in Côte d'Ivoire (UNOCI), UN Mission in Liberia (UNMIL), African Union/UN Hybrid Operation in Darfur (UNAMID), UN Maritime Task Force (UNIFIL) (United Nations, 2024).

³⁶ Για την ακρίβεια, η Τουρκία είναι η τέταρτη χώρα με τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση στην Αφρική μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Κίνα και τη Γαλλία. Στατιστικά αποτελέσματα δείχνουν ότι η παρουσία μιας πρεσβείας σε μια αφρικανική χώρα αυξάνει τις εξαγωγές της Τουρκίας προς αυτήν τη χώρα κατά 108%. Επιπλέον μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η ίδρυση εμπορικών επιμελητηρίων έχει το ίδιο θετικό αποτέλεσμα στις εξαγωγές της Τουρκίας (Terceklioğlu κ.ά., 2023).

³⁷ Türkiye-Africa Relations (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2024).

αφρικανικές χώρες, είναι η αύξηση των αεροπορικών συνδέσεων της Turkish Airlines με αφρικανικές πρωτεύουσες. Ο αερομεταφορέας της Τουρκίας εξυπηρετεί 62 προορισμούς στην Αφρική (*Turkish Airlines, Flights to Countries*, 2024) και χρησιμοποιείται ως ένα από τα μέσα ήπιας ισχύος, που υποστηρίζει τις γεωπολιτικές της φιλοδοξίες (Necati & Akman, 2017, σελ. 304).

Η Τουρκία: ο «καλοπροαίρετος» «αδελφός» της Αφρικής

Η ανθρωπιστική διπλωματία διαδραματίζει το κύριο εργαλείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την εμπλοκή της Τουρκίας στη Σομαλία (Altunisik, 2023). Η επίσημη πολιτική ρητορική σχετικά με την ήπειρο βασίζεται στην αδελφσύνη και φιλία των λαών, «δεν στιγματίζεται από αποικιακό παρελθόν όπως οι δυτικές χώρες» και υπογραμμίζει την «ειλικρινή» δέσμευση για «αφρικανικές λύσεις για τα αφρικανικά προβλήματα» (Ünveren, 2021a). Το τούρκικο οικονομικό μοντέλο διακηρύττει ότι εστιάζει στην πολιτική ισότητα, την αμοιβαία οικονομική ανάπτυξη και τη μακροπρόθεσμη κοινωνική εταιρική σχέση και παρουσιάζεται συνειδητά από την Τουρκία ως η εναλλακτική λύση, τόσο στη λεγόμενη «Συναίνεση της Ουάσινγκτον», η οποία κυριαρχείται από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη και υποστηρίζει νεοφιλελεύθερες οικονομικές και αναπτυξιακές πολιτικές, όσο και στην πιο πρόσφατη «Συναίνεση του Πεκίνου», η οποία εστιάζει στην κρατικά καθοδηγούμενη οικονομική ανάπτυξη. Η «Συναίνεση της Άγκυρας» υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι τουρκικές συναλλαγές με την Αφρική δεν συνοδεύονται από πολιτικούς όρους ή άλλες δεσμεύσεις που σχετίζονται με τη διακυβέρνηση και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Donelli, 2018).

Η συνεχιζόμενη οικονομική και πολιτική διείσδυση στην Αφρική, την έχει βοηθήσει να μην είναι μόνο μια ήπια δύναμη αλλά και μια νέα σκληρή δύναμη στην αφρικανική πολιτική, με διείσδυση του τουρκικού στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλέγματος (Bastian, 2024)³⁸. Για παράδειγμα, το 2017 δημιούργησε τη μεγαλύτερη στρατιωτική βάση στη Σομαλία και έχει συνάψει αμυντικές και στρατιωτικές συμφωνίες με περισσότερες από 30 αφρικανικές χώρες. Μόνο η

³⁸ Ο όρος Στρατιωτικό Βιομηχανικό Σύμπλεγμα (Military Industrial Complex - MIC), προέρχεται από τη δεκαετία του 1960 ως η έννοια του συντονισμού μεταξύ της κυβέρνησης, του στρατού και της αμυντικής βιομηχανίας. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε μια αμερικανική έκθεση και αργότερα σε ομιλία του προέδρου των ΗΠΑ Dwight D. Eisenhower στις 17 Ιανουαρίου 1961 (Eisenhower, 1961).

αμυντική βιομηχανία της εξήγαγε το 2021 προϊόντα αξίας άνω των 460 εκατομμυρίων δολαρίων, αύξηση κατά 455% (Ünveren, 2021b)³⁹.

Αυτή την επιρροή την έχει διευρύνει σταδιακά και στην Δυτική Αφρική χρησιμοποιώντας κάθε διαθέσιμο μέσο διπλωματίας, εμπορίου, επενδύσεων, εκπαίδευσης, υγείας, ασφάλειας και στρατιωτικής συνεργασίας. Παρόλο που είχε συνάψει συμφωνίες συνεργασίας με τον Νίγηρα και το Μάλι από τη δεκαετία του 1990, η παρουσία της στην ευρύτερη περιοχή έχει αυξηθεί σημαντικά μετά το 2010 (Lebovich & van Heukelingen, 2023, σελ. 4), με διαδοχικά ανοίγματα νέων πρεσβειών στο Μάλι (2010), στην Μπουρκίνα Φάσο (2012), στον Νίγηρα (2012) και το Τόγκο (2021) (Βλέπε Παράρτημα Α, Εικόνα 6, την πρόοδο της αύξησης των διπλωματικών αποστολών της). Με αυτή τη νέα προσέγγιση στοχεύει να ενισχύσει τις σχέσεις και την επιρροή της σε διάφορους τομείς της κοινωνίας και της πολιτικής, καθώς και να διαμορφώσει μια θετική εικόνα για την Τουρκία στα μάτια των δυτικοαφρικανικών κοινοτήτων.

³⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το διευρυνόμενο τουρκικό αποτύπωμα στην αφρικανική ήπειρο βλέπε στο Παράρτημα «Α».

Κεφάλαιο τέταρτο: Η επέκταση του αποτυπώματος της Τουρκίας στη Δυτική Α-φρική

Δημιουργία προγεφυρώματος ήπιας ισχύος- οικοδόμηση εμπιστοσύνης

Η τουρκική πολιτική στη Δυτική Αφρική ακολουθεί το ίδιο μοντέλο προσέγγισης όπως και στην υπόλοιπη ήπειρο, εστιάζοντας σε τρεις κύριους τομείς δράσης που αλληλοσυμπληρώνονται: τον τομέα της πολιτιστικής και πολιτικής επιρροής, τον οικονομικό/εμπορικό τομέα και αυτόν της ασφάλειας. Με χρήση ήπιας ισχύος και εκμεταλλευόμενη τους κοινούς ισλαμικούς δεσμούς, η Τουρκία με την εικόνα του καλοπροαίρετου εταίρου, δημιουργεί τις συνθήκες για την προώθηση των οικονομικών της συμφερόντων. Με δράσεις της ανθρωπιστικής, πολιτιστικής και θρησκευτικής διπλωματίας, διευκολύνει την είσοδο των τουρκικών εταιρειών στις δυτικοαφρικανικές αγορές, την εξασφάλιση νέων συμβολαίων για τις τουρκικές κατασκευαστικές, ενεργειακές και μεταλλευτικές εταιρείες, όπως επίσης και τις διμερείς συνεργασίες στον τομέα της ασφάλειας.

Ανθρωπιστική διπλωματία / συνεργασία και ανάπτυξη

Η Τουρκία διεξάγει αυτές τις δραστηριότητες μέσω της Υπηρεσίας Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ)⁴⁰, που ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, προωθεί προγράμματα ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας σε διάφορους τομείς όπως οι μεταφορές, οι υποδομές, η ενέργεια, οι κατασκευές, η γεωργία κτηνοτροφία κ.λπ. Τα αναπτυξιακά έργα που αναλαμβάνει επηρεάζουν άμεσα την καθημερινή ζωή πολλών Δυτικοαφρικανών, όπως για παράδειγμα, υποδομές υγειονομικής περίθαλψης, έργα υδροδότησης και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης στη Σενεγάλη (Africa News, 2022; Daily Sabah, 2015), υποστήριξη κτηνοτροφίας και γεωργίας στον Νίγηρα, στη Γκάμπια και τη Γουινέα Μπισσάου, κατασκευή νοσοκομείων και κλινικών στο Μάλι, κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης γυναικών στην Μπουρκίνα Φάσο (Armstrong, 2021). Η ΤΙΚΑ παρέχει επίσης αρωγή σε ανθρωπιστικές κρίσεις, με παροχή τροφίμων⁴¹ και ιατροφαρμακευτικού υλικού και

⁴⁰ Η ΤΙΚΑ (Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού) έχει σημαντική παρουσία στην Αφρική, με 22 γραφεία σε όλη την ήπειρο. Κατά την περίοδο από το 2017 έως το 2022, η ΤΙΚΑ υλοποίησε συνολικά 1.884 έργα στην Αφρική. Οι κύριοι τομείς συνεργασίας στην Αφρική περιλαμβάνουν τη γεωργία, την υγεία, την εκπαίδευση, την ύδρευση και την αποχέτευση, την επαγγελματική κατάρτιση, την ανάπτυξη θεσμικών ικανοτήτων και την ανθρωπιστική βοήθεια. Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism. <https://tika.gov.tr/en/>

⁴¹ Η ΤΙΚΑ διένειμε 500 δέματα τροφίμων στην Γκάμπια, με την ευκαιρία του Ραμαζανιού (‘Food Aid

συμμετέχει σε μια σειρά από δράσεις που έχουν υψηλό συμβολισμό⁴². Πρόσφατα, τον Σεπτέμβριο 2024, η ΤΙΚΑ παρείχε βοήθεια στους πολίτες της Σενεγάλης που επλήγησαν από σοβαρές πλημμύρες και προκάλεσαν σημαντικές ζημιές στην πόλη, λόγω της ανεπάρκειας των υποδομών αποχέτευσης, με αποτέλεσμα να χαθούν ανθρώπινες ζωές (*TİKA's Support to Senegal During Flood Disaster*, 2024). Στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αφρικής δραστηριοποιούνται επίσης και άλλα τουρκικά ιδρύματα, όπως η Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος και η Τουρκική Ομοσπονδία Ανθρωπιστικών Συλλόγων (İDDEF), με ποικίλες φιλανθρωπικές δράσεις (Özlü, 2023).

Πολιτιστική διπλωματία

Η πολιτιστική διπλωματία της Τουρκίας κατευθύνεται επίσημα από το Ινστιτούτο Yunus Emre, που δραστηριοποιείται σε δύο βασικούς τομείς: τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Το Ινστιτούτο επιδιώκει να προβάλει την Τουρκία ως θεματοφύλακα του ισλαμικού πολιτισμού σε χώρες της Αφρικής με έντονα μουσουλμανικό πληθυσμό. Διαθέτει 8 πολιτιστικά κέντρα στην Αφρική ένα εκ των οποίων εδρεύει στην Σενεγάλη (Yağcı, 2022). Έχει προσεγγίσει τη Δυτική Αφρική μέσω της δημιουργίας ιδιωτικών τουρκικών παιδικών σταθμών, δημοτικών σχολείων και κολεγίων όπως στην περίπτωση του Νιγηριανο-τουρκικού Πανεπιστημίου που ιδρύθηκε το 2009. Ωστόσο, στον τομέα της εκπαίδευσης, ο πολιτικός στόχος είναι η εκκρίζωση του δικτύου Γκιουλέν ιδιαίτερα μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016⁴³ και υποκατάστασης των δομών του από το Ίδρυμα Maarif⁴⁴(Martin, 2022). Το Ίδρυμα δραστηριοποιείται σε πολλές χώρες

from TİKA to Families in The Gambia', 2022).

⁴² Τέτοια περίπτωση ήταν η διανομή τροφίμων για την καλύτερη τήρηση της μουσουλμανικής νηστείας στην Ακτή Ελεφαντοστού το 2021. (The Petroleum Stock Management Company of Côte d'Ivoire, 2021). Χαρακτηριστικό επίσης είναι το παράδειγμα της δωρεάς 44 κατσικών, 11 άροτρων και λιπασμάτων για την υποστήριξη της γεωργικής παραγωγής και κτηνοτροφίας σε μια περιοχή στον Νίγηρα. Αυτή η ενέργεια όπως και άλλες τέτοιου είδους δημοσιοποιούνται και τυχαίνουν εκμετάλλευσης από την Τουρκία (Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), 2022).

⁴³ Σημειώνεται ότι το κίνημα Γκιουλέν (Hizmet), θεωρείται υπεύθυνο από την κυβέρνηση Ερντογάν για την απόπειρα του πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016.

⁴⁴ Το Ίδρυμα Maarif, το οποίο ιδρύθηκε με νόμο του τουρκικού κοινοβουλίου που ψηφίστηκε στις 17 Ιουνίου 2016, είναι ο μοναδικός φορέας που είναι εξουσιοδοτημένος να παρέχει εκπαιδευτικές υπηρεσίες στο εξωτερικό. Ως μη κερδοσκοπικό δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα, διαχειρίζεται εκπαιδευτικά ιδρύματα από την προσχολική έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την ίδρυσή του έχει διαπραγματευτεί με συνολικά 104 χώρες, είτε τη διαχείριση των γκιουλενικών ιδρυμάτων, είτε την αντικατάστασή τους με νέα. Σήμερα, το ίδρυμα έχει καταφέρει να ιδρύσει εκπαιδευτικά ιδρύματα σε

της περιοχής, συγκεκριμένα, στη Γκάμπια, στη Γουινέα, στο Μάλι, στον Νίγηρα, στη Σενεγάλη και στη Σιέρα Λεόνε, που υπό τις τουρκικές πιέσεις τα σχολεία των γκιουλενιστών στις χώρες αυτές σταδιακά περνούν υπό τον έλεγχο του Ιδρύματος Maarif⁴⁵. Ωστόσο, το ίδρυμα κατηγορείται για προσπάθεια «εκτουρκισμού» των Αφρικανών, καθώς στοχεύει μέσω της χρηματοδότησης υποτροφιών για σπουδές στην Τουρκία⁴⁶, στην ανάδειξη μιας νέας γενιάς ισλαμικών πολιτικών που θα προωθεί τα τουρκικά συμφέροντα στην Αφρική (Askar, 2020).

Θρησκευτική διπλωματία

Η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet), είναι υπεύθυνη για τη ρύθμιση και τον έλεγχο όλων των θρησκευτικών υποθέσεων στη χώρα και στο εξωτερικό. Ως μέσο κρατικής εξωτερικής πολιτικής δραστηριοποιείται στη Δυτική Αφρική για να προσεγγίσει τις θρησκευτικές και πολιτικές ελίτ μέσω της θρησκευτικής ταυτότητας. Η Άγκυρα επιδιώκει ολοένα και περισσότερο να προωθήσει διεθνώς την τουρκική εκδοχή του σουνιτικού Ισλάμ, με στόχο να καταστεί ηγέτιδα της αναβίωσης του μουσουλμανικού πολιτισμού (Lebovich & van Heukelingen, 2023). Το 2021, η Τουρκία κατασκεύασε ένα επιβλητικό τζαμί στην πρωτεύουσα της Γκάνα, χώρα που τα 3/4 του πληθυσμού είναι χριστιανοί⁴⁷. Επιπλέον, ανέγειρε τζαμιά αντίστοιχης κλίμακας στην Μπουρκίνα Φάσο και το Μάλι. Στον Νίγηρα, θέλοντας να αναδείξει τους ιστορικούς δεσμούς της με την περιοχή, ανακατασκεύασε το Μεγάλο Τζαμί και το παλάτι του σουλτάνου Αϊρ. Εκτός από την ανέγερση ή την αποκατάσταση τζαμιών,

28 αφρικανικές χώρες. <https://turkiyemaarif.org/>

⁴⁵ Η Τουρκία έχει ασκήσει με επιτυχία πιέσεις στις δυτικοαφρικανικές κυβερνήσεις για να κλείσουν τα σχολεία των γκιουλενιστών. Δείγμα της αυξανόμενης τουρκικής πολιτικής επιρροής το Ίδρυμα Maarif υπέγραψε συμφωνία με το υπουργείο παιδείας του Μάλι, για να αναλάβει τον έλεγχο 18 σχολείων του δικτύου Γκιουλέν (Daily Sabah, 2017). Το ίδιο συνέβη και στη Σενεγάλη (The New Arab, 2018). Ορισμένα κράτη όπως η Γκαμπόν, υπό τις τουρκικές πιέσεις, έχουν εκδώσει υποστηρικτές του Γκιουλέν στην Τουρκία (Jeune Afrique, 2018).

⁴⁶ Από 2012, το πρόγραμμα πανεπιστημιακών υποτροφιών (Türkiye Bursları) απευθύνεται σε ξένους φοιτητές, με την ελπίδα ότι θα αποτελέσουν μέρος της ηγετικής ελίτ στις χώρες τους και θα λειτουργήσουν ως πρεσβευτές της Τουρκίας σε όλο τον κόσμο. Από την έναρξή του, το πρόγραμμα έχει χορηγήσει συνολικά 17.000 υποτροφίες, εκ των οποίων περίπου 8.000 έχουν χορηγηθεί σε Αφρικανούς φοιτητές (Türkiye Bursları, 2024).

⁴⁷ Το μεγαλοπρεπές τέμενος που κατασκεύασε στην Γκάνα, είναι πιστό αντίγραφο του μπλε τζαμιού της Κωνσταντινούπολης. Εκτός από τον ρόλο του ως τόπος λατρείας, χρησιμοποιείται επίσης για κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, προτάσσοντας τη θρησκευτική συνύπαρξη στην κυρίως χριστιανική χώρα της Δυτικής Αφρικής (Abu-bashal, 2021).

χρηματοδοτεί έργα κοινής ωφέλειας, όπως η κατασκευή φρεατίων νερού στην Μπουρκίνα Φάσο, στον Νίγηρα και στο Τόγκο (Armstrong, 2021). Η Diyanet διανέμει το μεταφρασμένο Κοράνι στις τοπικές γλώσσες⁴⁸ και έχει διοργανώσει μια σειρά συνόδων κορυφής (2006, 2011 και 2019) Αφρικανών θρησκευτικών ηγετών με σκοπό να προωθήσει τη δική της θρησκευτική ατζέντα⁴⁹ ή όπως περιγράφει η ίδια να *«προωθήσει την ενίσχυση των δεσμών, τη συνεργασία σε θρησκευτικά θέματα, τη θρησκευτική εκπαίδευση κ.λπ.»* (Diyanet, 2019).

Η οικονομική αρχιτεκτονική της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική

Για να κατανοήσει κανείς την περιφερειακή και παγκόσμια πολιτική εξωστρέφειας της Τουρκίας, πρέπει να παρακολουθήσει τις δραστηριότητες του επιχειρηματικού της τομέα. Η Τουρκία ενισχύει συνεχώς τις οικονομικές σχέσεις της με τη Δυτική Αφρική, όπου τέσσερις από τους δέκα μεγαλύτερους εμπορικούς της εταίρους στην αφρικανική ήπειρο, είναι η Νιγηρία, η Σενεγάλη, η Ακτή Ελεφαντοστού και η Γκάνα. Τα τουρκικά επιχειρηματικά συμβούλια που ιδρύονται λειτουργούν ως φορείς επιχειρηματικής διπλωματίας, ενώ ο Τούρκος Πρόεδρος, μέσω προσωπικής διπλωματίας και συχνών επισκέψεων στην περιοχή, ενισχύει περαιτέρω αυτές τις σχέσεις. Μέσω της διοργάνωση επιχειρηματικών και οικονομικών φόρουμ Τουρκίας-Αφρικής από το τουρκικό υπουργείο εμπορίου και το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων (DEİK), μαζί με τον Σύνδεσμο Τουρκικής Βιομηχανίας και Επιχειρήσεων (TÜSAID) και τον Σύνδεσμο Ανεξάρτητων Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών (MÜSAID), σε συνεργασία με την Αφρικανική Ένωση εστιάζουν σε νέες ευκαιρίες συνεργασίας που καταλήγουν σε συμφωνίες εκατομμυρίων (DEİK, 2023).

Ο δυνητικός εμπορικός/ενεργειακός διάδρομος Ευρώπης – Αφρικής

Η περαιτέρω εμβάθυνση της οικονομικής προσέγγισης της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική, προσφέρει τη δυνατότητα διαμόρφωσης των όρων για μια νέα

⁴⁸ Στο πλαίσιο της εκστρατείας «Το δώρο μου είναι το Κοράνι», μοιράζονται αντίτυπα του Κορανίου μεταφρασμένο στις τοπικές γλώσσες (Türkiye Diyanet Foundation, 2022).

⁴⁹ «Είναι σημαντικό για όλους τους μουσουλμάνους να συνεργαστούν σε αυτό το θέμα συνειδητά και αφοσιωμένα εναντίον κάθε είδους προπαγάνδας και τρομοκρατίας». Τελική Διακήρυξη της 3ης Αφρικανικής Συνόδου Κορυφής των Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Ηγετών, αναφερόμενη στη δράση κατά του κινήματος Γκιουλέν (Diyanet, 2019).

διαπεριφερειακή εμπορική και ενεργειακή διασύνδεση μεταξύ Ευρώπης και Δυτικής Αφρικής, από τη Μεσόγειο διαμέσου Τυνησίας-Αλγερίας ή και Λιβύης, προς τα νότια και δυτικά μέχρι τη Σενεγάλη και τις ακτές του Ατλαντικού, φτάνοντας στον κόλπο της Γουινέας, όπου καταλήγουν οι οδικές αρτηρίες που διασχίζουν τις χώρες του ECOWAS⁵⁰ προς τις θαλάσσιες εμπορικές μεταφορές. Εάν η Τουρκία καταφέρει να αποκτήσει τον έλεγχο σε έναν από τους τρεις εμπορικούς διαδρόμους που διαμορφώνονται μεταξύ Ευρώπης και Αφρικής, θα αποκτήσει τη δυνατότητα να ελέγχει το διαμετακομιστικό εμπόριο, προσδίδοντας στην οικονομική της στρατηγική ένα σημαντικό πλεονέκτημα (Tanchum, 2020)⁵¹.

Ωστόσο, για να είναι βιώσιμοι οι εμπορικοί διάδρομοι πρέπει να συνδυάζουν τις μεγάλες επενδύσεις σε λιμενικές, σιδηροδρομικές και οδικές υποδομές, με παράλληλη ανάπτυξη της βιομηχανικής βάσης. Συνεπώς, η στρατηγική της Τουρκίας να δημιουργήσει ένα εμπορικό σύστημα ολοκληρωμένης εμπορικής δραστηριότητας, που θα περιλαμβάνει 18 κράτη του Μαγκρέμπ και της Δυτικής Αφρικής, εξαρτάται από την επιτυχή ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης ιδιαίτερα στις χώρες με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, όπως η Σενεγάλη, η Ακτή Ελεφαντοστού, η Γκάνα και η Νιγηρία (Gaynor, 2022).

Οι οικονομικές σχέσεις με τα δυτικοαφρικανικά κράτη

Οι γεωοικονομικές επενδύσεις της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική επικεντρώνονται στη Σενεγάλη, με το λιμάνι του Ντακάρ να λειτουργεί ως πύλη προς

⁵⁰ Μεταξύ των 15 κρατών μελών της Δυτικοαφρικανικής Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (Economic Community of West African States - ECOWAS), οι τέσσερις μεγαλύτερες οικονομίες είναι η Νιγηρία, η Γκάνα, η Ακτή Ελεφαντοστού και η Σενεγάλη. Η Νιγηρία είναι ο οικονομικός γίγαντας της ECOWAS με 206 εκατομμύρια κατοίκους και ονομαστικό ΑΕΠ ύψους 448,12 δισεκατομμυρίων δολαρίων (International Finance Corporation (IFC), 2022)

⁵¹ Μελετώντας την οικονομική διείσδυση της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς την τουρκική διείσδυση στη Βόρεια Αφρική και συγκεκριμένα τη στρατηγική σημασία της Αλγερίας μιας από τις σημαντικότερες πύλες της Τουρκίας προς το Μαγκρέμπ και τη Δυτική Αφρική, από το Αλγέρι έως το Ντακάρ αντίστοιχα. Το τμήμα Ιταλία – Τυνησία του πρόσφατου διαμορφωμένου δικτύου μεταφορών του άξονα Τουρκία – Ιταλία – Β. Αφρική, υπό τη διαχείριση της τουρκικής λιμενικής εταιρείας Yilport μπορεί να γίνει ο φορέας εκμετάλλευσης του δυνητικά πιο πολύτιμου διαδρόμου Ευρώπης-Αφρικής, διασυνδέοντας τον Μεσογειακό-Σκανδιναβικό διάδρομο με τη Δυτική και Κεντρική Αφρική. Η Αλγερία ήδη έχει την τρίτη υψηλότερη παρουσία τουρκικών επιχειρήσεων παγκοσμίως με τις τουρκικές επιχειρήσεις να συμμετέχουν ενεργά στην ανάπτυξη των υποδομών της χώρας (Dahmani & Samba, 2020). Επιπλέον, η τουρκική παρουσία στη Λιβύη δημιουργεί ένα σημαντικό στρατηγικό προγεφύρωμα για την προώθηση των συμφερόντων της και στις δύο γειτονικές χώρες την Τυνησία και την Αλγερία με σκοπό τη δημιουργία αυτής της αφρο-μεσογειακής εμπορικής διασύνδεσης (Tanchum, 2020) (βλέπε παράρτημα Β', εικόνες 12,13).

τη Δυτική Αφρική και ζωτικός κόμβος συνδεσιμότητας για το δυτικοαφρικανικό εμπόριο (Tanchum, 2021). Η χώρα με τους υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης στην Αφρική (World Bank, 2023), έχει προσελκύσει τις τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες, οι οποίες έχουν επενδύσει σε σημαντικά και εμβληματικά έργα. Μεταξύ άλλων, η κατασκευή του διεθνούς αεροδρομίου, του ολυμπιακού σταδίου, του διεθνούς συνεδριακού κέντρου και του προαστιακού σιδηρόδρομου, όπως και ξενοδοχεία, εμπορικά κέντρα, νοσοκομεία και υποδομές μεταφορών (The Africa Report, 2022). Επιπλέον, έχουν εστιάσει σε έργα βιομηχανικής παραγωγής σε τρεις τομείς: υλικά κατασκευών (σίδηρος, χάλυβας, τσιμέντο και οικοδομικά υλικά), κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και ένδυση, καθώς και βιομηχανία επίπλων. Καλύπτοντας τις τεράστιες ανάγκες του κατασκευαστικού τομέα, υπέγραψαν μεγάλα συμβόλαια εκμετάλλευσης πρώτων υλών με το Υπουργείο Μεταλλείων και Γεωλογίας της Σενεγάλης (Tanchum, 2021). Άλλοι τομείς δραστηριότητας περιλαμβάνουν την ενέργεια, την υγειονομική περίθαλψη, τη βιομηχανία τροφίμων και την επεξεργασία χρυσού. Η συνολική αξία των έργων και των επενδύσεων έχει ανέλθει στο 1,5 δισεκατομμύριο δολάρια (The Republic of Türkiye, 2022).

Επιπλέον, τον Απρίλιο του 2024, ο Οργανισμός Διαστημικών Μελετών της Σενεγάλης (ASES) και ο Τουρκικός Οργανισμός Διαστήματος/Türkiye Uzay Ajansı (TUA) υπέγραψαν μνημόνιο συμφωνίας (MoU), για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας σε διαστημικές δραστηριότητες, ιδίως όσον αφορά την ανάπτυξη τοπικών ικανοτήτων, την κατάρτιση και την ανάπτυξη διαστημικών υποδομών μεταξύ των δύο χωρών (Iderawumi, 2024).

Η σχέση της Τουρκίας με την Ακτή Ελεφαντοστού, τη μεγαλύτερη οικονομία της γαλλόφωνης Δυτικής Αφρικής (Kobo Resources, 2024), ακολουθεί την ίδια προσέγγιση, αν και σε μικρότερη κλίμακα. Το εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου που ιδρύθηκε το 2018, προορίζεται για την εξυπηρέτηση των αυξανόμενων κατασκευαστικών δραστηριοτήτων σε ολόκληρη την Δυτική Αφρική. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 27 ετών οι εξαγωγές προς την Τουρκία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 12%, από 12,1 εκατ. δολάρια το 1995 σε 265 εκατ. δολάρια το 2022, ενώ οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την Ακτή Ελεφαντοστού αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 18%, από

4,99 εκατ. δολάρια το 1995 σε 438 εκατ. δολάρια το 2022⁵². Χαρακτηριστική είναι η αύξηση την τελευταία πενταετία κατά 152% (Kohnert, 2023)⁵³.

Ένα σημείο καμπής της νέας φάσης της εμπλοκής της Τουρκίας με την Αφρική είναι η πορεία των δεσμών με τον Νίγηρα. Η γεωστρατηγική θέση του Νίγηρα για το ενδοηπειρωτικό εμπόριο καθώς και ο ορυκτός του πλούτος, καθιστούν τη χώρα βασικό παράγοντα όχι μόνο στην Αφρική αλλά και παγκοσμίως. Επομένως, η δέσμευση της Τουρκίας με τον Νίγηρα αποκτά στρατηγική σημασία για τη διασφάλιση της συνεχούς και μακροπρόθεσμης παρουσίας της Άγκυρας στην Αφρική. Παράλληλα, η αποχώρηση άλλων δυτικών δυνάμεων προσφέρει στην Τουρκία, ως μέλος του NATO, μια μοναδική ευκαιρία να αυξήσει την πολιτική της επιρροή στην περιοχή, ενισχύοντας ταυτόχρονα το κύρος της ως αξιόπιστου και ισχυρού εταίρου.

Επιπλέον ο Νίγηρας λόγω της στρατηγικής του θέσης, αποτελεί εστία αυξημένου γεωοικονομικού ενδιαφέροντος για την Τουρκία, αφού συνδέει την Αλγερία και τη Λιβύη με τη Νιγηρία μέσω της διασαχάριας διαδρομής⁵⁴. Οι τουρκικές επιχειρήσεις εξόρυξης σιδηρομεταλλεύματος και άλλων πρώτων υλών που απαιτούνται για τη βιομηχανική παραγωγή αποτελούν μια αυξανόμενη στρατηγική προτεραιότητα για την Τουρκία σε όλη τη Δυτική Αφρική. Στον Νίγηρα, η εξόρυξη ορυκτών πόρων αντιπροσωπεύει το 40% των εξαγωγών. Το 2020, οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία έρευνας για εξόρυξη στο υπέδαφος της χώρας (Kohnert, 2023)⁵⁵ και τον Οκτώβριο του 2024, υπέγραψαν προσωρινό σύμφωνο για την ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της εξόρυξης, αφού είχε υπογράψει παρόμοια συμφωνία συνεργασίας με το δυτικοαφρικανικό κράτος για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο τον Ιούλιο 2024 (Daily Sabah with Agencies, 2024). Αυτό ως ένδειξη των

⁵² Για περισσότερα στοιχεία στην στατιστική σελίδα διμερούς εμπορίου και συναλλαγών της Τουρκίας και της Ακτής Ελεφαντοστού (Observatory of Economic Complexity (OEC), 2022)

⁵³ Η οικονομία της Ακτής Ελεφαντοστού βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη γεωργία και η χώρα είναι ο σημαντικότερος εξαγωγέας κακάο, καφέ και φοινικέλαιου στον κόσμο. Εκτός από τα γεωργικά προϊόντα, η συμβολή της παραγωγής χρυσού στην οικονομία της χώρας είναι επίσης αρκετά υψηλή. DEİK/Turkey-Côte d'Ivoire Business Council (Turkey-Côte d'Ivoire Business Council, 2024)

⁵⁴ Ο Νίγηρας είναι μία χώρα στρατηγικής σημασίας για την Τουρκία, διότι ελέγχει τη διασαχάρια διαδρομή από το Αλγέρι (Μεσόγειο) στο Λάγος στον Κόλπο της Γουινέας.

⁵⁵ Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ο Νίγηρας κατέχει την έβδομη θέση στον κόσμο εξόρυξης και εξαγωγής ουρανίου, με προφανή τη σπουδαιότητα για το οποιοδήποτε πιθανό μελλοντικό πυρηνικό πρόγραμμα της Τουρκίας (Nayem, 2023).

στενότερων δεσμών μεταξύ των δύο χωρών και στο πλαίσιο των προσπαθειών της Άγκυρας να εξασφαλίσει πρόσβαση στο ουράνιο (Sykes & Høije, 2024), καθώς νέες δυνάμεις ανταγωνίζονται για πρόσβαση στους πόρους ουρανίου του δυτικοαφρικανικού έθνους⁵⁶. Παρόμοιες συμφωνίες εξόρυξης έχουν συναφθεί και στο Μάλι, τη Μπουρκίνα Φάσο, τη Γουινέα και τη Νιγηρία (Africa Intelligence, 2020). Και στον τομέα των κατασκευών, η Τουρκία έχει εδραιώσει την παρουσία της, όπου μια τουρκική κατασκευαστική εταιρεία ανέλαβε την κατασκευή του εμβληματικού διεθνούς αεροδρομίου της χώρας, ενισχύοντας τη φήμη της Άγκυρας ως αξιόπιστου εταίρου σε μεγάλα έργα υποδομής.

Η Νιγηρία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στην Αφρική. Με διμερές εμπόριο στα 2 δις δολάρια (Karabay, 2020), αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Τουρκίας, συμβάλλοντας παράλληλα στην ενίσχυση της τουρκικής παρουσίας και επιρροής στον στρατηγικής σημασίας Κόλπο της Γουινέας⁵⁷. Το νιγηριανό πετρέλαιο και υδροποιημένο φυσικό αέριο, αντιπροσωπεύουν το 90% των τουρκικών εισαγωγών. Μια πιθανή συμμετοχή της Τουρκίας σε έναν διασαχάριο αγωγό φυσικού αερίου που θα συνδέει τη Νιγηρία με τη Λιβύη με στόχο τον εφοδιασμό της Ευρώπης, θα αυξήσει περαιτέρω τα φορτία ισχύος της⁵⁸. Στη Νιγηρία δραστηριοποιούνται 50 τουρκικές επιχειρήσεις, κυρίως στους τομείς των

⁵⁶ Η Ρωσία, Κίνα και Τουρκία ενδιαφέρονται να αποκτήσουν άδειες εξόρυξης για δύο ορυχεία ουρανίου που η χούντα απέσυρε από τις δυτικές εταιρείες τον Ιούλιο του 2024 (Seda Sezer, 2024).

⁵⁷ Η Κίνα έχει αποκτήσει με επιτυχία πρόσβαση στους πόρους των αφρικανικών χωρών που είναι πλούσιες σε πετρέλαιο και ορυκτά και επιζητά την αύξηση του στρατιωτικού της αποτυπώματος στις αφρικανικές ακτές του Ατλαντικού (Sharma, 2024). Οι συνεχείς προσπάθειες να δημιουργήσει μια νέα ναυτική στρατιωτική βάση στον κόλπο της Γουινέας στη Δυτική Αφρική, μετά την πρώτη υπερπόντια βάση στο Τζιμπουτί το 2016, εντάσσονται στη θαλάσσια στρατηγική της και τη γενικότερη προσπάθειά της για παγκόσμια στρατιωτική παρουσία. Οι ΗΠΑ βλέπουν εχθρικά, οποιαδήποτε κινεζική στρατιωτική παρουσία στην αφρικανική ακτή του Ατλαντικού διότι αυξάνει την ικανότητα στρατιωτικής προβολής προς την αμερικανική ήπειρο (Thome, 2024).

⁵⁸ Η Λιβύη επιθυμεί να συνδεθεί με τον υπό σχεδίαση διασαχάριο αγωγό φυσικού αερίου. Μέσω Τσαντ και έχει υποβάλει επίσημη πρόταση στη Νιγηρία που καταρχάς φαίνεται πιο ελκυστική από την Αλγερινή. Η μικρότερη απόσταση κατά περίπου 1.000 χιλιόμετρα μεταφράζεται σε χαμηλότερο κόστος και συντομότερους χρόνους κατασκευής. Και αυτό με τη σειρά του σημαίνει χαμηλότερες τιμές φυσικού αερίου. Ιδιαίτερα όταν το σχέδιο πάγωσε μετά την πλήρη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τον Νίγηρα μετά το πραξικόπημα του 2023 και η Νιγηρία ψάχνει για εναλλακτικές λύσεις (Mitchell, 2024). Υποστηρικτής αυτού του σχεδίου είναι η Τουρκία η οποία θα μπορούσε να ασκήσει επιρροή τόσο στη Νιγηρία όσο και στο Τσαντ, με το οποίο έχει συνάψει στρατιωτική συνεργασία το 2022, να δεχτούν τη συμφωνία. Πέραν της ανάληψης της κατασκευής του έργου η Τουρκία θα ήταν αυτή που κατ' ουσία θα ελέγχει τη μεταφορά ενέργειας μεταξύ Αφρικής και Ευρώπης. Βλέπε παράρτημα Γ', εικόνα 13 (Escalonilla, 2023).

κατασκευών, της μεταποίησης και της ενέργειας, με τις συνολικές τουρκικές επενδύσεις να ανέρχονται σε 620 εκατομμύρια δολάρια (Kohnert, 2023). Στο Τόγκο με το άνοιγμα της τουρκικής πρεσβείας το 2021, το εμπόριο ανήλθε στα 200 εκατομμύρια δολάρια το 2023⁵⁹, με την επόμενη στόχευση να αποτελεί το στρατηγικής θέσης λιμάνι της πρωτεύουσας (Armstrong, 2021). Η τουρκική Karpowership, ένας από τους μεγαλύτερους διαχειριστές πλωτών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής στον κόσμο, παρέχει περισσότερο από το ήμισυ της ηλεκτρικής ενέργειας της Γκάμπια και της Σιέρα Λεόνε. Από το 2019 προμηθεύει το 100% των αναγκών της Γουινέας-Μπισάου. Η ασύμμετρη πολιτική εξάρτηση έγινε προφανής το 2023, όταν η εταιρεία διέκοψε την παροχή ρεύματος σε ολόκληρη τη χώρα λόγω χρεών (The Guardian, 2023).

Οι σχέσεις ασφάλειας Δυτικής Αφρικής και Τουρκίας - στροφή στη σκληρή ισχύ

Η Τουρκία επιδεικνύει ιδιαίτερη επιδεξιότητα στον συνδυασμό οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος, χρησιμοποιώντας συχνά τη δεύτερη ως μέσο για την ενίσχυση της πρώτης. Μέσω της στρατιωτικής συνεργασίας, των εξαγωγών αμυντικού εξοπλισμού και της παροχής εκπαίδευσης και υποστήριξης σε διάφορες χώρες, η Άγκυρα καταφέρνει να δημιουργεί στρατηγικούς δεσμούς που ενισχύουν την οικονομική της διεξόδου και επιρροή σε περιφερειακές αγορές και πέρα από αυτές. Έχει αναπτύξει όλα τα τυπικά μέσα αμυντικής διπλωματίας, όπως η συνεργασία στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας και της στρατιωτικής εκπαίδευσης με την ευρύτερη έννοια του όρου. Η στρατιωτική συνεργασία με χώρες της Δυτικής Αφρικής και του κεντρικού Σαχέλ αποτελεί μέρος της ευρύτερης στρατηγικής σε αυτόν τον γεωγραφικό χώρο. Μετά την εδραίωση της παρουσίας της στην Ανατολική και Βόρεια Αφρική, σε συνάρτηση με τη λιβυκή κρίση, η Τουρκία αποφάσισε να μετατρέψει την ήπια ισχύ της στην περιοχή σε πολιτική και στρατιωτική επιρροή (Özkan & Kanté, 2022). Επιπλέον, η περιοχή παρά την έντονη στρατιωτική παρουσία των δυτικών εταίρων, αντιμετωπίζει σημαντικές τρομοκρατικές απειλές και συνεχώς αυξανόμενη ανασφάλεια. Η όξυνση των συγκρούσεων αφενός τροφοδοτεί την τάση στρατιωτικοποίησης, όπως

⁵⁹ Η Τουρκία επιθυμεί να ενισχύσει τη συνεργασία με το Τόγκο, κυρίως στους τομείς της γεωργίας, του εμπορίου και του τουρισμού (Edoh, 2023).

αποδεικνύεται από το ντόμινο πραξικοπημάτων, στο Μάλι (Αύγουστος 2020 και Μάιος 2021), τη Γουινέα (Σεπτέμβριος 2021), την Μπουρκίνα Φάσο (Ιανουάριος και Σεπτέμβριος 2022) και τον Νίγηρα (Ιούλιος 2023), αφετέρου αναγκάζει τα αφρικανικά κράτη να διαθέσουν σημαντικά κονδύλια για αμυντικές δαπάνες. Αυτό φαίνεται στην αύξηση των αμυντικών δαπανών της περιοχής, από 19 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000, σε περίπου 60 δισ. δολάρια το 2021 (Bayram, 2022)⁶⁰. Η συνεχής αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας και της νομιμότητας των παραδοσιακών εταίρων ασφαλείας, διευκολύνει την εδραίωση της Τουρκίας ως σημαντικού διεθνούς παράγοντα στον τομέα της ασφάλειας στην περιοχή (Dal & Dirama, 2023, σελ. 37–38). Λόγω του ότι η Τουρκία δεν επιβάλλει τους ίδιους περιορισμούς στις πωλήσεις όπλων όπως η Δύση, την καθιστά προτιμητέα εταίρο για τον στρατιωτικό εξοπλισμό των δυτικοαφρικανικών χωρών (Donelli, 2022, σελ. 13; Kurç, 2024).

Η «διπλωματία των μη επανδρωμένων αεροσκαφών»

Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία το 2016 και το εμπάργκο όπλων που επιβλήθηκε λόγω της εισβολής στη βόρεια Συρία, η Άγκυρα στράφηκε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Από το 2018, η Διεύθυνση της Αμυντικής Βιομηχανίας λειτουργεί υπό την άμεση εποπτεία του γραφείου του Προέδρου, αποτελώντας τον κύριο συντονιστικό φορέα μεταξύ ιδιωτικών και κρατικών αμυντικών εταιρειών, των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και της πολιτικής ηγεσίας (Donelli, 2022, σελ. 4).

Μια από τις σημαντικότερες επιτυχίες της Τουρκίας στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας είναι η ανάπτυξη μη επανδρωμένων αεροσκαφών μάχης και επιτήρησης, όπως τα Bayraktar TB-2. Αυτά τα UAV θεωρούνται οικονομικότερα αλλά εξίσου αποτελεσματικά σε σύγκριση με αντίστοιχα δυτικής κατασκευής και έχουν αποκτήσει φήμη για τη συμβολή τους στις συγκρούσεις στη Συρία, τη Λιβύη, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ και την Ουκρανία. Η Τουρκία έχει ήδη εξάγει UAV, όπως τα Bayraktar TB-2, σε χώρες της Δυτικής Αφρικής, μεταξύ των οποίων η Σομαλία, ο Νίγηρας, το Τόγκο, η Νιγηρία και η Μπουρκίνα Φάσο (Donelli, 2022, σελ. 6–7). Η

⁶⁰ Ο ρυθμός αύξησης των στρατιωτικών δαπανών φτάνει σε πολύ υψηλότερα επίπεδα σε ζώνες συγκρούσεων της περιοχής, όπως για παράδειγμα μεταξύ 2016 και 2020, οι εισαγωγές όπλων της Μπουρκίνα Φάσο αυξήθηκαν κατά 83% και του Μάλι κατά 669%. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να εξηγηθεί η αύξηση των πωλήσεων των προϊόντων της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.

εξαγωγή αυτών των αεροσκαφών δεν αποτελεί μόνο σημαντική πηγή εσόδων για την τουρκική αμυντική βιομηχανία, αλλά λειτουργεί και ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής. Μέσω της λεγόμενης «διπλωματίας των UAV»⁶¹, η Τουρκία έχει συνάψει πρόσθετες συμφωνίες εξοπλιστικών προγραμμάτων με χώρες της Δυτικής Αφρικής. Αυτές περιλαμβάνουν την προμήθεια τεθωρακισμένων οχημάτων, περιπολικών σκαφών ανοικτής θαλάσσης, επιθετικών ελικοπτέρων T-129 ATAK και εκπαιδευτικών αεροσκαφών (Lebonich & van Heukelingen, 2023).

Παρότι η Τουρκία είχε συνάψει περιορισμένες στρατιωτικές συμφωνίες με χώρες της περιοχής, η συνεργασία αυτή έχει επιταχυνθεί από το 2020, καταρχήν με την παροχή οικονομικής βοήθειας ύψους 5 εκατομμυρίων δολαρίων στην κοινή δύναμη G5 Σαχέλ⁶² το 2018, για την καταπολέμηση της τζιχαντιστικής τρομοκρατίας. Στη συνέχεια, το 2020, η Άγκυρα υπέγραψε συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας με τον Νίγηρα και την ίδια χρονιά αμυντικό σύμφωνο με τη Νιγηρία, με πιθανή μελλοντική συμφωνία συμπαραγωγής UAV. Ομοίως, υπέγραψε συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας με το Τόγκο το 2021 και τη Σενεγάλη το 2022, σηματοδοτώντας την έναρξη μιας νέας εποχής στις σχέσεις ασφαλείας μεταξύ της Άγκυρας και της Δυτικής Αφρικής (Özkan & Kanté, 2022). Η Τουρκία ακολουθώντας το πρότυπο της βάσης TURKSOM στη Σομαλία, επιδιώκει να εκμεταλλευτεί τον αμυντικό τομέα ως εργαλείο πολιτικής διπλωματίας, προκειμένου να επεκτείνει το στρατιωτικό αποτύπωμά της στην περιοχή και να δημιουργήσει μια νέα στρατιωτική εγκατάσταση εκπαίδευσης στον Νίγηρα, στην πρώην γαλλική στρατιωτική βάση Madama, κοντά στα σύνορα με τη Λιβύη (Ozkan, 2020; Armstrong, 2021; Donelli, 2022, σ. 6).

Οι εξαγωγές όπλων σε μια χώρα δεν είναι πάντα σαφές, εάν δημιουργούν νέα

⁶¹ Ο Πρόεδρος Ερντογάν αναφέρεται στη δημοτικότητα των μη επανδρωμένων αεροσκαφών στην Αφρική με τα εξής λόγια: «Όπου κι αν πάω στην Αφρική, όλοι ρωτούν για τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη». Η Τουρκία κατέχει την τρίτη θέση παγκοσμίως σε εξαγωγές μη επανδρωμένων αεροσκαφών, καταφέροντας να ενταχθεί ανάμεσα στους κορυφαίους διεθνείς εξαγωγείς όπλων (Dedet, 2023). Παρόλο που οι πωλήσεις όπλων της Τουρκίας αντιπροσωπεύουν μόνο το 0,5% των συνολικών πωλήσεων όπλων στην Αφρική (Dal & Dirama, 2023), η ήπειρος κατατάσσεται στην τρίτη θέση όσον αφορά τις αμυντικές εξαγωγές της Τουρκίας. Το 2023, περισσότερες από 185 χώρες απέκτησαν στρατιωτικό υλικό και υπηρεσίες από την Τουρκία, με τις συνολικές εξαγωγές να ανέρχονται στα 255,8 δισεκατομμύρια δολάρια (‘Turkish defense industry sets new record with \$5.5B in 2023 exports’, 2024).

⁶² Η δύναμη G5, είναι η συλλογική δύναμη κρούσης 5.000 ανδρών, στην οποία συμμετέχουν η Μπουρκίνα Φάσο, το Τσαντ, το Μάλι, η Μαυριτανία και ο Νίγηρας και έχει ως στόχο την καταπολέμηση της τζιχαντιστικής τρομοκρατίας (France 24, 2018).

επιρροή ή αντικατοπτρίζουν την υπάρχουσα. Η πώληση δεν περιορίζεται μόνο στα άμεσα έσοδα από την εξαγωγή του εξοπλισμού. Μόλις μια χώρα αγοράσει τέτοιου είδους εξοπλισμό, καθίσταται εξαρτημένη από τον προμηθευτή για την παροχή πυρομαχικών, ανταλλακτικών, συντήρησης και εκπαίδευσης. Αυτές οι μόνιμες εξαρτήσεις δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς μεταξύ της Τουρκίας και των χωρών-πελατών της, παρέχοντας στην Άγκυρα ένα πολύτιμο διαπραγματευτικό πλεονέκτημα, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο σε οικονομικό όσο και σε γεωπολιτικό επίπεδο.

Συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας

Οι εξαγωγές μη επανδρωμένων αεροσκαφών της Τουρκίας φαίνεται να ευθυγραμμίζονται με τις λοιπές διπλωματικές, εμπορικές πρωτοβουλίες και τις πρωτοβουλίες ασφαλείας. Η στρατιωτική συνεργασία ολοκληρώνεται με τα προγράμματα στρατιωτικής εκπαίδευσης και καθίσταται σταδιακά ως σημαντική εταιρική σχέση με τις χώρες της Δυτικής Αφρικής, με «χαμηλό διπλωματικό κόστος» για τις αφρικανικές χώρες έναντι των ΗΠΑ, αφού η Τουρκία είναι μέλος του NATO, σε αντίθεση με αντίστοιχες συμφωνίες με την Κίνα (Fernández, 2022). Επιπλέον δεν φαίνεται να έρχονται σε αντίθεση με ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες ασφάλειας για την αντιμετώπιση της διάχυσης ανασφάλειας από το Σαχέλ στα παράκτια κράτη της Δυτικής Αφρικής (Συμβούλιο της ΕΕ, 2023). Συμφωνίες όπως το πρωτόκολλο μεταξύ Τουρκίας και Σενεγάλης για το άνοιγμα από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις κέντρου διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας στο Ντακάρ το 2011, διευκολύνουν την εδραίωσή της ως εναλλακτικό φορέα ασφάλειας και στρατιωτικής εκπαίδευσης (Kenfack Kitio, 2020, σελ. 20). Αυτή η δυναμική συμβάλλει στην εισαγωγή και ενίσχυση του τουρκικού στρατιωτικού δόγματος στην περιοχή, το οποίο θα παίξει στο εγγύς μέλλον καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω επέκταση της αμυντικής βιομηχανίας στη δυτικοαφρικανική αγορά (Hairsine & Ünveren, 2022).

Επιπλέον, οι συμφωνίες-πλαίσιο που έχει υπογράψει σχεδόν με όλες τις δυτικοαφρικανικές χώρες (Μπουρκίνα Φάσο, Ακτή Ελεφαντοστού, Γκάμπια, Γκάνα, Μάλι, Νιγηρία, Νίγηρα, Σενεγάλη, Τόγκο και Μπενίν) περιλαμβάνουν πλήθος πεδίων εκπαιδευτικής συνεργασίας για την εκπαίδευση του στρατού, της αστυνομίας και της στρατοχωροφυλακής, συνεργασία μεταξύ των στρατιωτικών ιδρυμάτων των χωρών

και ανταλλαγές επισκέψεων και συμμετοχή σε κοινές ασκήσεις. Επίσης σε άλλα πεδία εφαρμογής προβλέπεται η ανταλλαγή προσωπικού, τεχνολογιών στην αμυντική βιομηχανία, ανταλλαγή πληροφοριών, συνεργασία στη στρατιωτική ιατρική και τις υπηρεσίες υγείας. Άλλοι τομείς περιλαμβάνουν επίσης τη στρατιωτική ιστορία, τα στρατιωτικά αρχεία, τις στρατιωτικές εκδόσεις και τα στρατιωτικά μουσεία, τη στρατιωτική γεωγραφία, τις έρευνες στρατιωτικής επιστήμης και τεχνολογίας (Kenfack Kitio, 2020, σ. 21-22),.

Η τουρκική στρατιωτική εκπαίδευση αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο στην ενίσχυση των στρατηγικών δεσμών της Τουρκίας με την Αφρική. Οι στρατιωτικές σχολές της Τουρκίας, όπως η Σχολή Εθνικής Άμυνας και το Κέντρο Αριστείας του NATO για την Άμυνα κατά της Τρομοκρατίας (COE-DAT)⁶³, προάγουν τη συνεργασία και ενδυναμώνουν τις διπλωματικές σχέσεις με αφρικανικές χώρες, προσφέροντας εκπαίδευση σε αξιωματικούς και υπαξιωματικούς από όλη την περιοχή. Η συνεχιζόμενη αύξηση του αριθμού των Αφρικανών αξιωματικών που φοιτούν στις τουρκικές στρατιωτικές σχολές και συμμετέχουν σε σεμινάρια, ενισχύει την επιρροή της Τουρκίας και ενδυναμώνει την πολιτικοστρατιωτική της παρουσία και στη Δυτική Αφρική (Kenfack Kitio, 2020, σελ. 24).

Ο μισθοφορικός στρατός SADAT International Defence Consultancy

Ο τομέας της ασφάλειας παρουσιάζει και άλλη μια συνιστώσα. Η παρουσία της SADAT International Defence Consultancy στην περιοχή του Σαχέλ, σε συνδυασμό με τις γεωπολιτικές εξελίξεις, ενισχύει τη στρατηγική της Τουρκίας για να επεκτείνει την επιρροή της στη Δυτική Αφρική μέσω της ασφάλειας και της στρατιωτικής συνεργασίας. Η SADAT, με τη στρατηγική της διείσδυση και την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών, συμπληρώνει τη συνολική πολιτική της Τουρκίας, προσφέροντας στρατιωτική και αστυνομική εκπαίδευση, καθώς και εκτέλεση

⁶³ Centre of Excellence Defence Against Terrorism (Κέντρο Αριστείας του NATO για την Άμυνα κατά της Τρομοκρατίας) <https://www.coedat.nato.int/>. Τα Κέντρα Αριστείας δεν είναι μέρος της Δομής Διοίκησης του NATO, αλλά λειτουργούν είτε ως εθνικά είτε ως πολυεθνικά κέντρα και εξειδικεύονται σε συγκεκριμένους τομείς προς όφελος της Συμμαχίας. Αυτά τα κέντρα διανέμουν τις γνώσεις που αποκτούν στις υπόλοιπες χώρες μέσω της έκδοσης μελετών, της παροχής εκπαίδευσης και της διοργάνωσης διασκέψεων και σεμιναρίων. Ωστόσο, το Κέντρο Αριστείας κατά της Τρομοκρατίας στην Τουρκία φαίνεται να χρησιμοποιείται για προπαγάνδα από το τουρκικό κράτος, χαρακτηρίζοντας ως τρομοκρατικές οργανώσεις εκείνες που αντιτίθενται στα σχέδια του κράτους.

στρατιωτικών επιχειρήσεων σε περιοχές όπως το Σαχέλ, όπου η παρουσία παραδοσιακών δυνάμεων όπως η Γαλλία και οι ΗΠΑ συνεχώς περιορίζεται. Η εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 2012 και διατηρεί στενές σχέσεις με τον Τούρκο Πρόεδρο Ερντογάν, έχει αρχίσει να διαδραματίζει έναν ολοένα και πιο ενεργό ρόλο στον Νίγηρα και το Μάλι (STRATFOR, 2024).

Με την έως τώρα εμπειρία της σε επιχειρήσεις στη Συρία, τη Λιβύη και το Αζερμπαϊτζάν, παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες σε κράτη που έχουν συνάψει συμφωνίες συνεργασίας με την Τουρκία στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας (Kenez, 2023)⁶⁴. Επιπλέον, φέρεται να προσφέρει τεχνογνωσία και εκπαίδευση σε πελάτες της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, με έμφαση στη χρήση των μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Μέχρι σήμερα, 19 αφρικανικές χώρες έχουν υπογράψει τέτοιες συμφωνίες, μεταξύ των οποίων η Αλγερία, η Λιβύη, το Μάλι, η Σενεγάλη, η Γκάμπια, η Γκάνα, το Σουδάν, η Αιθιοπία, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Σομαλία, η Ουγκάντα, η Κένυα, η Μαυριτανία, η Ρουάντα, το Μπουρούντι, η Τανζανία, η Μαδαγασκάρη, η Νότια Αφρική και η Γκαμπόν ('Turkish Wagner: Sadat Mercenaries Are Part of Ankara's Great Game in West Africa', 2024).

Η SADAT θεωρείται από πολλούς το μυστικό όπλο της Τουρκίας για την προώθηση των διεθνών συμφερόντων της, ειδικά στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Οι μισθοφόροι της, συχνά αποκαλούμενοι «Turkish Wagner», αποτελούν εργαλείο προβολής στρατιωτικής ισχύος της Άγκυρας, ιδιαίτερα στην περιοχή του Σαχέλ. Σύμφωνα με ειδικούς, ο ρόλος τους αναμένεται να αυξηθεί, με έμφαση σε χώρες όπως το Μάλι και ο Νίγηρας, όπου η παρουσία της Τουρκίας ενισχύεται συνεχώς (Nadawa, 2024).

Η δράση της SADAT στη Δυτική Αφρική

Η παρουσία της SADAT στη Δυτική Αφρική είναι ιδιαίτερα ενεργή με

⁶⁴ Η SADAT αυτοπροσδιορίζεται ως η πρώτη και μοναδική εταιρεία του είδους στην Τουρκία, παρέχοντας διεθνώς υπηρεσίες στρατιωτικής συμβουλευτικής, ενώ δραστηριοποιείται και στον τομέα της εσωτερικής ασφάλειας. Οι υπηρεσίες της περιλαμβάνουν στρατιωτική εκπαίδευση καθώς και τη σύνταξη «συμφωνιών στρατιωτικής και ασφαλείας συνεργασίας», λειτουργώντας σε πλήρη εναρμόνιση με την αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας. Η εταιρεία ισχυρίζεται ότι δρα όπως οποιαδήποτε σύγχρονη ιδιωτική στρατιωτική εταιρεία, παρέχοντας σε κυβερνήσεις υπηρεσίες εκπαίδευσης στρατιωτικών δυνάμεων, με την αποστολή να εξασφαλίσει, σύμφωνα με τη φιλοσοφία της, «την ασφάλεια, την ευημερία και την επιβίωση των ισλαμικών εθνών» (Tanrıverdi, 2018).

αποστολές προσωπικού της σε χώρες όπως η Γουινέα, η Ακτή Ελεφαντοστού, η Μπουρκίνα Φάσο, η Νιγηρία, ο Νίγηρας και το Τόγκο (Misser, 2024). Οι δραστηριότητά της επικεντρώνεται στη φύλαξη τουρκικών επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων βιομηχανικών εγκαταστάσεων, εργοστασίων και ορυχείων, παρέχοντας ασφάλεια σε στρατηγικούς τομείς για τα τουρκικά συμφέροντα στην περιοχή (Karr, 2024).

Στον Νίγηρα εξελίσσεται η δεύτερη πιο σημαντική επιχείρηση της SADAT στην Αφρική, μετά τη Λιβύη. Η δραστηριότητα αυτή ξεκίνησε κατόπιν της συμφωνίας στρατιωτικής συνεργασίας που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 2020, η οποία περιλαμβάνει και τη διερεύνηση της δυνατότητας εγκατάστασης τουρκικής στρατιωτικής βάσης στην περιοχή (Bourcier κ.ά., 2024). Τον Μάιο του 2024, το Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (OSDH) αποκάλυψε ότι η Τουρκία ανέπτυξε στον Νίγηρα 1.100 Σύρους μισθοφόρους, εκμεταλλευόμενη το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε μετά την αποχώρηση των γαλλικών στρατευμάτων τον Σεπτέμβριο του 2023 (Syrian Observatory for Human Rights, 2024). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αναφορές για συνεργασία μεταξύ των δυνάμεων της SADAT και των Ρώσων παραστρατιωτικών στην περιοχή του Σαχέλ, που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της ευελιξίας και των στρατηγικών προσαρμογών που συμβαδίζουν με την αναγκαιότητα διαχείρισης τοπικών κινδύνων, παρά τις γενικότερες πολιτικές και στρατηγικές διαφοροποιήσεις. Η Τουρκία και η Ρωσία μπορεί να έχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα στη Λιβύη ή τη Συρία, αλλά το Σαχέλ, με τις αυξημένες τζιχαντιστικές απειλές, απαιτεί συμμαχίες βασισμένες σε κοινές στρατηγικές επιδιώξεις για την ασφάλεια της περιοχής (Africa Defense Forum, 2024).

Οι πολιτικές διαστάσεις της επέκτασης της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική

Η Τουρκία έχει εφαρμόσει μια συνεκτική οικονομική στρατηγική στη Δυτική Αφρική, εκμεταλλευόμενη εμπορικές και επενδυτικές ευκαιρίες. Η επιτυχημένη διείσδυση τουρκικών κατασκευαστικών εταιρειών στις δυτικοαφρικανικές αγορές, αν και αφορά ιδιωτικές επιχειρήσεις, εντάσσεται στην ευρύτερη στρατηγική προβολής ισχύος και αναβάθμισης του κύρους της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο. Μέσω εφαρμογής ήπιας και σκληρής ισχύος, όπως ήδη αναφέρθηκε, η Τουρκία ενισχύει την στρατιωτική επιρροή της στην περιοχή προωθώντας παράλληλα τα πολιτικά της

συμφέροντα.

Ωστόσο, η πολιτική ρητορική που ακολουθεί ειδικά στην *Françafrique*⁶⁵, αντιτίθεται στην κεντρική έννοια της αυθόρμητης *έλξης* της έννοιας της ήπιας ισχύος, καθώς η κύρια τουρκική αφήγηση, εκμεταλλευόμενη τη μακροχρόνια υποβόσκουσα δυσaréσκεια με τη Γαλλία, βασίζεται πρωτίστως στην αντιδυτική ρητορική. Παρουσιάζει τον εαυτό της ως καλοπροαίρετο εταίρο σε πλήρη αντιδιαστολή με τους δυτικούς «ιμπεριαλιστές». Ο τουρκικός λόγος που παρουσιάζεται ως «απολιτικός» και «ανθρωπιστικός» έχει στόχο να προβάλλει την Τουρκία ως μια δύναμη που δρα με καλή θέληση και χωρίς αποικιοκρατικές φιλοδοξίες. Αυτή η στρατηγική πλαisiώσης επιδιώκει να ενισχύσει την εικόνα της Τουρκίας ως έναν «ουδέτερο» και «φιλειρηνικό» παράγοντα στην Αφρική, αποφεύγοντας να φανεί ότι προωθεί προσωπικά συμφέροντα ή επεκτατικές πολιτικές. Μέσω αυτού του λόγου, η Τουρκία επιθυμεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη των αφρικανικών κρατών, προβάλλοντας την αλληλεγγύη και τη συνεργασία αντί για εξωτερική επιβολή ή παρέμβαση (Tih, 2017).

Εντούτοις, στην προσπάθειά της να παρουσιαστεί ως εναλλακτικός εταίρος ασφαλείας, επιδεινώνει περαιτέρω τις γαλλοτουρκικές σχέσεις και στο νέο πεδίο αντιπαράθεσης στην Αφρική (Jabbour, 2021). Τον Νοέμβριο του 2020, ο Γάλλος πρόεδρος Εμανουέλ Μακρόν κατηγόρησε την Τουρκία ευθέως ότι υπονομεύει τους δεσμούς της Γαλλίας με τις γαλλόφωνες χώρες, «παίζοντας με τη μετα-αποικιακή δυσaréσκεια» (Macron, 2020). Η απόσυρση της Γαλλίας από το Μάλι το 2022⁶⁶ εξαιτίας των πραξικοπημάτων και η διακοπή των σχέσεων με την κυβερνώσα χούντα, οδήγησε σε αλλαγή της ισορροπίας δυνάμεων στην περιοχή και σε ένα κενό εξουσίας που η Τουρκία έσπευσε να καλύψει (Grigoriadis & Fusiek, 2022, σελ. 5–6), «ως μια αντιαποικιακή εναλλακτική λύση που θα βοηθήσει τον λαό του Μάλι να επιστρέψει στην πολιτική και συνταγματική τάξη» (Cavusoglu, 2020). Στην ίδια αντί-

⁶⁵ Ο όρος «*Françafrique*» χρησιμοποιείται συχνά στη βιβλιογραφία για να περιγράψει ένα ολοκληρωμένο σύστημα νεοαποικιακών αλληλεπιδράσεων επιρροής, πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών, μεταξύ της Γαλλίας και των πρώην αποικιών της στην Αφρική, μεταξύ των αφρικανικών ελίτ, των γαλλικών επιχειρηματικών συμφερόντων και της γαλλικής κυβέρνησης.

⁶⁶ Η Ακτή Ελεφαντοστού το 2025, γίνεται η έκτη χώρα στην αυξανόμενη λίστα των αφρικανικών χωρών που διακόπτουν τους στρατιωτικούς δεσμούς με τη Γαλλία. Προηγήθηκαν τον Νοέμβριο 2024 το Τσαντ και η Σενεγάλη που απέλασαν γαλλικά στρατεύματα (Lawal, 2025).

γαλλική ρητορική, ο Πρόεδρος Ερντογάν επαίνεσε την απόφαση των πραξικοπηματιών του Νίγηρα να σταματήσουν τις εξαγωγές ουρανίου και χρυσού στη Γαλλία, επικρίνοντας την για καταπίεση των αφρικανικών λαών (Bozkurt, 2023).

Ένας άλλος παράγοντας πίσω από τη διείσδυση της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή είναι και η αναζήτηση συμμάχων, για την αναθεώρηση της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής διακυβέρνησης, αμφισβητώντας το δυτικοκεντρικό διεθνές σύστημα, το οποίο θεωρεί ότι δεν αντανάκλα επαρκώς τις σύγχρονες γεωπολιτικές και οικονομικές πραγματικότητες της σύγχρονης πολυπολικής δομής. Ο νέος ρόλος της Τουρκίας ως μια «μετασχηματιστική δύναμη» είναι «να συμβάλει σε ένα πιο συμπεριληπτικό και αποτελεσματικό διεθνές σύστημα» (Fidan, 2023). Ο Πρόεδρος Ερντογάν, με το επαναλαμβανόμενο σύνθημα «ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από τους πέντε»⁶⁷, έχει αναδειχθεί υπέρμαχος της Αφρικής⁶⁸, προωθώντας τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση των Αφρικανών στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (Aral, 2019).

Πράγματι, οι Αφρικανοί ηγέτες υποστηρίζουν την ανάγκη για μεταρρύθμιση στο πλαίσιο μιας ευρύτερης προσπάθειας δίκαιης εκπροσώπησης του Παγκόσμιου Νότου στο Συμβούλιο Ασφαλείας⁶⁹. Η επικριτική στάση απέναντι στους θεσμούς του Bretton Woods, όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, υπογραμμίζει την αντίθεση στον τρόπο με τον οποίο αυτοί οι οργανισμοί διαμορφώνουν την οικονομική πολιτική και τη διεθνή χρηματοπιστωτική δομή, χωρίς να λαμβάνουν επαρκώς υπόψη τις ανάγκες και τις προτεραιότητες των αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες

⁶⁷ Σύμφωνα με τον τούρκο Πρόεδρο, η απουσία της Αφρικής από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποτελεί «μεγάλη αδικία» και ζητά τη δίκαιη εκπροσώπηση της παγκόσμιας κοινότητας. Κυρίως εστιάζει στην ανάγκη εκπροσώπησης της Ασίας και της Αφρικής, οι οποίες παρά το γεγονός ότι αντιστοιχούν στα τρία τέταρτα του παγκόσμιου πληθυσμού, δεν έχουν δίκαιη εκπροσώπηση στα διεθνή όργανα, εκτός από την Κίνα που είναι μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Ergocun & Aydogan, 2021).

⁶⁸ Η Τουρκία αξιοποιεί επίσης την ενεργό διπλωματία, όπως φάνηκε στην ουκρανική κρίση. Η συμφωνία του Ιουλίου 2022 που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, προέβλεπε τη δημιουργία ασφαλών διαδρόμων που θα επιτρέπουν την κυκλοφορία των εμπορικών πλοίων στη Μαύρη Θάλασσα για την εξαγωγή των σιτηρών. Προτείνοντας το άνοιγμα των διαδρόμων για την αποφυγή του λιμού στην Αφρική, η Τουρκία υποστήριξε τον ρόλο του προστάτη των αδυνάμων, αλλά και υπενθύμισε σε όλους τη γεωπολιτική σημασία των στενών του Εύξεινου Πόντου (Carbone & Casola, 2022).

⁶⁹ Ο υπουργός Εξωτερικών της Σιέρα Λεόνε, David J. Francis, στο πλαίσιο του Φόρουμ Διπλωματίας της Αττάλεια στις 12 Μαρτίου 2022: «Οι χώρες της Δ. Αφρικής, όπως η Σιέρα Λεόνε, έχουν την παγκόσμια φιλοδοξία να είναι σε θέση να υπερασπιστούν τη μεταρρύθμιση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για λογαριασμό της Αφρικής» (Aydogan, 2022).

περιθωριοποιούνται στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Annor, 2022a)⁷⁰. Όταν η Αφρικανική Ένωση απέκτησε καθεστώς μόνιμου μέλους του G20 τον Σεπτέμβριο του 2023, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών σημείωσε ότι η Άγκυρα «θα συνεχίσει να στηρίζει την Αφρική ώστε να ακουστεί η φωνή της και να φτάσει στη θέση που της αξίζει στο διεθνές σύστημα» (Adar, 2024)⁷¹.

Ωστόσο, η εντατικοποίηση των σχέσεων Τουρκίας-Αφρικής δεν φαίνεται να έχει μεταφραστεί σε σημαντική αύξηση της συνοχής της ψηφοφορίας της Τουρκίας με τις αφρικανικές χώρες στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Παρά την ενίσχυση των διμερών σχέσεων και τη διεύρυνση της διπλωματικής παρουσίας της Τουρκίας στην Αφρική από το 1998 και μετά, τα δεδομένα δείχνουν ότι οι ψήφοι της Τουρκίας εξακολουθούν να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των αφρικανικών χωρών, με τα επίπεδα συνοχής να ποικίλλουν ανάλογα με τις περιφερειακές ομάδες και τα συγκεκριμένα θέματα. Η αδυναμία να υπάρξει μια πιο συνεκτική ή ενιαία στάση στις ψηφοφορίες της Γενικής Συνέλευσης υπογραμμίζει την πολύπλοκη και διαφοροποιημένη φύση των σχέσεων Τουρκίας-Αφρικής, όπου οι χώρες της Αφρικής διατηρούν τις δικές τους στρατηγικές προτεραιότητες και παραμένουν ανεξάρτητες στις διεθνείς τους επιλογές (Eyrice Terpeciklioğlu & Onur Terpeciklioğlu, 2024).

⁷⁰ «Παρά το γεγονός ότι η Αφρική έχει 54 κράτη, η εκπροσώπηση είναι ελάχιστη, ένα μέλος στο ΔΝΤ και ένα στην Παγκόσμια Τράπεζα» (Press Conference of African Finance Ministers, 2004), και African Calls for Representation at UN Signify 'Isolation': Analysts (Annor, 2022b)

⁷¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την τουρκική διείδυση στη Δ. Αφρική, βλέπε στο Παράρτημα «Β».

Κεφάλαιο πέμπτο: Συμπεράσματα και αποτίμηση της τουρκικής παρουσίας στη Δυτική Αφρική

Γενικά συμπεράσματα

Παρότι οι έννοιες της ισχύος, της επιρροής, της πειθούς και του εξαναγκασμού συνδέονται παραδοσιακά με τον ρεαλισμό στις διεθνείς σχέσεις, κάθε μία από αυτές αντικατοπτρίζει μια διαφορετική προσέγγιση της ισχύος ως εργαλείου για την εξυπηρέτηση των θεμελιωδών συμφερόντων των κρατών. Ανεξαρτήτως της θεωρητικής οπτικής που υιοθετείται για την ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, είναι σαφές ότι η χώρα κινείται σχεδόν αποκλειστικά με όρους ισχύος, με διαρκή στόχο την ενίσχυση και τη μεγιστοποίηση της επιρροής της. Εξετάζοντας την τουρκική πολιτική μέσα από τον νεοκλασικό ρεαλισμό, αναδεικνύεται η αλληλεπίδραση των συστημικών πιέσεων και των εσωτερικών παραμέτρων (στο επίπεδο της μονάδας), οι οποίες από κοινού διαμορφώνουν τη συμπεριφορά της Τουρκίας και εξηγούν τις επιλογές της στην εξωτερική πολιτική της προς την Αφρική.

Η Τουρκία, τα τελευταία χρόνια, έχει εδραιωθεί ως ένας μεσαίου μεγέθους παράγοντας στη διεθνή σκηνή. Παρόλο που δεν ανήκει στις Μεγάλες Δυνάμεις, υιοθετεί χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής τους και επιδιώκει να παρουσιαστεί ως δύναμη με παγκόσμια επιρροή. Το άνοιγμά της προς την Αφρική αποτελεί μια στρατηγικά σχεδιασμένη προσπάθεια να διευρύνει αυτήν την «παγκόσμια εμβέλεια», αναλαμβάνοντας τις αντίστοιχες ευθύνες που προκύπτουν από έναν τέτοιο ρόλο. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή εγκυμονεί τον κίνδυνο λανθασμένης εκτίμησης των πραγματικών δυνατοτήτων της χώρας, ιδίως σε σχέση με τις φιλοδοξίες και τις επιδιώξεις της. Προς το παρόν πάντως, η Τουρκία δεν φαίνεται να παρουσιάζει σημάδια υπερεξάπλωσης.

Κατά την περίοδο 2002-2011, η Τουρκία υιοθέτησε μια συγκρατημένη εξωτερική πολιτική, δίνοντας έμφαση στην προώθηση της εικόνας μιας «ενάρετης» ήπιας δύναμης. Βασιζόταν σε στοιχεία όπως η θρησκεία, ο πολιτισμός και η κοινή ιστορική κληρονομιά, με στόχο τη δημιουργία δεσμών και επιρροής. Μετά το 2016, ωστόσο, η Τουρκία, αξιοποιώντας την ενίσχυση της αμυντικής της βιομηχανίας, στρατικοποίησε την εξωτερική της πολιτική. Σε αυτή τη φάση, επιδίωξε να

χρησιμοποιήσει όλα τα διαθέσιμα μέσα για να εδραιώσει τον περιφερειακό της ρόλο και να επεκτείνει την επιρροή της πέρα από την Ανατολική και Βόρεια Αφρική, με τη Δυτική Αφρική να αποτελεί επόμενο βήμα αυτής της στρατηγικής.

Η επέκταση του στρατιωτικού της αποτυπώματος, όμως, επιδείνωσε τις σχέσεις της με τη Δύση, η οποία αντιμετωπίζει με ανησυχία και δυσπιστία τις ηγεμονικές φιλοδοξίες της Άγκυρας. Παράλληλα, η Τουρκία δείχνει πλέον σαφή πρόθεση και ικανότητα να καταφεύγει στη στρατιωτική ισχύ. Συνεχίζει να εκμεταλλεύεται τον πολιτισμό και τη θρησκεία στις εξωτερικές της υποθέσεις, ενώ διαμορφώνει την εξωτερική της πολιτική με όρους ισχύος σε πολλαπλά επίπεδα. Επιπλέον, εμφανίζεται να αυτοπροβάλλεται ως ανώτερη και μοναδική δύναμη στη διεθνή σκηνή, με τάση υπερεκτίμησης των δυνατοτήτων της. Αυτή η τάση σταδιακά μεταβάλλει τη φύση των ρόλων που αναλαμβάνει και επιδιώκει να προβάλει στη διεθνή πολιτική.

Η Τουρκία επιδιώκει να εφαρμόσει την έννοια της «έξυπνης ισχύος», συνδυάζοντας στοιχεία ήπιας και σκληρής ισχύος ανάλογα με τις περιστάσεις. Η περίπτωση της Τουρκίας αποδεικνύει όχι μόνο πώς αυτές οι δύο μορφές ισχύος μπορούν να εφαρμοστούν σε διαφορετικά πλαίσια, αλλά και πώς οι ασύμμετρες σχέσεις διευκολύνουν τη χρήση των ίδιων μέσων ήπιας ισχύος είτε για την προσέλευση είτε για τον εξαναγκασμό. Ωστόσο, η μετάβαση από την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στην επιδίωξη στρατιωτικού ερείσματος αποκαλύπτει την πολιτική φύση της τουρκικής ήπιας ισχύος, η οποία συχνά μετατρέπεται σε μέσο πολιτικής επιρροής στις χώρες της Δυτικής Αφρικής. Η Τουρκία καταφέρνει να επιβάλλει σημαντική επιρροή χάρη στη δυνατότητά της να αποσύρεται από πολιτικές, οικονομικές ή στρατιωτικές σχέσεις με σχετικά χαμηλό κόστος, δημιουργώντας ανισότητες και ενδεχομένως εξαρτήσεις. Αυτές οι εξαρτήσεις συχνά εξαναγκάζουν τα πιο αδύναμα κράτη σε οικονομικές ή πολιτικές παραχωρήσεις, όπως παρατηρείται στην περίπτωση της καταστολής του κινήματος Γκιουλέν. Η έμφαση της Άγκυρας στη συνεργασία με χώρες όπως η Σενεγάλη, η Γκάμπια, η Γουινέα Μπισάου, το Μάλι, η Νιγηρία και ο Νίγηρας υπογραμμίζει τη στρατηγική σημασία της Δυτικής Αφρικής για τον περιορισμό της επιρροής του κινήματος Γκιουλέν. Μέσα από αυτή τη συνεργασία, η Τουρκία επιχειρεί να εδραιώσει την παρουσία της στην περιοχή, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει να ενισχύσει την πολιτική

της επιρροή, συνδυάζοντας τις δυνατότητές της σε πολλαπλά επίπεδα ισχύος.

Η πολιτική επιρροή της Τουρκίας στην Αφρική συνδέεται άμεσα με τον στόχο της να εξασφαλίσει μεγαλύτερη εκπροσώπηση στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Μέσα από τη συνεργασία της με τις χώρες της Δυτικής Αφρικής, η Τουρκία ενισχύει τη θέση της ως ισχυρός εταίρος και ενδεχομένως φιλοδοξεί να διεκδικήσει έναν ρόλο εκπροσώπησης του μουσουλμανικού κόσμου στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, αξιοποιώντας το γεγονός ότι δεν υπάρχει μουσουλμανικό κράτος ως μόνιμο μέλος. Η Άγκυρα λειτουργεί πλέον ως μια καθαρά αναθεωρητική δύναμη, αμφισβητώντας τη δομή του υπάρχοντος διεθνούς συστήματος. Επιχειρεί να διαμορφώσει μια εικόνα αυτόνομου και ανεξάρτητου πόλου εξουσίας, που μπορεί να επιτύχει στρατηγική αυτονομία από τη Δύση. Αυτή η φιλοδοξία της Τουρκίας εκφράζεται τόσο μέσω της ενίσχυσης της πολιτικής και οικονομικής της επιρροής όσο και μέσω της στρατικοποίησης της εξωτερικής της πολιτικής, αναδεικνύοντας τη σταδιακή διαφοροποίησή της από τους παραδοσιακούς δυτικούς συμμάχους. Η συνεργασία με τις αφρικανικές χώρες, ιδίως στη Δυτική Αφρική, αποτελεί σημαντικό μέρος αυτής της στρατηγικής, καθώς προσφέρει στη χώρα μια ευρύτερη βάση στήριξης που μπορεί να ενισχύσει τις διεκδικήσεις της σε διεθνή φόρα, προωθώντας ταυτόχρονα την εικόνα της ως ηγέτιδας δύναμης του μουσουλμανικού κόσμου.

Η παγκόσμια τάση προς έναν πολυπολικό κόσμο, που σηματοδοτεί τη λήξη της μονοπολικής «στιγμής», προσφέρει ευκαιρίες αλλά και προκλήσεις για την ενίσχυση της τουρκικής παρουσίας στη Δυτική Αφρική. Η μετάβαση αυτή δυσκολεύει τη δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διαμορφώσει μια συνεκτική πολιτική για την Αφρική, ενώ παράλληλα αναδεικνύει την αποτυχία πολλών πρωτοβουλιών των Ηνωμένων Πολιτειών στην ήπειρο, δημιουργώντας κενά που η Τουρκία επιδιώκει να καλύψει. Ωστόσο, η δραστηριοποίηση της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις. Άλλες μεγάλες δυνάμεις, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία, η Κίνα, αλλά και περιφερειακοί παίκτες όπως η Γαλλία, το Ιράν και τα αραβικά κράτη, Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) (Stambøl & Berger, 2023), αναγνωρίζουν τη στρατηγική σημασία της περιοχής και ενισχύουν ενεργά την παρουσία τους. Αυτό δημιουργεί ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπου η Άγκυρα καλείται να αντιμετωπίσει πιέσεις σε

στρατιωτικό, οικονομικό και γεωπολιτικό επίπεδο. Επιπλέον, η αντιπαλότητα μεταξύ αυτών των δυνάμεων για επιρροή, σε συνδυασμό με τις εγγενείς προκλήσεις της περιοχής – όπως η πολιτική αστάθεια, τα προβλήματα ασφαλείας και οι οικονομικές δυσκολίες – επιβαρύνουν τις τουρκικές φιλοδοξίες. Παρά τις στρατηγικές της Άγκυρας για έναν αυξανόμενο εταιρικό ρόλο, η επίτευξη αυτών των στόχων απαιτεί σημαντική προσαρμογή στις τοπικές συνθήκες και διαρκή διαχείριση των σχέσεων με ανταγωνιστικούς παράγοντες. Η ικανότητα της Τουρκίας να ισορροπήσει ανάμεσα στις συνεργασίες και τις αντιπαλότητες θα καθορίσει τον βαθμό επιτυχίας της στην περιοχή.

Συνολικά, παρά τις σημαντικές επιτυχίες της στην ανάπτυξη σχέσεων με τις αφρικανικές χώρες, η Τουρκία εξακολουθεί να διατηρεί μια σχετικά περιορισμένη παρουσία συγκριτικά με τις δυτικές χώρες, την Κίνα και τη Ρωσία. Η πολιτική της Άγκυρας για την Αφρική αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις που απορρέουν τόσο από τη διεθνή κατάσταση όσο και από τις εσωτερικές συνθήκες. Η εσωτερική πολιτική και οικονομική σταθερότητα της Τουρκίας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διατήρηση και ενίσχυση της εμπλοκής της στην Αφρική, διότι η συνέχιση της παροχής αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής βοήθειας, η οποία αποτελεί βασικό πυλώνα της στρατηγικής της, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εσωτερική της ανθεκτικότητα.

Μελλοντικές Προοπτικές

Η στρατηγική της Τουρκίας για τη διείσδυση στη Δυτική Αφρική αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας άρτια συντονισμένης και πολυδιάστατης προσέγγισης, η οποία αξιοποιεί αποτελεσματικά όλους τους διαθέσιμους συντελεστές ισχύος. Η Άγκυρα έχει αναπτύξει μια συνεκτική πολιτική που θέτει σαφείς προτεραιότητες και ευθυγραμμίζεται με τις ανάγκες και τις προσδοκίες των αφρικανικών χωρών. Η Τουρκία παρουσιάζει στοιχεία που αντηχούν θετικά στις αφρικανικές κοινωνίες, καθώς προβάλλει τον εαυτό της ως εναλλακτική έναντι της έντονης αντιπαλότητας ΗΠΑ-Κίνας και της δυτικής αποικιοκρατικής κληρονομιάς, την οποία πολλά αφρικανικά κράτη δεν έχουν ξεχάσει. Η ρητορική του Προέδρου Ερντογάν, που υπερασπίζεται τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση της Αφρικής στην παγκόσμια πολιτική, ενισχύει περαιτέρω τη δυναμική της τουρκικής επιρροής,

δημιουργώντας σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης με τα αφρικανικά κράτη. Με αυτά τα δεδομένα, είναι πιθανό η τουρκική επιρροή στη Δυτική Αφρική να συνεχίσει να αυξάνεται. Η ικανότητα της Άγκυρας να συνδυάζει πολιτική, οικονομική, πολιτιστική και στρατιωτική συνεργασία προσδίδει στη στρατηγική της ένα μοναδικό πλεονέκτημα, καθιστώντας την σημαντικό παίκτη σε μια περιοχή που αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη γεωπολιτική σημασία. Αν και η Τουρκία δεν διαθέτει ακόμη την ισχύ να ανταγωνιστεί σε ίσο βαθμό τις μεγάλες δυνάμεις στη Δυτική Αφρική, η αυξανόμενη δυναμική της δεν μπορεί να αγνοηθεί. Οι μακροπρόθεσμες προσπάθειες της Άγκυρας, βασισμένες σε μια πολυδιάστατη προσέγγιση που συνδυάζει πολιτική, οικονομία και πολιτισμό, δείχνουν ότι η Τουρκία θα εδραιώσει περαιτέρω τη θέση της ως σημαντικός παίκτης στην περιοχή, αποκομίζοντας οφέλη σε βάθος χρόνου. Συνολικά, όσον αφορά την αποδοτικότητα της δραστηριοποίησης της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική, όλα τα δεδομένα συνηγορούν σε θετικό πρόσημο, με προοπτικές εμβάθυνσης των σχέσεων τους και τη συνέχιση της συνεργασίας τους, με έμφαση στην ασφάλεια και το εμπόριο. Από την πλευρά των δυτικοαφρικανών, οι σχέσεις με την Τουρκία προσφέρουν ευκαιρίες για αύξηση της επιρροής τους, πρόσβαση σε οικονομικά και εμπορικά οφέλη, καθώς και εξασφάλιση αμυντικών συμφωνιών.

Επομένως, το μέλλον των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Δυτικής Αφρικής δεν μπορεί να αναλυθεί απομονωμένα, καθώς αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής προσέγγισης της Άγκυρας προς την Αφρική. Η εξέλιξη αυτής της σχέσης εξαρτάται από τρεις κύριους παράγοντες: τη μελλοντική εξέλιξη των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών της Τουρκίας, τις πολιτικές προοπτικές και τις προοπτικές ασφαλείας σε μέρη που είναι κρίσιμα για τη στρατηγική της Άγκυρας στην Αφρική (συμπεριλαμβανομένης της Βόρειας Αφρικής, του Σαχέλ και της Ανατολικής Αφρικής) και τον ανταγωνισμό μεταξύ παγκόσμιων και περιφερειακών δυνάμεων στην ήπειρο.

Εξέλιξη των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών της Τουρκίας

Τα εσωτερικά ζητήματα και η οικονομία της χώρας (αν και δεν εξετάστηκαν σε αυτή την εργασία) αποτελούν σημαντικούς παράγοντες της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η επισφαλής οικονομική κατάσταση της Τουρκίας, (παρόλο

που ανήκει στους G20), θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική της χώρας, αν και η αφρικανική πολιτική της είναι λιγότερο ευάλωτη από αυτή την άποψη. Παρόλο που η δράση του τουρκικού στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλέγματος στην Αφρική είναι αρκετά πιο συντονισμένη από πάνω προς τα κάτω σε σχέση με το παρελθόν, το ίδιο το σύστημα έχει αποκτήσει τη δική του δυναμική από κάτω προς τα πάνω. Η οποιαδήποτε αλλαγή της εσωτερικής πολιτικής σκηνής της Τουρκίας δεν θα οδηγήσει σε δραματική μεταβολή της αφρικανικής ατζέντας, διότι η εμπλοκή του επιχειρηματικού τομέα και τα συμφέροντα της οικονομικής ελίτ είναι εξαιρετικά απίθανο να επιτρέψουν μια ουσιαστική μεταστροφή στην εξωτερική και οικονομική πολιτική έναντι της Δυτικής Αφρικής και της Αφρικής γενικότερα.

Πολιτικές προοπτικές και προοπτικές ασφαλείας

Η Τουρκία φαίνεται να εντείνει τις προσπάθειές της για να διευρύνει την παρουσία της στη Δυτική Αφρική, με στρατηγική εστίαση στον Νίγηρα⁷². Οι συνεχώς διευρυνόμενες σχέσεις με τη χώρα του Νίγηρα, φαίνεται ότι σηματοδοτούν το σημείο καμπής στις σχέσεις Τουρκίας-Δυτικής Αφρικής, με την Άγκυρα να θεωρείται ως αξιόπιστος εταίρος για τις, υπό κρίση, χώρες της Δυτικής Αφρικής. Για τον Νίγηρα, η πολυδιάστατη συνεργασία με την Τουρκία, καλύπτοντας τους τομείς της οικονομίας, της ασφάλειας, της άμυνας και της ενέργειας, θα μπορούσε να συμβάλει στον τερματισμό της διεθνούς απομόνωσής του, όπως και των άλλων στρατιωτικών καθεστώτων. Με επίκεντρο τη χώρα του Νίγηρα, η επιτυχία του σχεδίου δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου διαμετακομιστικού διαδρόμου, εμπορίου και ενέργειας, από τη Δυτική Αφρική στην Ευρώπη, θα πολλαπλασιάσει την πολιτική της ισχύ.

Οι πρόσφατες προσπάθειες διαμεσολάβησης της Τουρκίας, στην Ανατολική Αφρική, στις συνομιλίες Σομαλίας-Αιθιοπίας, θα μπορούσαν ενδεχομένως να επαναληφθούν στη Δυτική Αφρική, λαμβάνοντας υπόψη τις ευνοϊκές σχέσεις της με χώρες της περιοχής. Η Τουρκία, με τις καλές σχέσεις της με τα στρατιωτικά

⁷² Όπως και στις άλλες περιοχές στην Αφρική, η στρατηγική προσέγγιση της Άγκυρας είναι η εστίαση σε μια χώρα και στη συνέχεια άσκηση επιρροής στην περιοχή στο σύνολό της. Αυτό συνέβη στη Σομαλία και την Ανατολική Αφρική, στη Λιβύη και τη Βόρεια Αφρική, λαμβάνοντας τον ρόλο του βασικού παράγοντα και διαμεσολαβητή στις κρίσεις (Ozkan, 2024).

καθεστώς της περιοχής (Μπουρκίνα Φάσο, Νίγηρας και Μάλι) ⁷³, μπορεί να διαδραματίσει ρόλο καταλύτη στην επανένταξή τους στην ECOWAS⁷⁴, επιτρέποντας την αποκατάσταση της περιφερειακής συνεργασίας.

Ανταγωνισμός παγκόσμιων και περιφερειακών δυνάμεων

Παρότι μια πιθανή σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ Τουρκίας και Δύσης στην Αφρική θα μπορούσε να ωφελήσει όλες τις πλευρές, η πιθανότητα αυτή διαφαίνεται μικρή. Η συνέχιση της αποχώρησης των γαλλικών και αμερικανικών στρατευμάτων από την περιοχή, θα μπορούσε να δημιουργήσει ευκαιρίες για την Τουρκία να αναλάβει μεγαλύτερο ρόλο, επιπλέον ως μέλος του ΝΑΤΟ, αντικαθιστώντας τη ρωσική επιρροή και περιορίζοντας τη δράση Ρώσων μισθοφόρων. Ωστόσο, η αυξανόμενη παρουσία της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική και ιδιαίτερα στον Νίγηρα, οδηγεί σε ανταγωνισμό με άλλους σημαντικούς παίκτες, όπως η Κίνα και η Ρωσία, οι οποίοι επίσης επιδιώκουν πρόσβαση στους πόρους και την στρατιωτική επιρροή στην περιοχή. Αυτό ενδέχεται να δημιουργήσει νέες δυναμικές και προκλήσεις στον γεωπολιτικό ανταγωνισμό για τη Δυτική Αφρική. Με την Κίνα και τη Ρωσία να είναι οι κυρίαρχοι παίκτες στην περιοχή, η Άγκυρα αγωνίζεται να βρει το ρόλο της αλλά να υπολείπεται ως ειδικό βάρος, πολιτικά της Ρωσίας και οικονομικά της Κίνας.

Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας – Κίνας

Ο έντονος γεωπολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ της Δύσης και της Κίνας τα τελευταία χρόνια δημιουργεί τόσο προκλήσεις όσο και ευκαιρίες για μεσαίες δυνάμεις, όπως η Τουρκία, οι οποίες επιδιώκουν να εξασφαλίσουν στρατηγικά οφέλη. Καθώς η παγκόσμια προσοχή επικεντρώνεται στον κινεζικό ανταγωνισμό στην Αφρική, η Τουρκία καταφέρνει να αποκτά αθόρυβα τη δική της επιρροή στην

⁷³ Οι τρεις χώρες σχημάτισαν τη Συμμαχία των Κρατών του Σαχέλ τον Σεπτέμβριο του 2023 και συμφώνησαν να σχηματίσουν επίσημη συνομοσπονδία στις 6 Ιουλίου 2024, για να ενισχύσουν περαιτέρω τον διπλωματικό, οικονομικό και στρατιωτικό συντονισμό μετά από τις κυρώσεις της ECOWAS. Και οι τρεις χώρες απομάκρυναν τις αμερικανικές, γαλλικές και τις δυνάμεις ασφαλείας του ΟΗΕ, υπέρ μιας στενότερης συνεργασίας με εναλλακτικούς «ειλικρινείς» εταίρους όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Τουρκία, αλλάζοντας τα δεδομένα στον γεωπολιτικό χάρτη (Karr κ.ά., 2024).

⁷⁴ Η Νιγηρία και ο γειτονικός Νίγηρας υπέγραψαν τον Αύγουστο 2024, συμφωνία για την ενίσχυση της συνεργασίας τους στον τομέα της ασφάλειας, παρά τις εντάσεις μετά το πραξικόπημα στον Νίγηρα το 2023 (Obiezu, 2024).

ήπειρο. Τόσο η Τουρκία όσο και η Κίνα ακολουθούν πολυδιάστατες προσεγγίσεις στην Αφρική, με στόχο την οικοδόμηση καλών σχέσεων και την ενίσχυση των διπλωματικών δεσμών. Και οι δύο χώρες κατανοούν τη σημασία της ήπιας ισχύος, προβάλλοντας τους εαυτούς τους ως ελκυστικές εναλλακτικές λύσεις έναντι των παραδοσιακών δυτικών δυνάμεων. Παράλληλα, προωθούν ένα αντιαποικιοκρατικό αφήγημα, επωφελούμενες από την επιθυμία των αφρικανικών εθνών να απομακρυνθούν από την πολιτική, οικονομική και εμπορική κυριαρχία της Δύσης. Ωστόσο, τα συμφέροντα και η ρητορική τους συχνά συγκρούονται, με αποτέλεσμα τον ανταγωνισμό για συμφωνίες ασφαλείας, πωλήσεις όπλων, εξόρυξη πόρων και έργα υποδομής (Ecofin Agency, 2024).

Ο κατασκευαστικός τομέας αποτελεί έναν κρίσιμο τομέα ανταγωνισμού μεταξύ Τουρκίας και Κίνας στην Αφρική. Και στην Δυτική Αφρική, οι τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες έχουν καταφέρει να κερδίσουν σημαντικά έργα, συχνά εις βάρος των κινεζικών, οι οποίες δεν τηρούν πάντα τις δεσμεύσεις τους, ιδιαίτερα σε έργα υψηλού κύρους, όπως γήπεδα, ξενοδοχεία, εμπορικά και συνεδριακά κέντρα. Αντίστοιχα, οι τουρκικές εταιρείες έχουν κερδίσει δημόσιες συμβάσεις για τη δημιουργία και τη διαχείριση βασικών υποδομών, όπως δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμάνια, αεροδρόμια και μονάδες παραγωγής ενέργειας, συνήθως υπερτερώντας των κινεζικών κρατικών εταιρειών. Οι Αφρικανοί εταίροι προτιμούν τις τουρκικές επιχειρήσεις για την ανώτερη ποιότητα κατασκευής, την τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων και τη συνεργασία με τοπικό εργατικό δυναμικό. Αντίθετα, το χρηματοδοτικό μοντέλο της Κίνας για επενδύσεις σε υποδομές έχει οδηγήσει σε υψηλά χρέη για πολλές αφρικανικές χώρες, προκαλώντας ανησυχίες για τις μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτών των χρηματοδοτικών ρυθμίσεων και την πολιτική επιρροή που αποκτά η Κίνα από αυτές (Ülgen & Umarov, 2024).

Οι τουρκικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται ολοένα και περισσότερο στον τομέα της εξόρυξης φυσικών πόρων στη Δυτική Αφρική, όπως χρυσό, χαλκό, πετρέλαιο και φυσικό αέριο, με πιθανή επέκταση και στην εξόρυξη ουρανίου. Αυτή η εξέλιξη θα μπορούσε να αμφισβητήσει την κυριαρχία της Κίνας ιδιαίτερα στον Νίγηρα, όπου οι κινεζικές εταιρείες CNPC (πετρέλαιο) και CNNC (ουράνιο) έχουν επενδύσει πάνω από 6 δισεκατομμύρια δολάρια. Καθώς το χαρτοφυλάκιο δραστηριοτήτων της Τουρκίας στη Δυτική Αφρική διευρύνεται, η Άγκυρα

ανταποκρίνεται στρατηγικά δημιουργώντας συνεργασίες στον τομέα της χρηματοδότησης και της τεχνολογίας, ιδιαίτερα μέσω τριμελών μηχανισμών. Αυτές οι συνεργασίες στοχεύουν να αντισταθμίσουν τις αδυναμίες της Τουρκίας σε σχέση με τις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις, όπως η Κίνα, εξασφαλίζοντας διεθνή χρηματοδότηση (Tanrıverdi Yaşar, 2024, σελ. 44). Ο Τούρκος πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν συχνά παρουσιάζει την Τουρκία ως «τρίτο δρόμο» ανάμεσα στον δυτικό φιλελευθερισμό και το κρατικά ελεγχόμενο μοντέλο ανάπτυξης της Κίνας.

Στον αμυντικό τομέα, τα πρόσφατα πραξικοπήματα στις πρώην γαλλικές αποικίες έχουν εντείνει τον ανταγωνισμό για αμυντικά συμβόλαια μεταξύ κινεζικών και τουρκικών εταιρειών. Η Κίνα αυξάνει τη στρατιωτική της εμπλοκή στον τομέα της ασφάλειας στη Δυτική Αφρική, με τον κινεζικό κρατικό αμυντικό όμιλο Norinco⁷⁵ να δημιουργεί υποκατάστημα πωλήσεων στη Σενεγάλη το 2023, αμφισβητώντας την κυριαρχία των γαλλικών και ρωσικών προμηθευτών όπλων. Παρόλο που η Κίνα κυριαρχεί στις εξαγωγές όπλων προς την υποσαχάρια Αφρική, αντιπροσωπεύοντας το 19% των συνολικών πωλήσεων όπλων, η Τουρκία αρχίζει να πλησιάζει. Οι τουρκικές εξαγωγές όπλων προς την Αφρική αυξήθηκαν από 82 εκατομμύρια δολάρια το 2020 σε 460 εκατομμύρια δολάρια το 2021. Ενώ η τουρκική ιδιωτική στρατιωτική εταιρεία SADAT, η οποία είναι ήδη παρούσα σε περίπου δέκα αφρικανικές χώρες, σχεδιάζει να προσλάβει γαλλόφωνους πράκτορες για να εδραιώσει τα ερείσματά της στη Δυτική Αφρική και φαίνεται να επωφελείται από τις πρόσφατες αποτυχίες που αντιμετώπισε το ρωσικό σώμα Wagner/Africa Corps εναντίον των Τουαρέγκ στο Μάλι, ωστόσο οι κινεζικοί πάροχοι υπηρεσιών ασφάλειας και άμυνας, όπως η DeWe και η COSG, οι οποίοι ιστορικά ήταν πιο δραστήριοι στην Ανατολική Αφρική, επεκτείνουν τώρα τις δραστηριότητές τους στη Δυτική Αφρική για να ευθυγραμμιστούν με τα συμφέροντα της Κίνας σε ολόκληρη την ήπειρο (Ecofin Agency, 2024).

Σε πολιτικό επίπεδο, η Τουρκία διαθέτει ένα μοναδικό πλεονέκτημα στην πολυδιάστατη προσέγγισή της στην Αφρική σε σχέση με την Κίνα (αλλά και τη

⁷⁵ Ο Όμιλος Norinco είναι κρατικός όμιλος της κινεζικής αμυντικής βιομηχανίας, που δραστηριοποιείται στην ανάπτυξη και παραγωγή όπλων. Τα κύρια αμυντικά προϊόντα περιλαμβάνουν το πυροβολικό, τα συστήματα αεράμυνας και αντιπυραυλικά συστήματα, αντιαρματικούς πυραύλους και πυρομαχικά ακριβείας καθώς και τεθωρακισμένα οχήματα όπως άρματα μάχης και οχήματα μάχης πεζικού (Nyabiage, 2023).

Ρωσία), το οποίο είναι η ικανότητά της να επικαλείται τη μουσουλμανική αλληλεγγύη. Αυτή η αλληλεγγύη εξακολουθεί να έχει σημαντική απήχηση στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Αφρικής, καθώς και στα 26 αφρικανικά έθνη που είναι μέλη του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC)⁷⁶. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο η Τουρκία θα διαχειριστεί την πολυπλοκότητα των θρησκευτικών, πολιτικών και διεθνών σχέσεων τα επόμενα χρόνια θα κρίνει εάν η στρατηγική της θα ενισχύσει την παγκόσμια θέση της ή αν θα την υπονομεύσει, υπό το συνεχώς αυξανόμενο αραβικό ενδιαφέρον προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις για την αραβική ασφάλεια που προέρχονται από την Αφρική (Dr. Abu Zeid, 2021).

Τέλος, ο ανταγωνισμός ή η συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Κίνας στην Δ. Αφρική θα πρέπει να μελετηθεί υπό το πρίσμα της επιδίωξης της Άγκυρας για ισχυρότερη συνεργασία με τις χώρες BRICS+ και τον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης, δύο οργανισμούς στους οποίους η Κίνα διαδραματίζει κεντρικό ρόλο. Η πρόσκληση ως εταίρος στις BRICS, απέχει από τις προσδοκίες της Τουρκίας για πλήρη ένταξη (Heine & Levaggi, 2024).

Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας-Ρωσίας

Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία έχει ενισχύσει σημαντικά την παρουσία και την επιρροή της στην Αφρική, ακολουθώντας μια στρατηγική που απέχει πολύ από την παραδοσιακή χρήση των εργαλείων ήπιας ισχύος της Τουρκίας. Η επιρροή της Ρωσίας στην Αφρική δεν εξαρτάται από εντυπωσιακούς εμπορικούς ή επενδυτικούς αριθμούς, αλλά η τακτική της περιλαμβάνει μισθοφορικές στρατιωτικές δραστηριότητες, παραπληροφόρηση, παρεμβάσεις σε εκλογικές διαδικασίες, υποστήριξη πραξικοπημάτων και συμφωνίες πωλήσεις όπλων με αντάλλαγμα τους ορυκτούς πόρους. Αυτές οι ενέργειες δείχνουν την προτίμηση της Ρωσίας για έναν πιο άμεσο τύπο επιρροής, αντί να βασίζεται σε οικονομικές και διπλωματικές πρωτοβουλίες, όπως οι τουρκικές.

Μέσω αυτών των πρακτικών, μιας στρατηγικής χαμηλού κόστους αλλά

⁷⁶ Ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC) είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος οργανισμός μετά τα Ηνωμένα Έθνη, με μέλη 57 κράτη που κατανέμονται σε τέσσερις ηπείρους. Ο Οργανισμός είναι η συλλογική φωνή του μουσουλμανικού κόσμου. Προσπαθεί να διασφαλίσει και να προστατεύσει τα συμφέροντα του μουσουλμανικού κόσμου στο πνεύμα της προώθησης της διεθνούς ειρήνης και της αρμονίας μεταξύ των διαφόρων λαών του κόσμου. <https://new.oic-oci.org>

υψηλής αποτελεσματικότητας, η Μόσχα προωθεί συστηματικά τα αυταρχικά καθεστώτα, ως «εταίρος απολυταρχικών καθεστώτων σε κρίση» (Siegle, 2023), ενώ ταυτόχρονα ανοίγει δρόμους για την ενίσχυση της δικής της γεωπολιτικής επιρροής, που στοχεύει στην προώθηση μιας εναλλακτικής παγκόσμιας τάξης πραγμάτων εκμεταλλευόμενη την απογοήτευση του Παγκόσμιου Νότου κατά του ηγεμονισμού της Δύσης, η οποία της παρέχει ένα νέο ακροατήριο για τις εναλλακτικές αφηγήσεις της. Η Ρωσία έχει αναπτύξει όλες αυτές τις σχέσεις δίνοντας προτεραιότητα στο εύρος έναντι του βάθους, με τον μισθοφορικό στρατό της Wagner/Africa Corps να έχει αναλάβει ενεργό ρόλο στην εφαρμογή του ρωσικού «μοντέλου» και στη Δυτική Αφρική. Ωστόσο, η Ρωσία δεν διαθέτει τα απαραίτητα οικονομικά θεμέλια ή ισχυρούς επίσημους κρατικούς δεσμούς για να επενδύσει πιο ουσιαστικά και να επεκτείνει την επιρροή της. Παρά τη διπλωματική αποχή 17 αφρικανικών κρατών από τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας για την εισβολή στην Ουκρανία, τα θεμέλια αυτής της επιρροής φαίνονται λιγότερο στιβαρά και περισσότερο προσωρινά, βασισμένα κυρίως στην πώληση όπλων και τις μισθοφορικές συμφωνίες (Medushevsky, 2024).

Γενικά, η Τουρκία και η Ρωσία είναι ευθυγραμμισμένες στη Δυτική Αφρική. Ένα καθοριστικό στοιχείο στις σύγχρονες ρωσοτουρκικές σχέσεις είναι η συνειδητή επιλογή και των δύο χωρών να υπερβαίνουν τις διαφορές τους και να δημιουργούν συνέργειες, που είναι ιδιαίτερα εμφανείς στη συνεργασία τους στους τομείς της ασφάλειας και της ενέργειας. Η Μόσχα και η Άγκυρα αναγνωρίζουν σιωπηρά τις διαφορές τους και επιλέγουν να δώσουν προτεραιότητα στα κοινά τους συμφέροντα. Σε κάθε επιχειρησιακό θέατρο όπου έχουν συναντηθεί, η Τουρκία και η Ρωσία έχουν επιδιώξει διαφορετικούς, κυρίως αμοιβαία εξαιρούμενους, τελικούς στόχους. Αυτό το μοντέλο «συνεργασίας» ισχύει σε περιοχές όπου συγκρούονται τα συμφέροντα των δύο χωρών, όπως στη Συρία, τη Λιβύη και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, όπου βρέθηκαν να υποστηρίζουν αντίπαλες δυνάμεις. Η ίδια δυναμική συμβαίνει σιωπηλά και στην Αφρική, όπου και οι δύο χώρες επιδιώκουν να αποκτήσουν μεγαλύτερη επιρροή.

Η ικανότητα της Άγκυρας και της Μόσχας να διαχειρίζονται τις διαφορές τους, δίνοντας προτεραιότητα στην αντιστάθμιση κοινών προκλήσεων (όπως η αποδυτικοποίηση και η στρατηγική αυτονομία), πιστώνεται στην ηγεσία των δύο χωρών. Οι δύο Πρόεδροι αν και μοιράζονται την ίδια αντίθεση προς το τρέχον

διεθνές σύστημα, ακολουθούν διαφορετικές ατζέντες. Για την Τουρκία, η συνεργασία με τη Ρωσία αποτελεί κλειδί για την ενίσχυση της επιρροής της, ειδικά πέρα από τη Δύση, ενώ παραμένει ταυτόχρονα δεσμευμένη στο NATO. Η ικανότητα της Τουρκίας να διατηρεί έναν εποικοδομητικό διάλογο με τη Μόσχα, ακόμα και μετά την ρωσική επίθεση στην Ουκρανία, έχει αποδειχθεί ωφέλιμη σε αρκετές περιπτώσεις, αν και έχει προκαλέσει τριβές στο δυτικό μέτωπο απέναντι στη ρωσική επιθετικότητα. Ο ρόλος της Άγκυρας στη διαχείριση αυτής της ισορροπίας, κυρίως μέσω της πολιτικής διαλόγου με τη Μόσχα, την καθιστά καθοριστικό παράγοντα στην εξωτερική στρατηγική του NATO και στη συνολική δυτική πολιτική απέναντι στη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά, ο Ρώσος Πρόεδρος, επιθυμεί να υπονομεύσει τους δυτικούς θεσμούς και να επαναφέρει τη Ρωσία ως βασικό παράγοντα σε έναν πολυπολικό κόσμο. Βλέπει τον στόχο της Τουρκίας για στρατηγική ανεξαρτησία ως εργαλείο για την ενίσχυση των πολιτικών διαφορών στη Δύση και την υπονόμηση του NATO.

Συνοψίζοντας, η Ρωσία και η Τουρκία ουσιαστικά διαχωρίζουν τις συγκρούσεις τους, διατηρώντας επιτυχώς διπλωματικά κανάλια. Ωστόσο, αυτή η πρακτική προσέγγιση είναι απλώς το μέσο για έναν σκοπό, τον οποίο και οι δύο ορίζουν με συνέπεια διαφορετικά. Ως εκ τούτου, η συνεργασία τους είναι τακτικά έξυπνη αλλά σχετική και χωρίς στρατηγική αντοχή. Η συνέχιση της ικανότητας των δύο κρατών να ρυθμίζουν τις συνεργατικές και ανταγωνιστικές τους δραστηριότητες θα καθορίσει και τις μεταξύ τους σχέσεις στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αφρικής.

Οι δυναμικές της σχέσης Τουρκίας – ΗΠΑ

Η μελλοντική κατεύθυνση των σχέσεων Τουρκίας-Ηνωμένων Πολιτειών παραμένει αβέβαιη, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη πολιτική αλλαγή στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου κάθε εκτίμηση πολιτικής του Προέδρου Τραμπ είναι παρακινδυνευμένη. Ωστόσο, οι εξελίξεις στην περιοχή, και ιδιαίτερα μετά την αλλαγή στάσης του Νίγηρα, ο οποίος, μετά την υπογραφή συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας με τη Ρωσία, ακύρωσε τη συμφωνία με τις ΗΠΑ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και ζήτησε την αποχώρηση 1.000 Αμερικανών στρατιωτών, αναγκάζουν την Ουάσινγκτον να αναζητήσει νέα ερείσματα και συνεργασίες στην

παράκτια Δυτική Αφρική, σε χώρες όπως η Ακτή Ελεφαντοστού, η Γκάνα, το Τόγκο και το Μπενίν. Η στρατηγική ανησυχία της για την αυξανόμενη ρωσική και κινεζική επιρροή στο Σαχέλ σχετίζεται και με την προσπάθεια των δύο αυτών δυνάμεων να αναπτύξουν στρατηγικές προβολής ισχύος στην περιοχή του Σαχέλ και στις χώρες της Δυτικής Αφρικής (U.S. Department of State's Africa Regional Media Hub, 2024). Στο πλαίσιο αυτών των ανταγωνιστικών συμφερόντων, η Τουρκία λόγω της αυξανόμενης επιρροής της στην περιοχή και ως μέλος του ΝΑΤΟ, πρέπει να θεωρείται ιδανικός εταίρος για τις ΗΠΑ, προκειμένου να εξισορροπήσουν την αυξανόμενη ρωσική και κινεζική επιρροή.

Επομένως, η περαιτέρω τουρκική διείσδυση στη Δυτική Αφρική θα μπορούσε να αυξήσει τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας, υπό το πρίσμα του ανταγωνισμού ΗΠΑ-Κίνας. Η εδραίωσή της στην περιοχή, ιδιαίτερα στον Κόλπο της Γουινέας, μπορεί να φανεί επωφελής για την Ουάσιγκτον, με σκοπό την αποτροπή του κινεζικού στρατιωτικού αποτυπώματος στη Δυτική Αφρική. Η περίπτωση της στρατιωτικής βάσης που επιδιώκει να δημιουργήσει στον Νίγηρα, ή η πιθανή προσπάθεια ίδρυσης κάποιας ναυτικής βάσης στον κόλπο της Γουινέας θα είναι ιδιαίτερος σημαντική για την εδραίωση του στρατιωτικού της αποτυπώματος.

Καθώς η Δύση χάνει σταδιακά την επιρροή της στην Αφρική, η Τουρκία δεδομένης της ιδιότητάς της ως «παγκόσμιου swing state», θα μπορούσε να επηρεάσει την ισορροπία του ηγεμονικού παιχνιδιού μεταξύ Κίνας και Δύσης. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι η Τουρκία θα βρεθεί σε στρατηγικά διλήμματα και επιλογές που θα έχουν αντιφατικές συνέπειες για τα συμφέροντά της στην Αφρική. Καίριο ερώτημα είναι αν η πολιτική της Τουρκίας θα συμβαδίσει με αυτήν της Δύσης στον περιορισμό της κινεζικής επιρροής ή θα αναζητήσει συνεργασία με την Κίνα. Η περαιτέρω όξυνση της γεωπολιτικής αντιπαλότητας μεταξύ Τουρκίας και Γαλλίας στην παραδοσιακή σφαίρα επιρροής της, καθώς και η αυξανόμενη ανησυχία των ευρωπαϊκών κρατών υπό το πρίσμα της ευρωπαϊκής ασφάλειας, αποτελούν κρίσιμους παράγοντες. Το σίγουρο είναι ότι θα επιδιώξει τόσο τα δικά της οικονομικά συμφέροντα όσο και την ενίσχυση της επιρροής της στην περιοχή. Η Τουρκία ενδέχεται να συνειδητοποιήσει ότι, μια αναπτυσσόμενη εμπορική σχέση μεταξύ Αφρικής και Κίνας μπορεί να είναι το κλειδί για τις δικές της επιτυχίες στην αφρικανική της πολιτική. Η επιτυχία της Τουρκίας στις σχέσεις της με τη Δυτική

Αφρική εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ευημερία των αφρικανικών οικονομιών, οι οποίες αποτελούν την κύρια κινητήρια δύναμη της ζήτησης για τουρκικά εξαγωγικά προϊόντα.

Συνέπειες για την Ελλάδα

Πολλές φορές η Ελλάδα ερμηνεύει την Τουρκία με εγχειρίδια δυτικής σκέψης, που επιχειρούν να την ερμηνεύσουν μέσα από το πρίσμα των δυτικών αντιλήψεων, χωρίς πάντα να την κατανοούν πλήρως. Η Ελλάδα δεν πρέπει να υποτιμά τις δυνατότητες της Τουρκίας ή να απαξιώνει την εξωστρέφεια της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, με αναπαραγωγή στερεοτύπων και λανθασμένων εκτιμήσεων σχετικά με τη συνολική ισχύ της, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η γεωπολιτική σημασία της Χώρας είναι αμελητέα σε σχέση με τη Τουρκία.

Η παρούσα μελέτη, μέσω μιας λεπτομερούς ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, παρά το γεγονός ότι η Τουρκία αποτελεί μια *sui generis* χώρα, είναι προβλέψιμη διότι η ίδια προβάλλει τις αξιώσεις της. Ανεξάρτητα από την «ταυτότητα/ρόλο» που υιοθετεί κάθε φορά, παραμένει αναθεωρητική, κάτι που φαίνεται εμφανώς στο δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Αυτό το ιδεολόγημα συνδέεται με το άνοιγμα στην Αφρική και αποτελεί σημαντικό στοιχείο της διαπεριφερειακής στρατηγικής της Τουρκίας, η οποία έχει στόχο τη μεγιστοποίηση του στρατηγικού της βάθους, για τον έλεγχο των κυριότερων οδών διαμετακόμισης της Μεσογείου, από την Αφρική και την νοτιοανατολική Ασία προς την Ευρώπη και το οποίο έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τα κυριαρχικά δικαιώματα της Χώρας μας. Η Ελλάδα θα πρέπει να επενδύσει στη θαλάσσια ισχύ της, ως εξισορρόπηση της τουρκικής. Με μια κατάλληλη ναυτιλιακή πολιτική μπορεί να κερδίσει μερίδιο στο διαμετακομιστικό εμπόριο της Δυτικής Αφρικής από τον κόλπο της Γουινέας όσο και από τις αφρικανικές ακτές της Μεσογείου.

Η αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στην Αφρική πρέπει να απασχολεί την Ελλάδα, καθώς την επηρεάζει άμεσα όπως φάνηκε με το τουρκολυβικό μνημόνιο λόγω της άσκησης πολιτικής επιρροής στη Λιβύη. Η πιθανή ενεργειακή διασύνδεση της Νιγηρίας με την Ευρώπη μέσω Λιβύης, έρχεται σε ανταγωνισμό με την ελληνική προσπάθεια του EastMed, για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Η εξωτερική πολιτική της Χώρας θα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειες συνεννόησης με τη Λιβύη

ώστε να ακυρώσει τα τουρκικά σχέδια. Ωστόσο, το περιβάλλον αβεβαιότητας και πολιτικής αστάθειας που επικρατεί στην περιοχή, δυσκολεύει την προώθηση διμερών στρατιωτικών συνεργασιών. Οποιαδήποτε μορφή στρατιωτικής συνεργασίας της Ελλάδας εκτιμάται ως εφικτή στο πλαίσιο συμμετοχής σε διεθνείς πολυμερείς στρατηγικές ειδικά υπό το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επίσης, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι από την περιοχή προέρχονται πολλά προβλήματα ασφαλείας που επηρεάζουν την Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της μαζικής μετανάστευσης. Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών από την Τουρκία, ιδιαίτερα από την Αφρική, επιβαρύνει την κοινωνική και διαχειριστική πραγματικότητα της χώρας. Η Ελλάδα οφείλει να αντιδράσει ενεργά, διαμορφώνοντας μια ενιαία εθνική στρατηγική εξωτερικής πολιτικής για την αντιμετώπιση τουρκικών προκλήσεων και την προάσπιση της εθνικής ασφάλειας.

Συνοψίζοντας, η ταχεία τουρκική επέκταση στη Δυτική Αφρική παρέχει στην Ελλάδα διδάγματα για το πώς μια χώρα μπορεί να οικοδομήσει σχέσεις σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η ελληνική διπλωματία έκανε ελάχιστα έναντι στη τουρκική διείσδυση στην Αφρική, οδηγώντας σε έλλειμα επιρροής σε σχέση με την Τουρκία, καθιστώντας την εξισορρόπηση της τουρκικής "ήπιας ισχύος" δύσκολη υπόθεση. Ωστόσο, η Ελλάδα μπορεί να αξιοποιήσει την πολιτική, οικονομική και διπλωματική επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να ενισχύσει την παρουσία της στην Αφρική, αντισταθμίζοντας τις ηγεμονικές φιλοδοξίες της Άγκυρας. Η Χώρα θα πρέπει να εντείνει τη στρατηγική εξωστρέφειας τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, μέσω οργανωμένης και συντονισμένης δημόσιας διπλωματίας, εκμεταλλευόμενη την ήπια ισχύ που διαθέτει, ώστε να εξισορροπήσει σταδιακά την τουρκική διπλωματική επιρροή. Είναι σε θέση, έστω σταδιακά και σε μικρότερο βαθμό, να προωθήσει τις εμπορικές σχέσεις και επενδύσεις, να ενισχύσει τη διπλωματική της παρουσία και να εκμεταλλευτεί πολυμερείς στρατηγικές για την αντιμετώπιση προκλήσεων όπως η πειρατεία, η κλιματική αλλαγή και η τρομοκρατία. Μια αναβάθμιση των σχέσεων με τα αφρικανικά κράτη θα αυξήσει την πολιτική επιρροή της Ελλάδας για να στηρίξουν τις θέσεις της Χώρας, όπως για παράδειγμα έγινε με την ευρεία αποδοχή της ελληνικής υποψηφιότητας για τη θέση του μη μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την περίοδο 2025-

26, όπου την πρόταση ψήφισαν τα 182 από τα συνολικά 188 κράτη που συμμετείχαν.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γκόφας, Α., & Τζιφάκης, Ν. (2017). Θεωρητικές Προβολές Στη Διεθνή Πολιτική. Αθήνα: Πεδίο.
- Θουκυδίδης. (1965, 1968). Ίστοριαι [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας]. Ανακτήθηκε από https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=183
- Ιωαννίδου, Α. (2021). Κράτος και ηγεμονία στην πολιτική σκέψη του Antonio Gramsci. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5559777>
- Κονδύλης, Π. (1992). Η Ηδονή, η Ισχύς, η Ουτοπία. Αθήνα: Στιγμή.
- Κονδύλης, Π. (2004). Θεωρία του πολέμου. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κουλουμπής Θ, Κ. Δ. (1998). Διεθνείς Σχέσεις: Μια Συνολική Αποτίμηση. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κουσκουβέλης, Η. (2010). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κυριαζής, Ν., & Πλατιάς, Α. (2021). Η ήπια ισχύς ως εργαλείο υψηλής στρατηγικής: η ανάγκη ενίσχυσης της δημόσιας διπλωματίας. Βήμα της Κυριακής 4/4/2021. Ανακτήθηκε από <https://www.tovima.gr/2021/04/09/opinions/i-anagki-enisxysis-tis-dimosias-diplomatias/>
- Λάο Τσε, & Μετ. Ρώσσης Νικόλας. (2010). Τάο Τε Τσινγκ.
- Λίτσας, Σ. (2013). Η Θεωρία της Ήπιας Ισχύος στο Πλαίσιο των Νέο-Οθωμανικών Προσανατολισμών: Μία Ενδοσκόπηση. Στο Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία (σελ. 219). Αθήνα: Ποιότητα.
- Μάζης, Ι. (2013). Νταβουτογλειανή προσέγγισης καί Γεωπολιτική Ανάλυσις: Κριτική παρουσίασις. Στο Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία. Αθήνα: Ποιότητα.
- Νταβούτογλου, Α. (2010). Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας (9ο έκδ.). Αθήνα: Ποιότητα.
- Πλατιάς, Α. (1995). Το νέο διεθνές σύστημα. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Πλατιάς, Α. (2010). Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη. Αθήνα: Εστία.
- Πλατιάς, Α. (2022). Η Λογική της Υψηλής Στρατηγικής. Στο Ελληνική Υψηλή Στρατηγική: Διάλογοι με την Ηγεσία της Χώρας. Αθήνα: Ευρασία.
- Πλατιάς, Α., & Κολιόπουλος, Κ. (2015). Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου.

Αθήνα: Διάυλος.

- Συμβούλιο της ΕΕ. (2023). Κόλπος της Γουινέας: Το Συμβούλιο εγκαινιάζει πρωτοβουλία της ΕΕ για την ασφάλεια και την άμυνα. Ανακτήθηκε από <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2023/12/11/gulf-of-guinea-council-launches-an-eu-security-and-defence-initiative/>
- Carr, E. H. (2001). Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων. Αθήνα: Ποιότητα.
- Gilpin, R. (2000). Η Πολιτική Οικονομία των Διεθνών Σχέσεων, τόμος 1. Αθήνα: Gutenberg.
- Gilpin, R. (2007). Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική. Αθήνα: Ποιότητα.
- Machiavelli, N. (2010). Ο ηγεμόνας (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία). Αθήνα: Βανιάς.
- Mearsheimer, J. (2007). Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων. Αθήνα: Ποιότητα.
- Morgenthau, H. J. (2018). Η Πολιτική μεταξύ των Εθνών. Ο αγώνας για ισχύ και ειρήνη. Αθήνα: Ποιότητα.
- Waltz, K. N. (2011b). Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος. Μία θεωρητική ανάλυση. Αθήνα: Ποιότητα.
- Waltz, K. N. (2011a). Θεωρία διεθνούς πολιτικής. Αθήνα: Ποιότητα.

Ξενόγλωσση

- Abdullah, G. (2004). *Turkey's Role in a Changing Middle East Environment. I.*
https://www.researchgate.net/publication/294775030_Turkeys%27s_role_in_a_changing_Middle_East_environment
- Abu-bashal, A. (2021). *Turkish-built mosque in Ghana opened to worshippers*
[Anadolu Ajansı]. <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-built-mosque-in-ghana-opened-to-worshippers/2307135>
- Adar, S. (2022). Understanding Turkey's Political Transformation: Mechanisms, Actors, and Perceptions. *European journal of Turkish studies*, 34.
<https://doi.org/10.4000/ejts.8122>
- Adar, S. (2024). Turkey's Geostrategy: Opportunism and Dissonance. *Winter 2024*

- Issue: Europe's Geostrategic Turn, INTERNATIONALE POLITIK QUARTERLY (IPQ)*. <https://ip-quarterly.com/en/turkeys-geostrategy-opportunism-and-dissonance>
- Africa Defense Forum. (2024). Turkish PMC 'Sadat' Competes for Sahel Influence. *ADF Magazine*. <https://adf-magazine.com/2024/07/turkish-pmc-sadat-competes-for-sahel-influence/>
- Africa Intelligence. (2020). *GUINEA: Turkish tycoon and Erdogan pal, Ahmet Calik embarks on mining adventure*. *Africa Mining Intelligence*. <https://www.africaintelligence.com/west-africa/2020/01/14/turkish-tycoon-and-erdogan-pal-ahmet-calik-embarks-on-mining-adventure,108389233-eve>
- Africa News. (2022). *Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) Supports Women Farmers in Senegal*. <https://www.africanews.it/english/turkish-cooperation-and-coordination-agency-tika-supports-women-farmers-in-senegal/>
- African Union. (2021). The 3rd Africa-Türkiye Summit adopts five strategic cooperation areas for the period 2022—2026. *Press releases*. <https://au.int/en/pressreleases/20211220/3rd-africa-turkiye-summit-adopts-five-strategic-cooperation-areas-period-2022>
- Akça, I., Bekmen, A., & Özden, B. A. (Επιμ.). (2015). *Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony*. Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183p72x>
- Altunisik, M. B. (2023). Humanitarian diplomacy as Turkey's national role conception and performance: Evidence from Somalia and Afghanistan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3), 657–673. <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2131978>
- Annor, I. (2022a). African Calls for Representation at UN Signify 'Isolation':

- Analysts. *VOA Public Relations*. <https://www.voaafrica.com/a/african-calls-representation-un-/6767652.html>
- Annor, I. (2022b). African Calls for Representation at UN Signify ‘Isolation’:
Analysts. *Voice of America*. <https://www.voaafrica.com/a/african-calls-representation-un-/6767652.html>
- Aral, B. (2019). “The World is Bigger than Five”: A Salutory Manifesto of Turkey’s
New International Outlook. *Insight Turkey*, 21(4).
<https://doi.org/10.25253/99.2019214.05>
- Armstrong, H. (2021). Turkey in the Sahel. *International Crisis Group*.
<https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/turkey-sahel>
- Arquilla, J., & Ronfeldt, D. (1999). *The Emergence of Noopolitik: Toward An
American Information Strategy*. RAND Corporation.
<https://doi.org/10.7249/MR1033>
- Askar, A. (2020). *Turkey’s Expansion in the Sahel, the Sahara and West Africa:
Motivations and Ramifications* [Emirates Policy Center (EPC)].
<https://www.wathi.org/turkeys-expansion-in-the-sahel-the-sahara-and-west-africa-motivations-and-ramifications-epc/>
- Aydogan, M. (2022). Africa not being represented in UN Security Council ‘historical
injustice’. *Anadolu Agency, Antalya Diplomacy Forum 2022*.
<https://www.aa.com.tr/en/antalya-diplomacy-forum-2022/africa-not-being-represented-in-un-security-council-historical-injustice/2533318>
- Bastian, J. (2024). *Turkey: An emerging global arms exporter: growing
competitiveness and strategic recalibration of the Turkish defence industry*.
<https://doi.org/10.18449/2024C06>
- Bayram, M. (2022). Türkiye: Rising power in defense of Africa. *Anadolu Ajansı*.

- <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-turkiye-rising-power-in-defense-of-africa/2596975>
- Bourcier, N., Bobin, F., & Le Cam, M. (2024). Sadat, the ‘Turkish Wagner’ Whose Shadow Hangs over West Africa. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2024/06/07/sadat-the-turkish-wagner-whose-shadow-hangs-over-west-africa_6674134_124.html.
- Bozkurt, A. (2023). Turkey Collaborates with Niger’s Coup Leaders against U.S. and the West. *Nordic Monitor*.
- Breuning, M. (2019). Role Theory in Politics and International Relations. Στο A. Mintz & L. G. Terris (Επιμ.), *The Oxford Handbook of Behavioral Political Science* (1η έκδ.). Oxford University Press.
- <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190634131.013.29>
- Carbone, G., & Casola, C. (2022). *Sahel: 10 Years of Instability*. Ledizioni.
- <https://doi.org/10.14672/55267823>
- Carr, E. H. (2001). *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*. Ποιότητα.
- Cavusoglu, M. (2020). *Turkey’s Cavusoglu calls for elections in Mali without delay* [TRTWorld and agencies]. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-s-cavusoglu-calls-for-elections-in-mali-without-delay-39626>
- Chase, R. S., Hill, E. B., & Kennedy, P. (1996). Pivotal States and U.S. Strategy. *Foreign Affairs*, 75(1), 33. <https://doi.org/10.2307/20047466>
- Çiçek, A. (2022). Soft Power, Public Diplomacy And Public Diplomacy Techniques: A Conceptual Evaluation. *Turkish Business Journal*, 3(6), 103–119.
- <https://doi.org/10.51727/tbj.1203804>
- Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2022). *Support from TİKA to Animal*

- Husbandry and Agriculture in Niger*. <https://reliefweb.int/report/niger/support-tika-animal-husbandry-and-agriculture-niger>
- Dahmani, F., & Samba, L. (2020). Turkey's Push to Win Over the Maghreb: The Gateway to Africa. *The African Report*.
<https://www.theafricareport.com/40438/turkeys-push-to-win-over-the-maghreb-the-gateway-to-africa/>
- Daily Sabah. (2015). *Turkish construction company builds school for Nigerian children*. <https://www.dailysabah.com/education/2015/12/03/turkish-construction-company-builds-school-for-nigerian-children>
- Daily Sabah. (2017). *FETÖ schools in Mali transferred to Maarif Foundation*.
<https://www.dailysabah.com/war-on-terror/2017/08/15/feto-schools-in-mali-transferred-to-maarif-foundation>
- Daily Sabah with Agencies. (2024). Türkiye, Niger sign declaration of intent on energy cooperation. *Daily Sabah*.
<https://www.dailysabah.com/business/energy/turkiye-niger-sign-declaration-of-intent-on-co-op-in-energy-field>
- Dal, E., & Dipama, S. (2023). *Assessing Turkey-Africa Engagements*. APRI - Africa Policy Research Private Institute gUG (haftungsbeschränkt).
<https://doi.org/10.59184/pb023.03>
- Davutoglu, A. (2008). *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*. 10(1), 79–82.
- Davutoglu, A. (2014). Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 1, 96–105.
- Dedet, J. (2023). Turkey's arms industry takes off in Africa. *The Africa Report*.

- <https://www.theafricareport.com/325048/turkeys-arms-industry-takes-off-in-africa/>
- DEİK. (2023). *Türkiye – Africa Business and Economic Forum*.
<http://tabef.org/bilateral-relations.html>
- Diyanet. (2019). *Final Declaration of 3rd African Summit of Muslim Religious Leaders*. <https://www.diyanet.gov.tr/en-us/Content/PrintDetail/26049>
- Donelli, F. (2018). The Ankara consensus: The significance of Turkey's engagement in sub-Saharan Africa. *Global Change, Peace & Security*, 30(1), 57–76.
<https://doi.org/10.1080/14781158.2018.1438384>
- Donelli, F. (2022). UAVs and beyond: Security and defence sector at the core of Turkey's strategy in Africa. *Policy Brief / Megatrends Afrika*.
<https://doi.org/10.18449/2022MTA-PB02>
- Dr. Abu Zeid, H. (2021). Strategic Implications of Sino-Turkish Rivalry in Africa. *Arab Wall, International Developments*. <https://arabwall.com/en/strategic-implications-of-sino-turkish-rivalry-in-africa/>
- Ecofin Agency. (2024). *Turkey Challenges China's Growing Influence in Africa*.
<https://www.ecofinagency.com/public-management/2312-46278-turkey-challenges-chinas-growing-influence-in-africa>
- Edoh, E. (2023). *Turkey wants to bolster cooperation with Togo, primarily in the agriculture, trade, and tourism sectors* [Togo First, Invest in Togo].
<https://www.togofirst.com/en/politics/2610-12784-turkey-wants-to-bolster-cooperation-with-togo-primarily-in-the-agriculture-trade-and-tourism-sectors>
- Eisenhower, D. (1961). President Dwight Eisenhower Farewell Address. *The Presidency*. <https://www.c-span.org/program/the-presidency/president-dwight-eisenhower-farewell-address/137255>

Ekşi, M. (2017). Public Diplomacy: A New Framework For Foreign Policy Analysis*

*. *Public Diplomacy*.

Erdoğan, R. T. (2017). *The vision of new Turkey: 'The World is bigger than 5'* (τ. 47).

Cumhurbaşkanlığı Yayınları. https://mk.gov.tr/GalleryFiles/227/WBT_5_1-f1850a3d-791d-4411-90fd-12a967d0fbd1.pdf

Erdogan, T. (2009). *The Alliance of Civilizations and World Peace: Charting a New Course in the Twenty- First Century*. Oxford.

Ergocun, G., & Aydogan, M. (2021). *African absence at UN Security Council is*

'great injustice,' says Turkish president [Anadolu Ajansı].

<https://www.aa.com.tr/en/politics/african-absence-at-un-security-council-is-great-injustice-says-turkish-president/2450859>

Escalonilla, Á. (2023). Turquía, ¿detrás de la propuesta libia para albergar el

gasoducto transahariano? *Atalayar Between Two Shores*.

<https://www.atalayar.com/en/articulo/politics/turkey-behind-libyas-bid-host-trans-saharan-gas-pipeline/20221004155214158483.html>

Eyryce Tepeciklioğlu, E., & Onur Tepeciklioğlu, A. (2024). Turkey–Africa voting cohesion in the UN General Assembly. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2435136>

Fernández, E. (2022). Africa and Turkey consolidate their military trade idyll.

Atalayar Between Two Shores.

<https://www.atalayar.com/en/articulo/politics/africa-and-turkey-consolidate-their-military-trade-idyll/20221103135957158922.html>

Fidan, H. (2023). *Turkish Foreign Policy at the Turn of the 'Century of Türkiye':*

Challenges, Vision, Objectives, and Transformation. Insight Turkey.

<https://www.insightturkey.com/file/1587/turkish-foreign-policy-at-the-turn-of->

the-century-of-turkiye-challenges-vision-objectives-and-transformation

Fontaine, R., & Kliman, D. M. (2013). International Order and Global Swing States.

The Washington Quarterly, 36(1), 93–109.

<https://doi.org/10.1080/0163660X.2013.751653>

Food Aid from TİKA to Families in The Gambia. (2022). *Africa News*.

<https://www.africanews.it/english/food-aid-from-tika-to-families-in-the-gambia/>

France 24. (2018). *Turkey announces \$5m for Sahel anti-jihadist force*.

<https://www.france24.com/en/20180301-turkey-announces-5m-sahel-anti-jihadist-force>

Gallarotti, G. M. (2011). Soft power: What it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*, 4(1), 25–47.

<https://doi.org/10.1080/2158379X.2011.557886>

Gaynor, N. (2022). Africa's lion economies and their gendered impacts: Lessons from Asia. *Review of African Political Economy*, 49(173).

<https://doi.org/10.1080/03056244.2022.2047632>

Gilboa, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 55–77.

<https://doi.org/10.1177/0002716207312142>

Grigoriadis, I. N. (2010). *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*.

<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36142.41285>

Grigoriadis, I. N., & Fusiek, D. A. (2022). Turkey's "anti-colonial" pivot to Mali:

French-Turkish competition and the role of the European Union in the Sahel.

Hellenic Foundation For European & Foreign Policy (ELIAMEP), Policy

Paper #91/2022. <https://www.eliampep.gr/wp-content/uploads/2022/01/Policy->

- Hairsine, K., & Ünveren, B. (2022). Turkey deepens its defense diplomacy in Africa. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/turkey-deepens-its-defense-diplomacy-in-africa/a-63586344>
- Hart, J. (1976). Three approaches to the measurement of power in international relations. *International Organization*, 30(2), 289–305.
<https://doi.org/10.1017/S0020818300018282>
- Heine, J., & Levaggi, A. G. (2024). Turkey’s BRICS Balancing Act. *Foreign Policy Magazine*. <https://foreignpolicy.com/2024/10/23/turkey-brics-application-summit-erdogan-gaza-ukraine-nonalignment/>
- Holsti, K. J. (1970). National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233. <https://doi.org/10.2307/3013584>
- Iderawumi, M. (2024). ASES and Turkish Space Agency Sign MoU to Promote Space Activities in Senegal. *Space in Africa*.
<http://spaceinafrica.com/2024/04/26/ases-and-turkish-space-agency-sign-mou-to-promote-space-activities-in-senegal/>
- International Finance Corporation (IFC). (2022). *Trade Finance in West Africa*.
<https://www.ifc.org/en/insights-reports/2022/trade-finance-in-west-africa>
- Jabbour, J. (2021). France vs. Turkey in the EastMed: A Geopolitical Rivalry between a ‘Keeper’ of the Old Order and a Challenging Emergent Power. *French Institute of International Relations*.
<https://www.ifri.org/en/publications/briefings-de-lifri/france-vs-turkey-eastmed-geopolitical-rivalry-between-keeper-old>
- Jeune Afrique. (2018). *Gabon: Récit de l’exfiltration des trois pro-Gülen à destination d’Ankara*. <https://www.jeuneafrique.com/mag/553725/politique/turquie->

gabon-recit-de-lexfiltration-des-trois-pro-gulen-a-destination-dankara/

- Jordaan, E. (2003). The concept of a middle power in international relations: Distinguishing between emerging and traditional middle powers. *Politikon*, 30(1), 165–181. <https://doi.org/10.1080/0258934032000147282>
- Kalin, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 16(3), 5–23.
- Kalin, I. (2012). Turkish Foreign Policy: Framework, Values, and Mechanisms. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 67(1), 7–21. <https://doi.org/10.1177/002070201206700102>
- Karabay, Z. B. (2020). *Turkey, Nigeria plan to sign deals on hydrocarbons, mining, energy sectors* [Anadolu Agency]. <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-projects/turkey-nigeria-plan-to-sign-deals-on-hydrocarbons-mining-energy-sectors/33760#>
- Karr, L. (2024). Africa File Special Edition: One Year After Niger's Coup. *The Institute For The Study Of War*. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/africa-file-special-edition-one-year-after-niger%E2%80%99s-coup>
- Karr, L., & Borens, A. (2024). Egypt, Ethiopia, and Somalia Conflict Looms; IS Gains in Niger; Russia Aids Burkina Faso's Nuclear Energy Push. *Africa File*. <https://www.criticalthreats.org/analysis/africa-file-september-5-2024-egypt-ethiopia-and-somalia-conflict-looms-is-gains-in-niger-russia-aids-burkina-fasos-nuclear-energy-push>
- Karr, L., Borens, A., & Yatim, L. (2024). Turkish Inroads in Niger; al Shabaab's Continued SVBIED Threat. *The Institute For The Study Of War, Africa File*. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/africa-file-july-25-2024->

- turkish-inroads-niger-al-shabaab%E2%80%99s-continued-svbied-threat
- Kenez, L. (2023). Paramilitary Organization Linked to Erdogan Seeks Legislation Allowing Overseas Operations. *Nordic Monitor*.
<https://nordicmonitor.com/2023/08/paramilitary-organization-linked-to-erdogan-seeks-legal-recognition-for-overseas-operations/>
- Kenfack Kitio, A. (2020). The rising security cooperation of turkey in Africa: An assessment from the military perspective. *American Journal of Economics and Business Management*, 3(4), 17–36. <https://doi.org/10.31150/ajebm.v3i4.196>
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1998). Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs*, 77(5), 81. <https://doi.org/10.2307/20049052>
- Kliman, D. M., & Fontaine, R. (2024). *GLOBAL SWING STATES*:
- Kobo Resources. (2024). *Côte d’Ivoire, Economic engine of West Africa*.
<https://www.koboresources.com/en/cote-d-ivoire/cote-d-ivoire-economic-engine-of-west-africa>
- Kohnert, D. (2023). *Does Turkey support development in West Africa? The example of Nigeria, Ghana and Ivory Coast*. GIGA-Institute for African Affairs, Hamburg. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-86755-5>
- Kupchan, C. (2023). *6 Swing States Will Decide the Future of Geopolitics*.
<https://foreignpolicy.com/2023/06/06/geopolitics-global-south-middle-powers-swing-states-india-brazil-turkey-indonesia-saudi-arabia-south-africa/>
- Kurç, Ç. (2024). No Strings Attached: Understanding Turkey’s Arms Exports to Africa. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 26(3), 378–395.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236515>
- Kutlay, M., & Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: Strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4),

- 1085–1104. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab094>
- Laurence, M. (2023). Middle Powers. Στο M. Laurence, *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.783>
- Lawal, S. (2025). Frexit: Why Ivory Coast is joining African campaign to expel French troops. *Al Jazeera Media Network*.
<https://www.aljazeera.com/news/2025/1/3/frexit-why-ivory-coast-is-joining-african-campaign-to-expel-french-troops>
- Lebovich, A., & van Heukelingen, N. (2023). Unravelling Turkish involvement in the Sahel: Geopolitics and local impact. *Policy Brief*.
https://www.clingendael.org/sites/default/files/2023-07/Policy_brief_Unravelling_Turkish_involvement_in_the_Sahel.pdf
- Machiavelli, N. (2010). *Ο ηγεμόνας* (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία). Βανιάς.
- Macron, E. (2020). *Macron criticises Turkey's 'imperial inclinations' as row between countries escalates* [Al-Jazeera].
<https://www.theguardian.com/world/2020/nov/01/macron-criticises-turkeys-imperial-inclinations-as-row-between-countries-escalates>
- Mahmoud, I. (2022). President Erdogan's Africa vision: Turkey is as an 'Afro-Eurasian state' and a fairer and strategic alternative ally for African nations. *Politics Today*. <https://politicstoday.org/turkey-erdogan-in-africa/>
- Martin, N. (2022). Allies and enemies: The Gülen movement and the AKP. *Cambridge Review of International Affairs*, 35(1), 110–127.
<https://doi.org/10.1080/09557571.2020.1798874>
- Mearsheimer, J. (2007). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*. Ποιότητα.
- Medushevsky, N. (2024). Book Review "Russia in Africa. Resurgent Great Power or

- Bellicose Pretender?” by Samuel Ramani. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 3(3), 142–144.
<https://doi.org/10.59569/jceas.2023.3.3.246>
- Melissen, J. (Επιμ.). (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230554931>
- Misser, F. (2024). Turkish Islamic Private Military Company Launches Offensive in Africa. *SouthWorld*. <https://www.southworld.net/turkish-islamic-private-military-company-launches-offensive-in-africa/>
- Mitchell, C. (2024). Nigeria eyes 3 Bcf/d gas pipeline to Morocco after relations sour with Niger. *S&P Global Commodity Insights*.
<https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/020224-nigeria-eyes-3-bcfd-gas-pipeline-to-morocco-after-relations-sour-with-niger>
- Morgenthau, H. J. (2018). *Η Πολιτική μεταξύ των Εθνών. Ο αγώνας για ισχύ και ειρήνη*. Ποιότητα.
- Nadawa, L. (2024). Sahel: Sadats, Turkish Wagners in Niger. *Centre for Strategies and Security for the Sahel Sahara*.
<https://www.newcentre4s.org/EN/2024/10/10/sahel-sadats-turkish-wagners-in-niger/>
- Nascimento, D., & Bilgic, A. (2014). *Turkey’s new focus on Africa: Causes and challenges*. <https://ciaotest.cc.columbia.edu/pbei/noref/0034131/index.html>
- Nayem, A. (2023). Uranium, military bases and foreign intervention: Is Niger the new battleground for geopolitical warfare. *The Business Standard*.
<https://www.tbsnews.net/world/uranium-military-bases-and-foreign-intervention-niger-new-battleground-geopolitical-warfare>

- Necati, A., & Akman, E. (2017). *Turkey's soft power capacity: Geopolitics of aviation and the Turkish airlines*. 20(4), 303–316.
- Nyabiage, J. (2023). Chinese weapons supplier Norinco expands influence in West Africa, challenging Russia and France. *China-Africa relations*.
<https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3231408/chinese-weapons-supplier-norinco-expands-influence-west-africa-challenging-russia-and-france>
- Nye, J. S. (1990a). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153.
<https://doi.org/10.2307/1148580>
- Nye, J. S. (1990b). The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly*, 105(2), 177–192. <https://doi.org/10.2307/2151022>
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94–109.
- Nye, J. S. (2018). *How Sharp Power Threatens Soft Power. The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence*.
https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power?cid=nlc-fa_fatoday-20180124
- Nye, J. S. (2023). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. Στο J. S. Nye, *Soft Power and Great-Power Competition* (σελ. 63–66). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4_8
- Nye, J. S. Jr. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Obiezu, T. (2024). Analysts welcome Nigeria's security pact with Niger. *VOA, Africa*.
<https://www.voanews.com/a/analysts-welcome-nigeria-s-security-pact-with-niger/7765902.html>

- Observatory of Economic Complexity (OEC). (2022). *Turkey and Cote d'Ivoire*.
<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/civ/partner/tur#latest-data>
- Özdamar, Ö., HaliStoprak, B. T., & Sula, İ. E. (2014). İyi Komşu'dan Model Ülke'ye: Türkiye'nin Ortadoğu'da Arap Baharı Sonrasında Değişen Roller. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 93–113.
<https://doi.org/10.33458/uidergisi.553302>
- Ozkan, M. (2020). *Why Turkey is making friends in West Africa*.
<https://www.middleeasteye.net/opinion/what-are-ankaras-ambitions-west-africa>
- Ozkan, M. (2024). How Turkey is gaining a foothold in West Africa. *Middle East Eye*.
<https://www.middleeasteye.net/opinion/turkey-gaining-foothold-west-africa-how>
- Özkan, M., & Akgün, B. (2010). Turkey's opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 48(4), 525–546. <https://doi.org/10.1017/S0022278X10000595>
- Özkan, M., & Kanté, A. (2022). West Africa and Turkey forge new security relations. *Institute for Security Studies (ISS)*. <https://issafrica.org/iss-today/west-africa-and-turkey-forge-new-security-relations>
- Özkan, M., & Orakçı, S. (2022). Deciphering Turkey—Africa Summits: Scope, Content and Results. *Africa Review*, 14(1), 48–67.
<https://doi.org/10.1163/09744061-20220126>
- Özlü, Ö. (2023). Türkiye's humanitarian assistance: an analysis on tika's activities and their visibility on instagram. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1890–1904. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1303080>
- Press Conference of African Finance Ministers*. (2004). [Transcript].
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/54/tr040423b>

- Raimzhanova, A. (2015). Power In IR: Hard, Soft, and Smart. *Bucharest: Institute for Cultural Diplomacy*, 2.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2024). *Türkiye-Africa Relations*.
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-africa-relations.en.mfa>
- Richter, A. (2022). A Theoretical Framework and Constructed Model for Sharp Power. *Open Journal of Political Science*, 12(04), 652–669.
<https://doi.org/10.4236/ojps.2022.124035>
- Seda Sezer, B. (2024). How Turkey is competing with China for influence in Africa. *Deutsche Welle, Business Turkey*. <https://www.dw.com/en/how-turkey-is-competing-with-china-for-influence-in-africa/a-70301293>
- Serhat Orakçi. (2022). *The Rise of Turkey in Africa* [Al Jazeera Center for Studies].
<https://studies.aljazeera.net/en/analyses/rise-turkey-africa>
- Sharma, R. (2024). China Eyes Military Base In US’ Front Yard! Experts Call PLA’s Atlantic Outpost Greatest Security Risk. *The EurAsian Times*.
<https://www.eurasiantimes.com/chinas-naval-base-in-us-front-yard-beijing-bats/>
- Siegle, J. (2023). Intervening to Undermine Democracy in Africa: Russia’s Playbook for Influence. *Africa Center for Strategic Studies*.
<https://democracyinafrica.org/intervening-to-undermine-democracy-in-africa-russias-playbook-for-influence/>
- Sıradağ, A. (2023). Turkey’s Foreign Policy Toward Africa: Three Levels of Analysis. *Journal of Asian and African Studies*, 00219096231215686.
<https://doi.org/10.1177/00219096231215686>
- Stambøl, E. M., & Berger, T. (2023). Transnationally entangled (in)securities: The UAE, Turkey, and the Saharan political economy of danger. *Security*

- Dialogue*, 54(5), 493–514. <https://doi.org/10.1177/09670106231186942>
- STRATFOR. (2024). Sahel: Turkish Private Military Company SADAT Expanding Operations in the Sahel. *Situation Report*.
<https://worldview.stratfor.com/situation-report/sahel-turkish-private-military-company-sadat-expanding-operations-sahel>
- Sykes, P., & Höije, K. (2024). Turkey eyes Niger mining projects amid competition for uranium. *Bloomberg News*. <https://www.mining.com/web/turkey-eyes-niger-mining-projects-amid-competition-for-uranium/>
- Syrian Observatory for Human Rights. (2024). Pro-Turkey Syria mercenaries head to Niger to earn cash. *France 24*. <https://www.france24.com/en/live-news/20240516-pro-turkey-syria-mercenaries-head-to-niger-to-earn-cash>
- Tanchum, M. (2020). *Europe-Mediterranean-Africa Commercial Connectivity: Geopolitical Opportunities and Challenges*.
<https://www.kas.de/en/web/poldimed/single-title/-/content/europe-mediterranean-africa-commercial-connectivity-geopolitical-opportunities-and-challenges>
- Tanchum, M. (2021). Turkey's Maghreb–West Africa Economic Architecture: Challenges and Opportunities for the European Union. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 3. https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/CATS_Working_Paper_Nr_3_Michael_Tanchum_Turkeys_Maghreb_West_Africa_Economic_Architecture.pdf
- Tanrıverdi, A. (2018). *Founder of SADAT, Tanrıverdi: Civilian Armed Organization Cannot Be Accepted. SADAT Defense*, <https://www.sadat.com.tr/en/about-us/news/388-sadat-in-kurucusu-tanriverdi-sivil-silahli-orgut-kabul-edilemez->

en.html.

Tanrıverdi Yaşar, N. (2024). Türkiye's Quest for Influence and Collaboration in Africa. *The Centre for Applied Turkey Studies (CATS*, 9(CATS network paper). https://www.cats-network.eu/assets/cats/CATS_Network_Paper__Briefs/CATS_NETWORK_PAPER__NO._9__17.09.2024.pdf

Tepeciklioğlu, A. O., Eyice Tepeciklioğlu, E., & Karabıyık, C. (2023). (Exploring) the Impact of Turkey's Embassies on Trade with sub-Saharan Africa. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 1–18.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236517>

The Africa Report. (2022). *Senegal: Turkish multinational Summa is building a reputation*. <https://www.theafricareport.com/210836/senegal-turkish-multinational-summa-is-building-a-reputation/>

The Guardian. (2023). *Guinea-Bissau's capital has power cut off after government fails to pay electricity bill*.
<https://www.theguardian.com/world/2023/oct/19/guinea-bissaus-capital-blacked-out-after-government-fails-to-pay-electricity-bill>

The Istanbul Declaration on Africa—Turkey Partnership. (2008).
https://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/anuario/CD%20Anuario%202008/Africa/ua/istambul%20declaration%20august%202008.pdf

The New Arab. (2018). *Senegal closes dozens of schools linked to exiled Turkish cleric Fethullah Gulen*. <https://www.newarab.com/news/senegal-closes-dozens-schools-linked-turkeys-gulen>

The Petroleum Stock Management Company of Côte d'Ivoire. (2021).
<https://www.gestoci.ci/en/news/33/muslim-fasting-iftar-of-gestoci->

yamoussoukro-customers-from-the-hinterland-receive-food-kits-to-better-observe-fasting. <https://www.gestoci.ci/en/news/33/muslim-fasting-iftar-of-gestoci-yamoussoukro-customers-from-the-hinterland-receive-food-kits-to-better-observe-fasting>

The Republic of Türkiye, D. of C. (2022). *We have a common will with Senegal to enhance our cooperation in every area* [Presidency of the Republic of Türkiye]. <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/we-have-a-common-will-with-senegal-to-enhance-our-cooperation-in-every-area>

Thome, L. (2024). China Continues Its Search for a Maritime Military Presence in West Africa. *The Diplomat: Asia-Pacific region*. <https://thediplomat.com/2024/02/china-continues-its-search-for-a-maritime-military-presence-in-west-africa/>

Tih, F. (2017). *Erdogan: 'We know very well who exploited Africa'*. <https://www.aa.com.tr/en/africa/erdogan-we-know-very-well-who-exploited-africa/734731>

TİKA's Support to Senegal During Flood Disaster. (2024, Οκτώβριος 9). Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA). <https://tika.gov.tr/en/tikas-support-to-senegal-during-flood-disaster/>

Turkey-Côte d'Ivoire Business Council. (2024). *Turkey And Cote D'ivoire Demonstrate A Balanced Outlook In Trade*. <https://businessdiplomacy.net/6570-2/>

Turkish Airlines, Flights to Countries. (2024). Turkish Airlines. <https://www.turkishairlines.com/en/sitemap/to-country-flights/page-1>

Turkish defense industry sets new record with \$5.5B in 2023 exports. (2024). *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkish-defense->

industry-sets-new-record-with-55b-in-2023-exports

Turkish Wagner: Sadat Mercenaries Are Part of Ankara's Great Game in West Africa.

(2024). *North Africa Post*. <https://northafricapost.com/78123-turkish-wagner-sadat-mercenaries-are-part-of-ankaras-great-game-in-west-africa.html>

Türkiye Bursları. (2024). *Türkiye Scholarships*. <https://turkiyeburslari.gov.tr/>

Türkiye Diyanet Foundation. (2022). *Türkiye Diyanet Foundation distributes the Holy Quran in Nigeria*. <https://tdv.org/en-EN/turkiye-diyamet-foundation-distributes-the-holy-quran-in-nigeria/>

Ülgen, S., & Umarov, T. (2024). Transatlantic Policies on China: Is There a Role for Türkiye? *Carnegie Endowment for International Peace, Turkey and the World Initiative* <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/transatlantic-policies-on-china-is-there-a-role-for-turkiye?lang=en>

Ülgül, M. (2019). Erdoğan's Personal Diplomacy and Turkish Foreign Policy. *Insight Turkey*, 21(4). <https://doi.org/10.25253/99.2019214.09>

United Nations. (2023). Meetings Coverage and Press Releases. *General Assembly*. <https://press.un.org/en/2023/ga12530.doc.htm>

United Nations. (2024). *UN Peacekeeping*. <https://peacekeeping.un.org/en>

Ünveren, B. (2021a). Turkey: Africa's 'anti-colonial benevolent brother'. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/turkey-seeks-to-strengthen-africa-relations-with-benevolence/a-56452857>

Ünveren, B. (2021b). *Turkey seeks to strengthen Africa relations with 'benevolence* [Deutsche Welle]. <https://www.dw.com/en/turkey-seeks-to-strengthen-africa-relations-with-benevolence/a-56452857>

U.S. Department of State's Africa Regional Media Hub. (2024). *Digital Press Briefing on the New AFRICOM Strategy and U.S. Military Cooperation in*

- Africa* [Special Briefing]. <https://www.state.gov/digital-press-briefing-on-the-new-africom-strategy-and-u-s-military-cooperation-in-africa/>
- van Heukelingen, N., & Deen, B. (2022). Beyond Turkey's 'zero problems' policy: Motives, means and impact of the interventions in Syria, Libya and the South Caucasus. *Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations*. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-01/Policy_brief_Beyond_Turkeys_zero_problems_policy.pdf
- Vuving, A. (2009). How Soft Power Works. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1466220>
- Walker, C. (2018). What Is 'Sharp Power'? *Journal of Democracy*, 29(3), 9–23. <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0041>
- Walker, C., Kalathil, S., & Ludwig, J. (2020). The Cutting Edge of Sharp Power. *Journal of Democracy*, 31(1), 124–137. <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0010>
- Walker, C., Ludwig, J., Cardenal, J. P., Kucharczyk, J., Mesežnikov, G., & Pleschová, G. (2017). *Sharp Power Rising Authoritarian Influence*. [Post]. National Endowment for Democracy.
- Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World*, 110–124.
- World Bank. (2023). *Senegal Economic Update 2023: Addressing the needs of vulnerable groups for national development*. <https://www.worldbank.org/en/country/senegal/publication/senegal-economic-update-2023-addressing-the-needs-of-vulnerable-groups-for-national-development>
- Yağci, S. (2022). Cultural Diplomacy as an Important Foreign Aid Tools: The Case

Study of Yunus Emre Institute. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi*, 14(4), 431–440.

<https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.1021431>

Ιστοσελίδες

<https://tika.gov.tr/en/>

<https://turkiyemaarif.org/>

<https://www.coedat.nato.int/>

<https://new.oic-oci.org>

Παράρτημα «Α»

Το Τουρκικό Αποτύπωμα στην Αφρική

Μελετώντας την τουρκική διείσδυση στην αφρικανική ήπειρο, είναι εύκολο να κατανοήσουμε γιατί η Δυτική Αφρική ήταν η φυσική εξέλιξη του συνολικού σχεδίου. Στο φωτογραφικό υλικό που ακολουθεί, παρουσιάζεται το πολυδιάστατο τουρκικό αποτύπωμα στην Αφρική, το οποίο περιλαμβάνει εργαλεία ήπιας και σκληρής ισχύος, όπως αναπτυξιακή και ανθρωπιστική βοήθεια, πολιτιστική συνεργασία, θρησκευτικό και κοινωνικό ακτιβισμό, οικονομική συνεργασία, εμπόριο, επενδύσεις, παροχή υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης, καθώς και συνεργασία στον αμυντικό τομέα. Συνολικά, σε ολόκληρη την ήπειρο, η Τουρκία έχει ακόμα περιορισμένες δυνατότητες σε σύγκριση με τις παραδοσιακές δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και η ΕΕ και ανερχόμενες δυνάμεις όπως η Κίνα και η Ρωσία.

Η ανθρωπιστική βοήθεια

Η Τουρκία εστιάζει στην ανθρωπιστική βοήθεια, ιδίως στον τομέα της υγείας και της διαχείρισης καταστροφών. Μέσω των δραστηριοτήτων της Αρχής Διαχείρισης Καταστροφών και Έκτακτης Ανάγκης (AFAD) και της Τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου, έχει δημιουργήσει ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών ανθρωπιστικής βοήθειας σε ολόκληρη την ήπειρο.

Μια σημαντική πτυχή της τουρκικής αναπτυξιακής βοήθειας είναι η σημασία των μη επίσημων οργανώσεων (οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών) στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Πρόκειται για θρησκευτικές οργανώσεις και ΜΚΟ, οι οποίες παρέχουν διάφορες μορφές φιλανθρωπίας και έχουν βοηθήσει στην προβολή της Τουρκίας ως φορέα παροχής βοήθειας και στην ενίσχυση της ήπιας ισχύος της (Εικόνες 1,2,3).

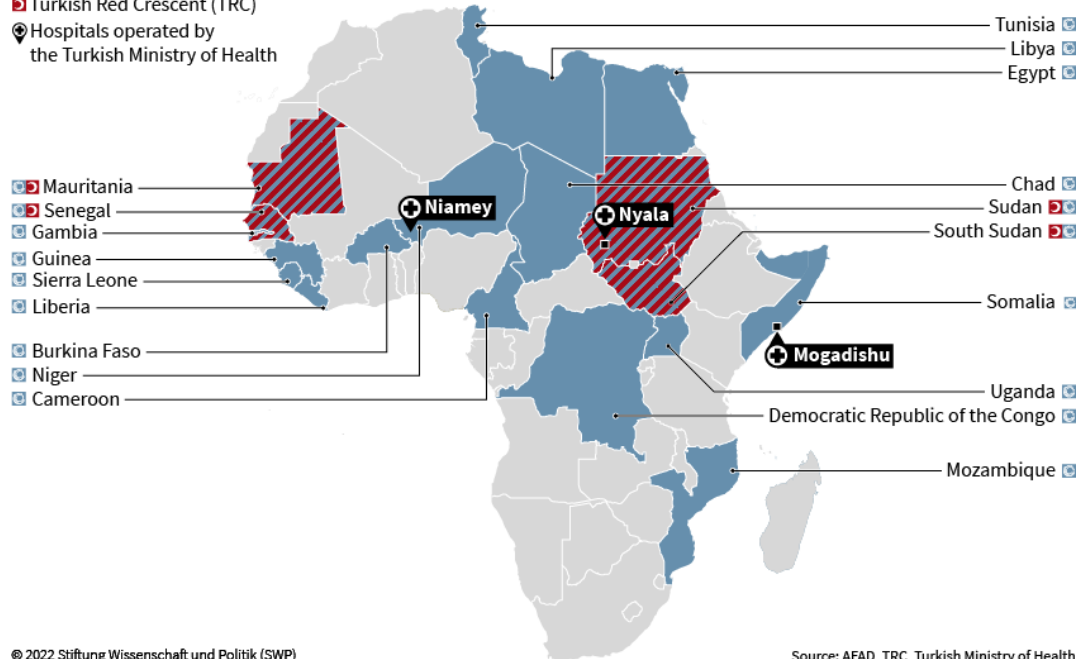
Turkey's Humanitarian Aid (Government Agencies)

Institutions, operations and programmes in Africa

Disaster and Emergency Management Authority (AFAD)

Turkish Red Crescent (TRC)

Hospitals operated by the Turkish Ministry of Health

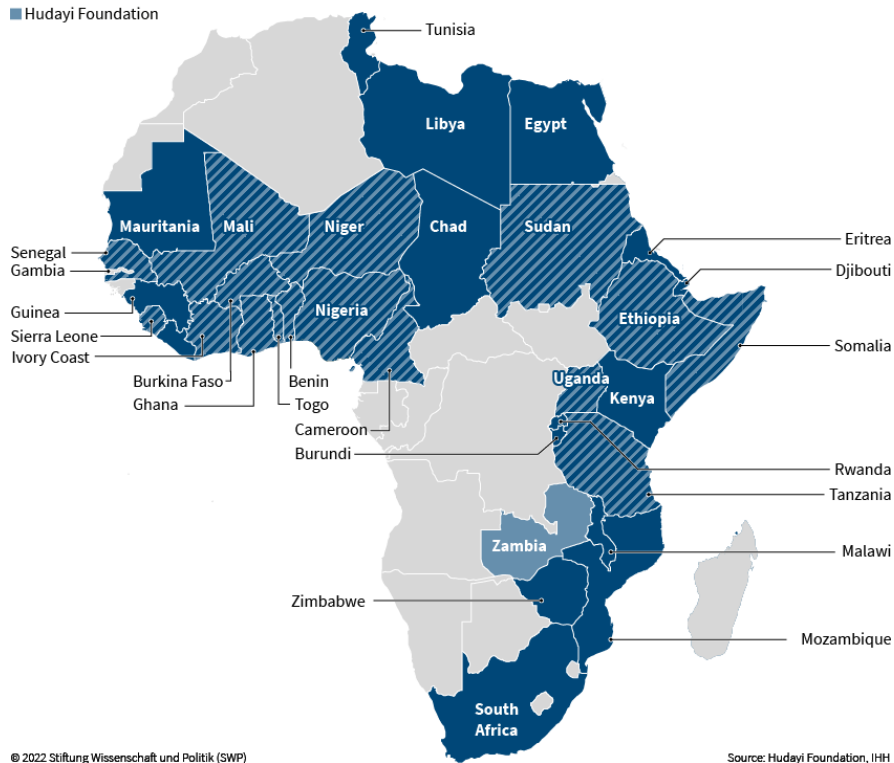

Εικόνα 1: Ανθρωπιστική Βοήθεια της Τουρκίας (Κυβερνητικοί Οργανισμοί)

Turkey's Humanitarian Aid (Faith Based NGOs)

Humanitarian Relief Foundation (IHH)

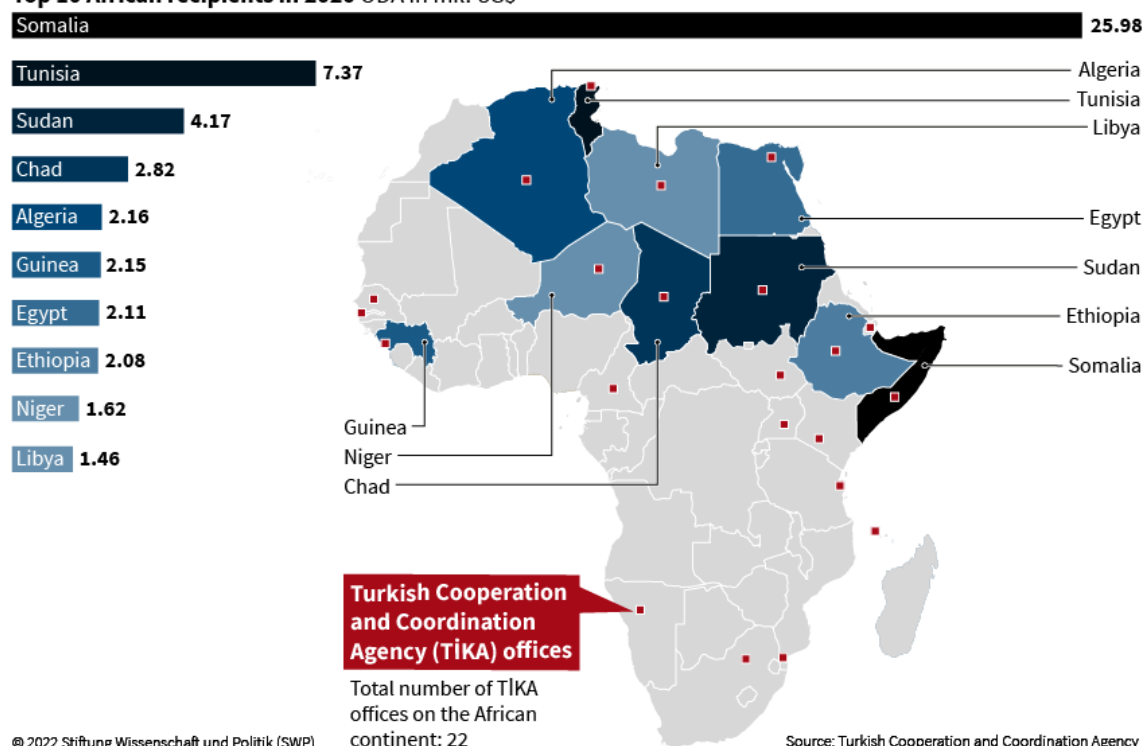
Hudayi Foundation

Εικόνα 2: Ανθρωπιστική Βοήθεια της Τουρκίας (Θρησκευτικές ΜΚΟ)

Turkey's Net Official Development Assistance (ODA) Disbursements to Africa

Top 10 African recipients in 2020 ODA in mil. US\$

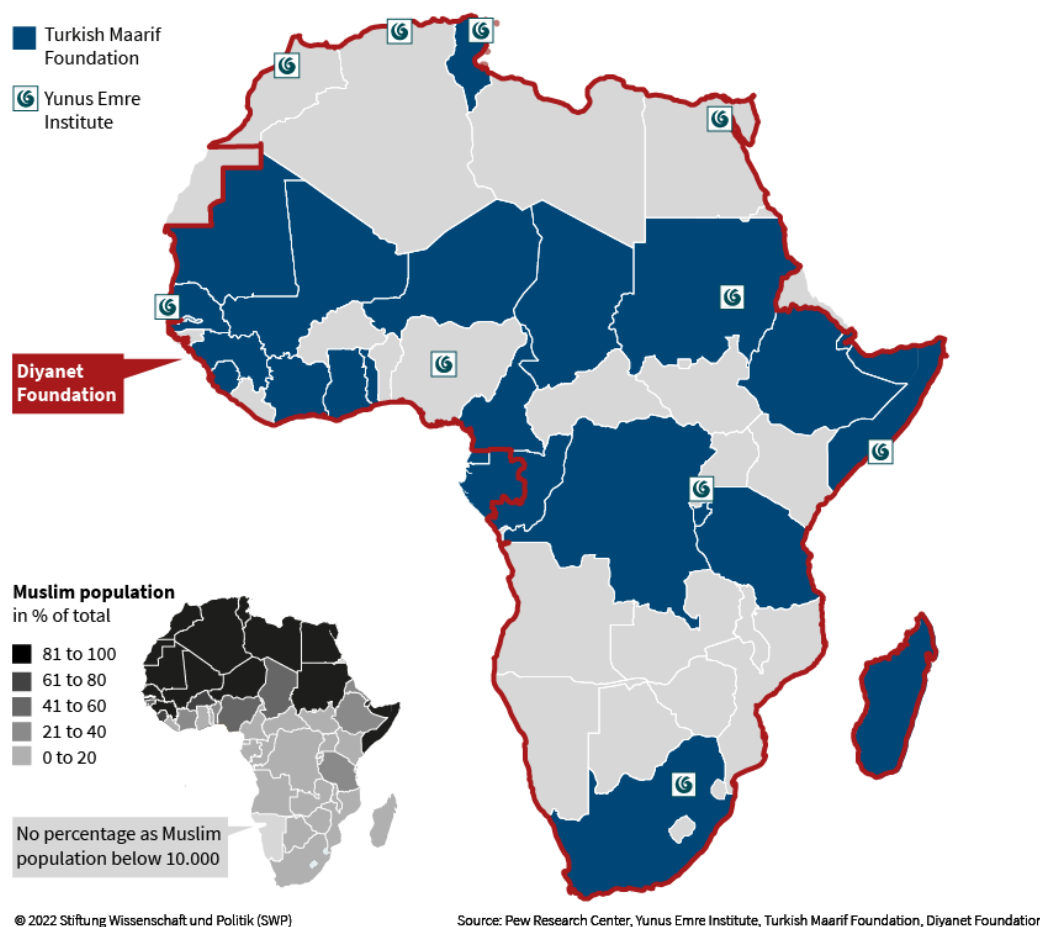

Εικόνα 3: Το τουρκικό δίκτυο αναπτυξιακής βοήθειας μέσω του TİKA

Η πολιτιστική συνεργασία

Η Τουρκία διαθέτει μια σειρά από κυβερνητικούς οργανισμούς, όπως το Ινστιτούτο Yunus Emre και το Ίδρυμα Maarif, που εργαλειοποιούν τον πολιτισμό και την κοινή θρησκεία για την προβολή της ήπιας ισχύος της. Η Diyanet, η επίσημη Διεύθυνση της Τουρκίας για τη διαχείριση των θρησκευτικών υποθέσεων, δραστηριοποιείται σχεδόν σε ολόκληρη την ήπειρο (Εικόνα 4).

Turkey's Cultural Relations

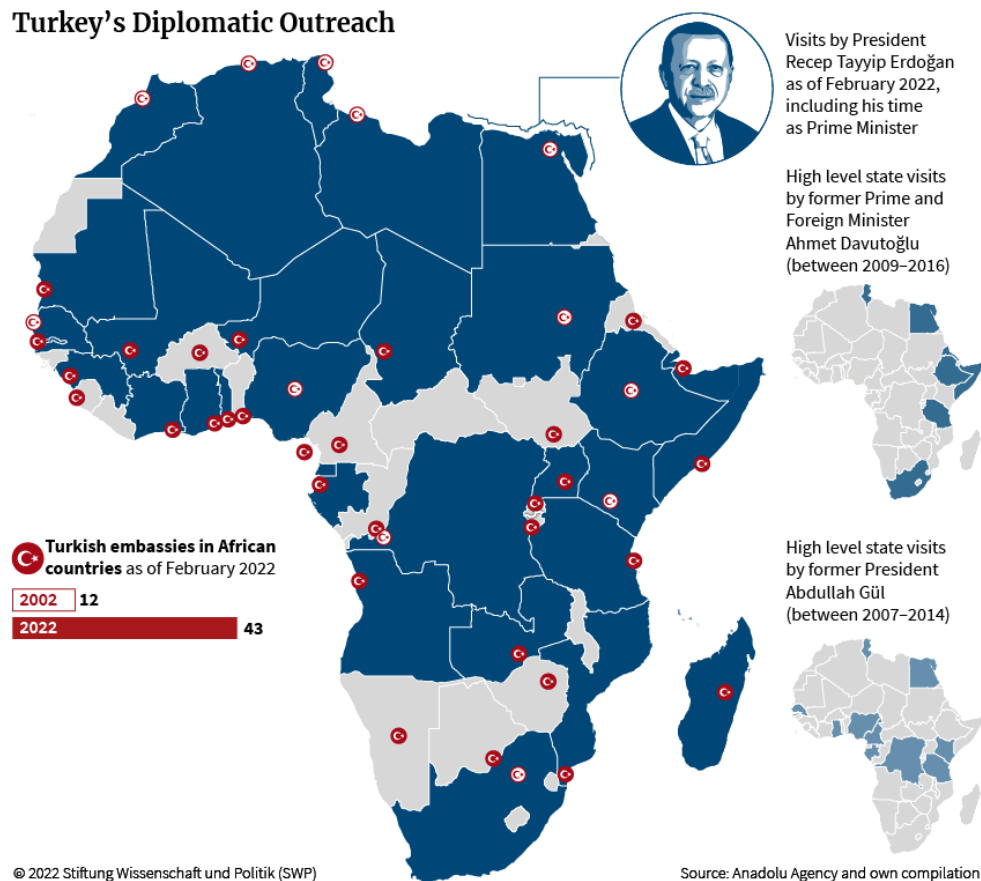

Εικόνα 4: Πολιτιστικές Σχέσεις της Τουρκίας

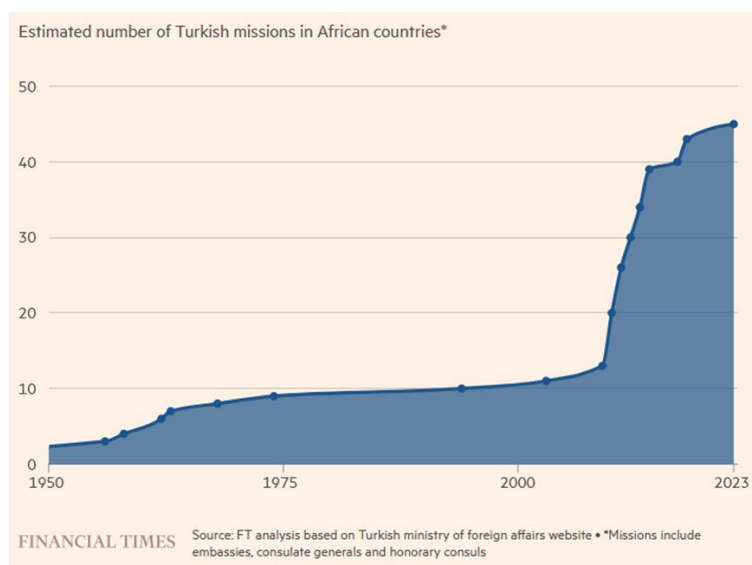
Η διπλωματική προσέγγιση

Η επέκταση των διπλωματικών αποστολών σε όλη την ήπειρο και ο αυξανόμενος αριθμός των κρατικών επισκέψεων υψηλού επιπέδου αντικατοπτρίζουν τη διπλωματική προσπάθεια για την προώθηση των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών σχέσεων. Η δημόσια διπλωματία της χώρας έχει γίνει προσωποκεντρική με τον πρόεδρο Ερντογάν να αναλαμβάνει προσωπικά την προώθηση της πολιτικής της χώρας στην Αφρική (Εικόνα 5).

Turkey's Diplomatic Outreach

Εικόνα 5: Διπλωματικές αποστολές της Τουρκίας

Εικόνα 6: Η πρόοδος της ευρείας τουρκικής διπλωματικής προσέγγισης

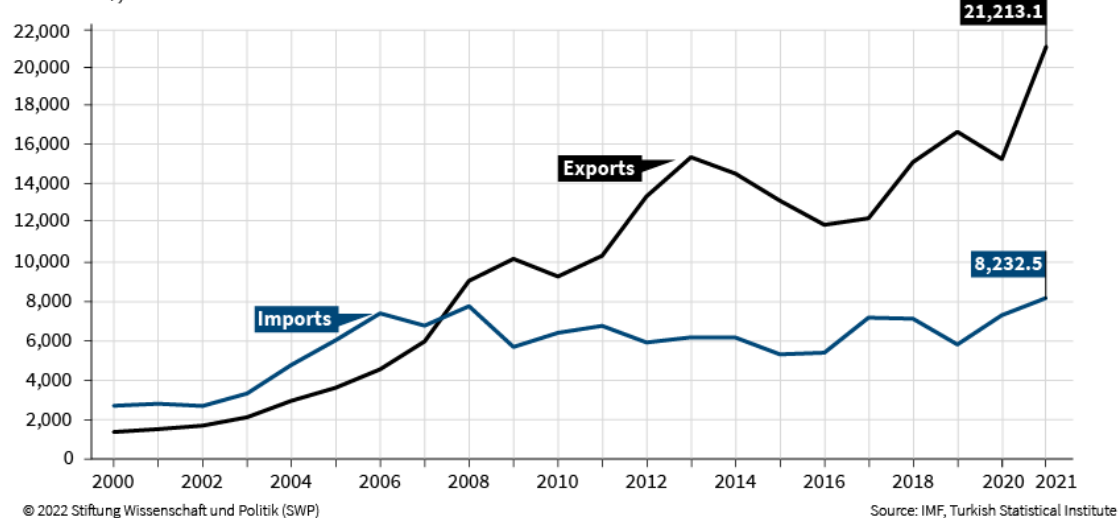
Πηγή: <https://www.ft.com/content/6149698f-8192-425e-a6bc-07d1677b6029>

Οικονομική συνεργασία στην Αφρική

Ένας από τους σημαντικότερους στόχους της πολιτικής της Τουρκίας στην Αφρική είναι η οικονομική συνεργασία και το εμπόριο, τα οποία έχουν σημειώσει αξιοσημείωτη άνοδο. Η Τουρκία επιδιώκει να αποκτήσει πρόσβαση στους πόρους, τις αγορές και τις στρατηγικές τοποθεσίες της Αφρικής, προσφέροντας οικονομικές επενδύσεις σε υποδομές και προϊόντα. Το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων της Τουρκίας (DEIK) λειτουργεί 45 επιχειρηματικά συμβούλια σε χώρες της Αφρικής με σκοπό την προώθηση του διμερούς εμπορίου και των αμοιβαίων επενδύσεων (Εικόνες 6,7).

Turkey's Merchandise Trade with Africa

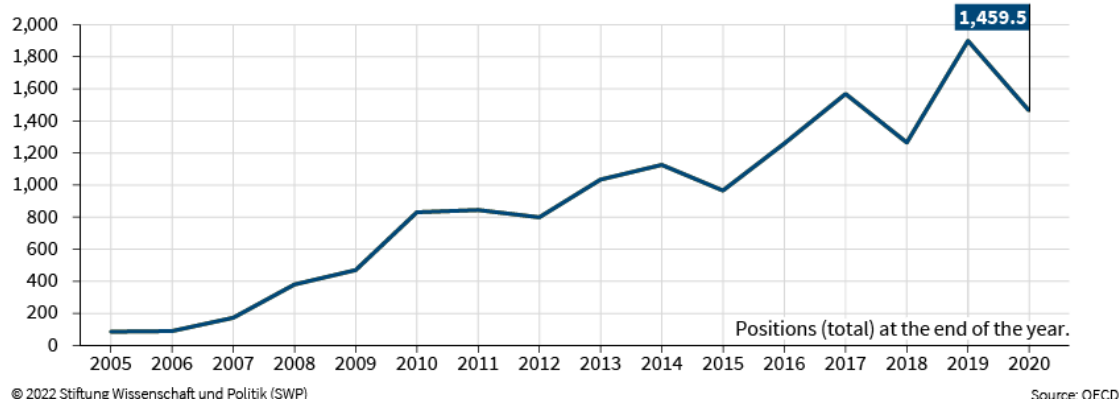
in mil. US\$, 2000–2021

Εικόνα 6: Εμπορικές Συναλλαγές της Τουρκίας με την Αφρική

Turkey's Foreign Direct Investment in Africa

in mil. US\$, 2005–2020

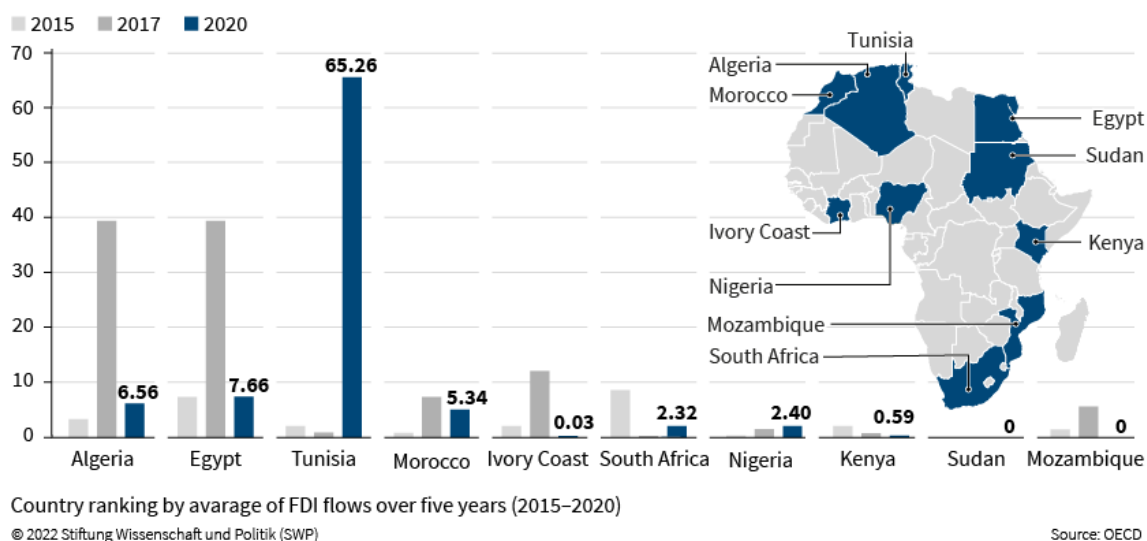

Εικόνα 7: Άμεσες Εξωτερικές Επενδύσεις της Τουρκίας στην Αφρική

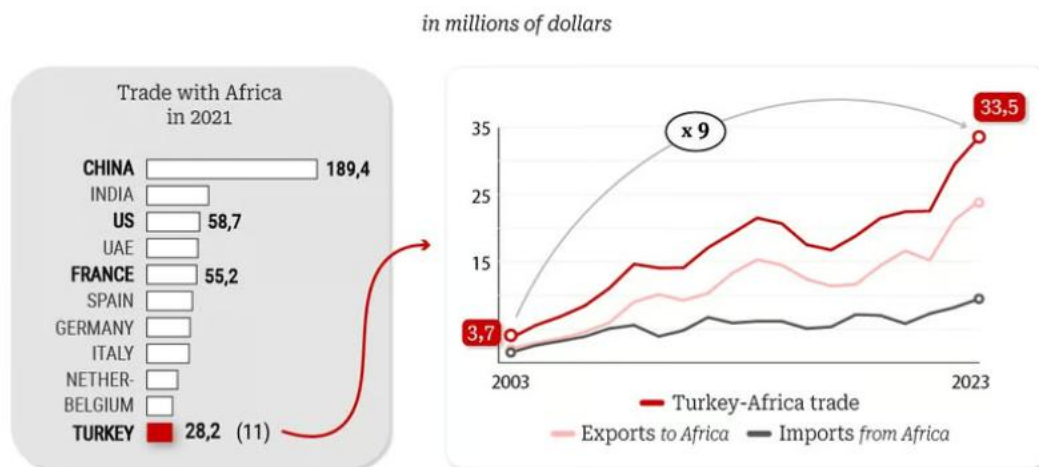
Ο μεγαλύτερος όγκος εμπορίου της Τουρκίας εξακολουθεί να πραγματοποιείται με τους παραδοσιακούς εταίρους της στη Βόρεια Αφρική και λιγότερο με την υπόλοιπη ήπειρο. Παρά την αυξανόμενη οικονομική παρουσία της Τουρκίας, εξακολουθεί να είναι αδύναμη σε σύγκριση με τους πιο καθιερωμένους εταίρους της Αφρικής, όπως η ΕΕ, η Κίνα, οι ΗΠΑ και η Ινδία, οι οποίοι πραγματοποιούν μεγάλες επενδύσεις και έχουν μεγαλύτερο όγκο εμπορίου από την Τουρκία στην ήπειρο (Εικόνες 8,9).

Top 10 Recipients of Turkey's Foreign Direct Investment (FDI) in Africa

in mil. US\$

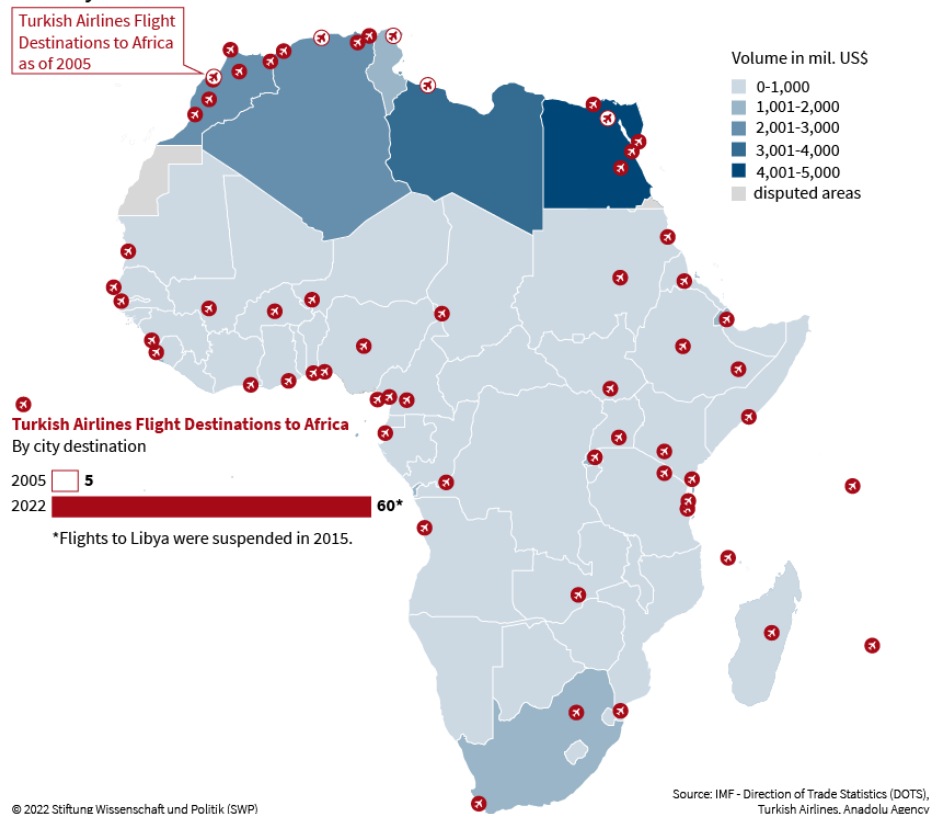

Εικόνα 8: Οι 10 κυριότεροι αποδέκτες επενδύσεων της Τουρκίας στην Αφρική

Εικόνα 9: Οι κυριότεροι εμπορικοί παράγοντες στην Αφρική

Turkey's Trade with African Countries in 2020

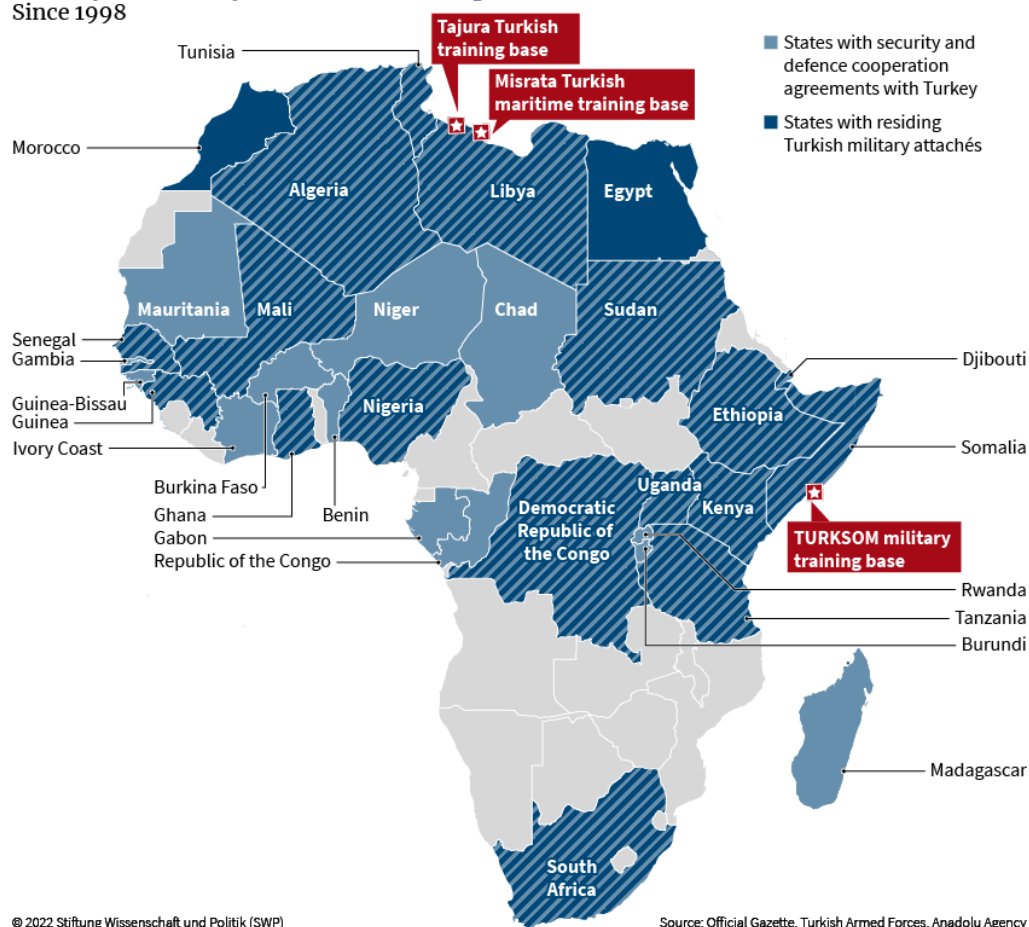
Εικόνα 10: Οι προορισμοί της Turkish Airlines ακολουθούν την επιχειρηματικότητα στην Αφρική

Η συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας

Τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία έχει ενσωματώσει την στρατιωτική συνιστώσα ασφαλείας στις οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις της με τα αφρικανικά κράτη. Παρά την αυξημένη στρατιωτική αλληλεπίδραση της Άγκυρας με τα αφρικανικά κράτη έχει ακόμα περιορισμένη ικανότητα να προβάλλει στρατιωτική ισχύ. Η συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας με αρκετές αφρικανικές χώρες υφίσταται στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, της αμυντικής συνεργασίας, της στρατιωτικής εκπαίδευσης και της συνεργασίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Επί του παρόντος, η Τουρκία διατηρεί στρατιωτικές βάσεις σε δύο αφρικανικές χώρες, τη Σομαλία και τη Λιβύη (Εικόνες 11,12,13,14).

Turkey's Security and Defence Cooperation with African States

Since 1998

Εικόνα 11: Συνεργασία της Τουρκίας στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας με

αφρικανικά κράτη

Mission Code	Country	Personnel Types (Group)	Sum of total	Year
UNMISS	South Sudan	Individual Police	26	2005*
MONUSCO	Democratic Republic of the Congo	Individual Police	8	2006**
MINUSMA	Mali	Individual Police	5	2019
UNAMID***	Darfur/West Sudan	Individual Police	3	2006
UNITAMS	Sudan	Individual Police	1	2020

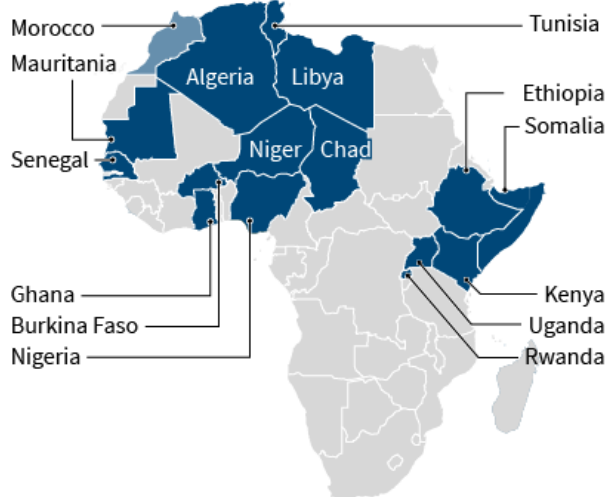
Εικόνα 12: Συμμετοχή της Τουρκίας σε Ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ στην Αφρική

Turkey's Arms Sales to Africa (1998–2022)

Type of Vehicle

Wheeled Type Armoured Personnel Carrier

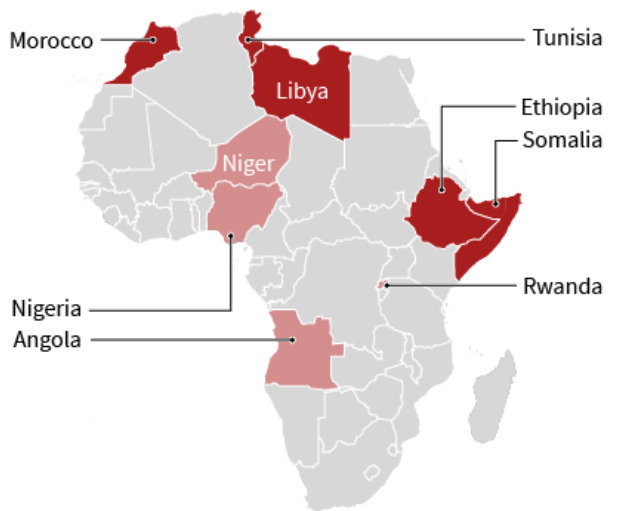
■ Purchased ■ Interest expressed in purchase

© 2022 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

Unmanned Combat Aerial Vehicles (UCAVs)

■ Purchased ■ Interest expressed in purchase

Source: UNROCA and own compilation

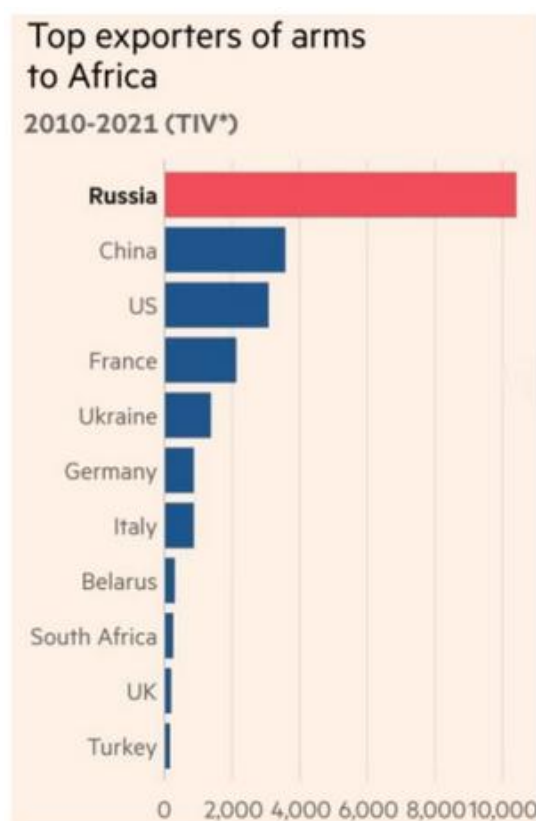
Εικόνα 13: Η πωλήσεις των τουρκικών όπλων στην Αφρική

Turkey's Defence and Aerospace Exports to Africa in mil. US\$ 2015–2021

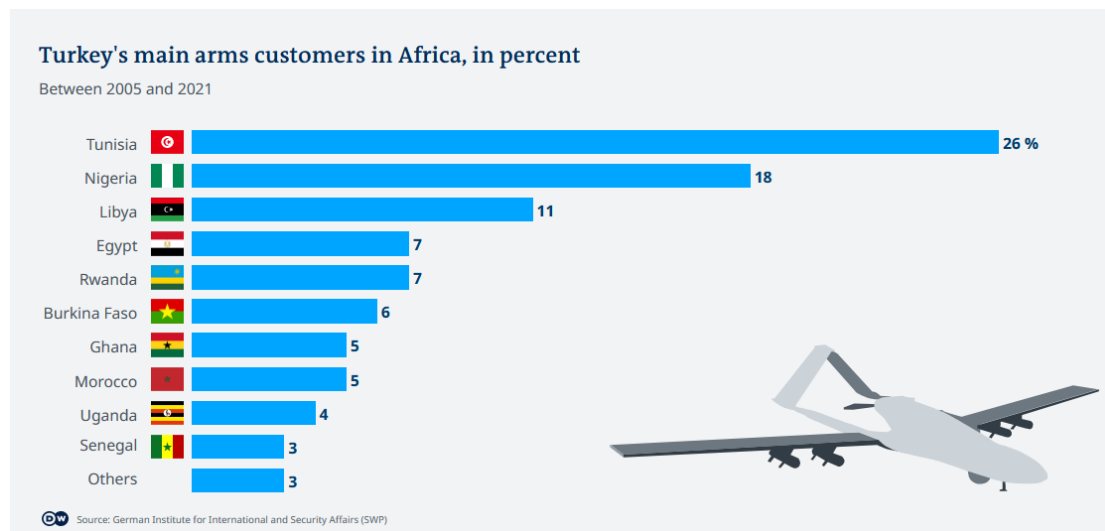

Εικόνα 14: Εξαγωγές άμυνας και αεροδιαστημικής της Τουρκίας στην Αφρική

Παρόλο που το μερίδιο της Τουρκίας στην αφρικανική αγορά είναι ακόμα μικρό με μερίδιο μόλις 0,5%, πολύ πίσω από τη Ρωσία, την Κίνα, τις ΗΠΑ και τη Γαλλία, η αύξηση των εξαγωγών όπλων της είναι η σημαντικότερη στην ήπειρο. Το έτος 2020-2021 είναι ενδεικτική η αύξηση 455%. Οι τουρκικές πωλήσεις όπλων ενισχύονται από τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη, ιδίως τα TB2 Bayraktar (Εικόνες 15,16).

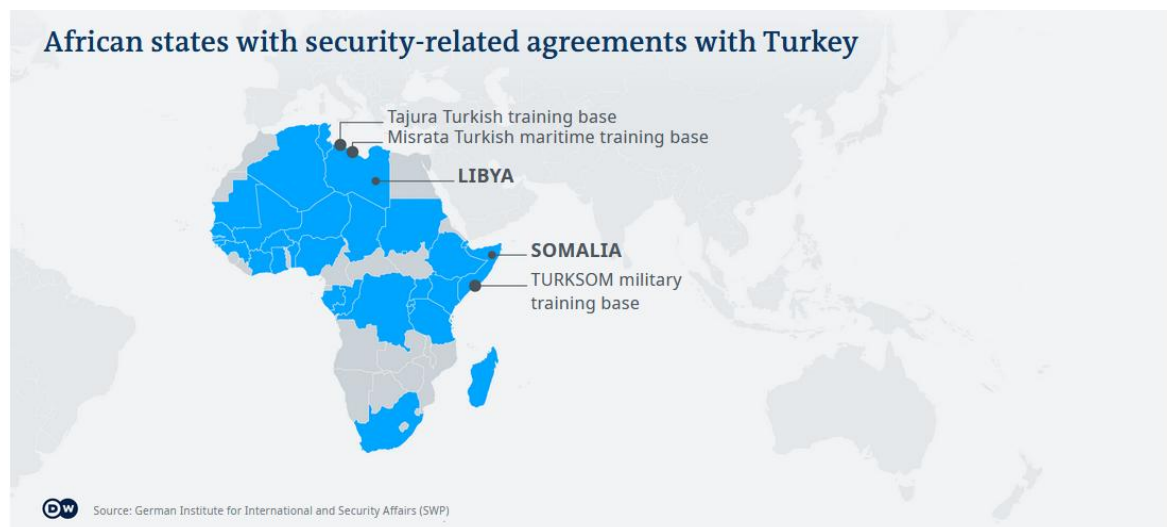

Εικόνα 15: Οι κύριοι εξαγωγείς όπλων στην Αφρική

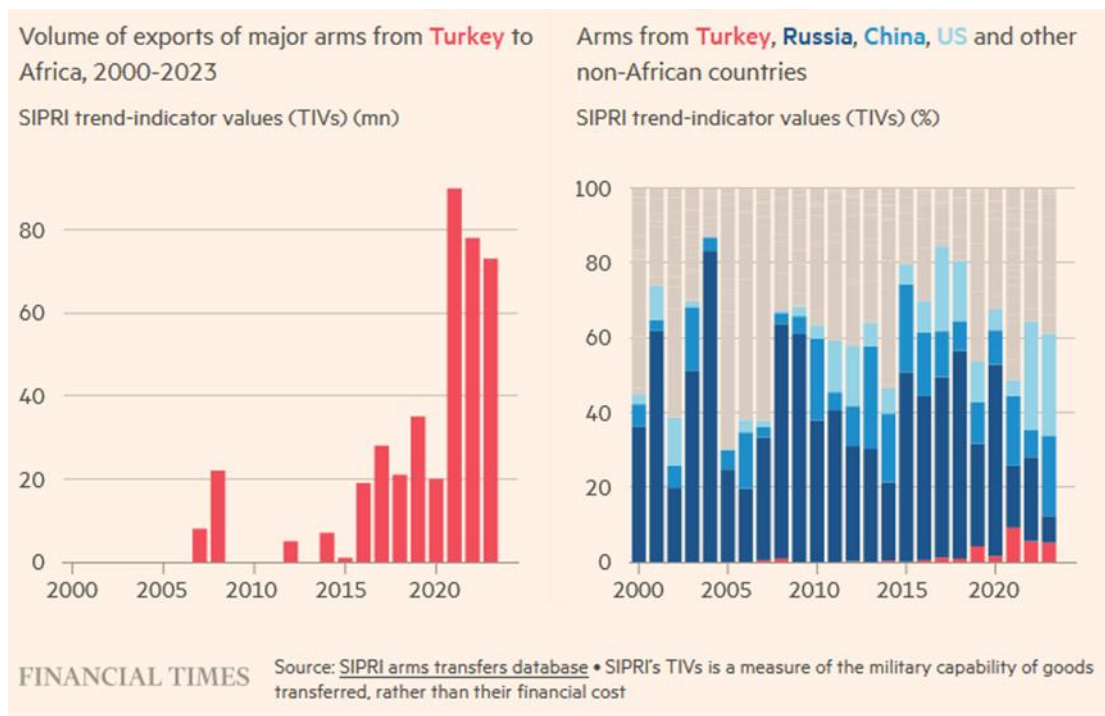
Εικόνα 16: Εξαγωγές των τουρκικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών (UAV)

Η Τουρκία έχει υπογράψει συμφωνίες στρατιωτικού χαρακτήρα με την πλειονότητα των αφρικανικών χωρών. Αν και οι συμφωνίες ποικίλλουν ως προς το πεδίο εφαρμογής, περιλαμβάνουν τεχνικές επισκέψεις σε ερευνητικά κέντρα, ανταλλαγές προσωπικού μεταξύ ιδρυμάτων και εταιρειών και εκπαίδευση (Εικόνα 17).

Εικόνα 17: Οι συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας

Πηγή για τα ανωτέρω: [Centre for Applied Turkey Studies](https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa) <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa>

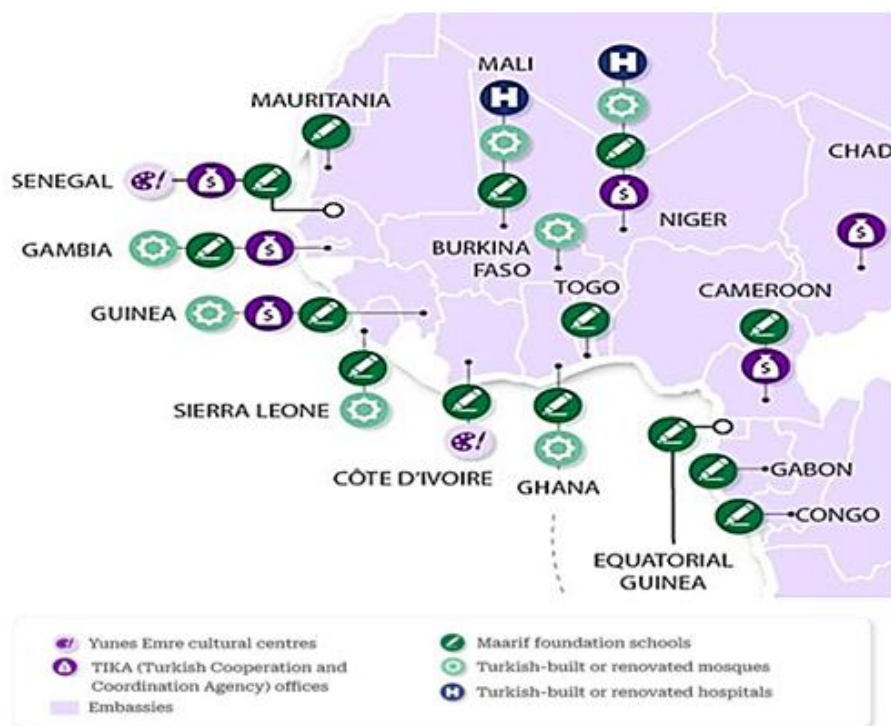

Εικόνα 9: Η Τουρκία κερδίζει ένα μικρό αλλά αυξανόμενο μερίδιο των βασικών εξαγωγών όπλων στην Αφρική

Πηγή: <https://www.ft.com/content/6149698f-8192-425e-a6bc-07d1677b6029>

Παράρτημα «Β»

Η Τουρκική Διείσδυση στη Δυτική Αφρική

Εικόνα 1: Η τουρκική εργαλειοθήκη ήπιας ισχύος και δημόσιας διπλωματίας στη Δ. Αφρική

Εικόνα 2: Η ανέγερση του εθνικού τεμένους στην Άκκρα της Γκάνα

Εικόνα 3: Η στροφή στην σκληρή ισχύ στη Δ. Αφρική

Εικόνα 4: Το ολυμπιακό στάδιο Abdoulaye Wade Stadium στη Σενεγάλη

Εικόνα 5: Το στάδιο Dacar Arena στη Σενεγάλη

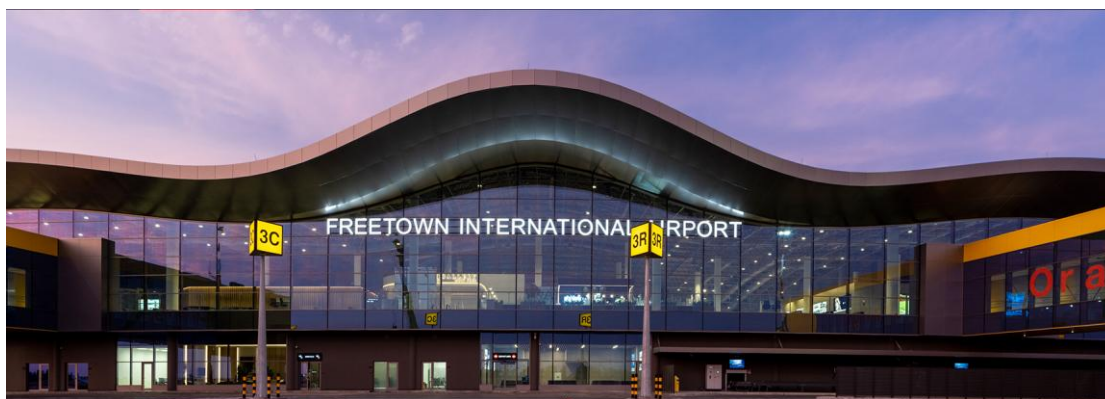
Εικόνα 6: Το Διεθνές Συνεδριακό Κέντρο του Ντακάρ στη Σενεγάλη

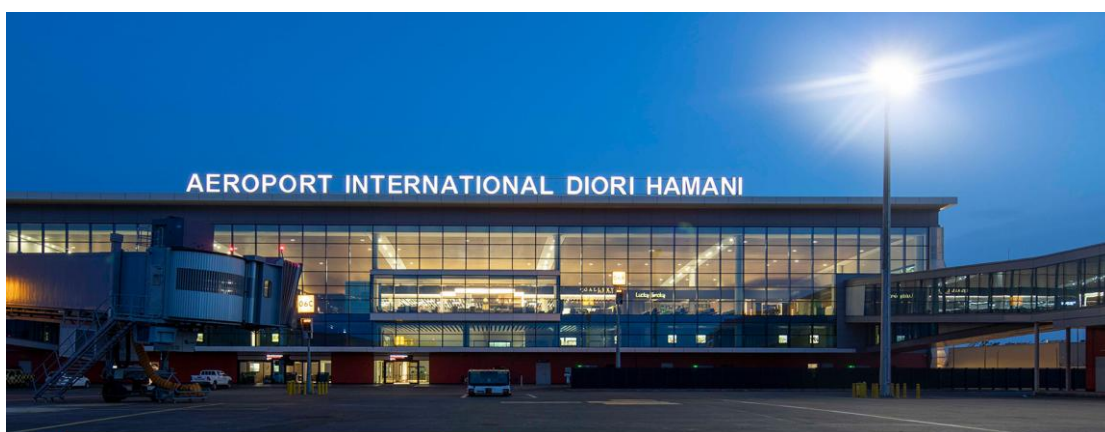
Εικόνα 7: Το διεθνές αεροδρόμιο Blaise Diagne στη Σενεγάλη

Εικόνα 8: Το διεθνές αεροδρόμιο Osvaldo Vieira στη Γουινέα Μπισάου

Εικόνα 9: Το διεθνές αεροδρόμιο Freetown στη Σιέρα Λεόνε

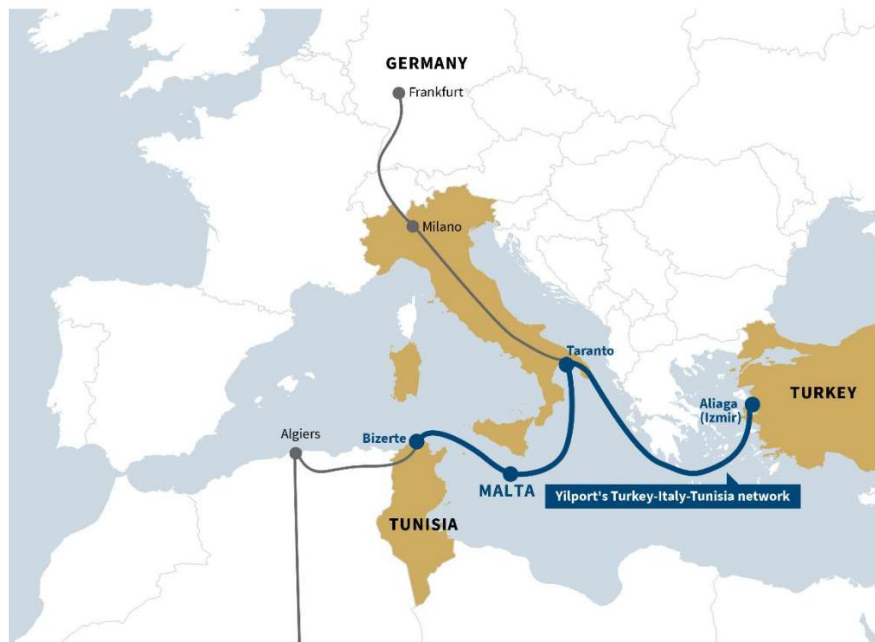

Εικόνα 10: Το διεθνές αεροδρόμιο Diiori Hamani στον Νίγηρα

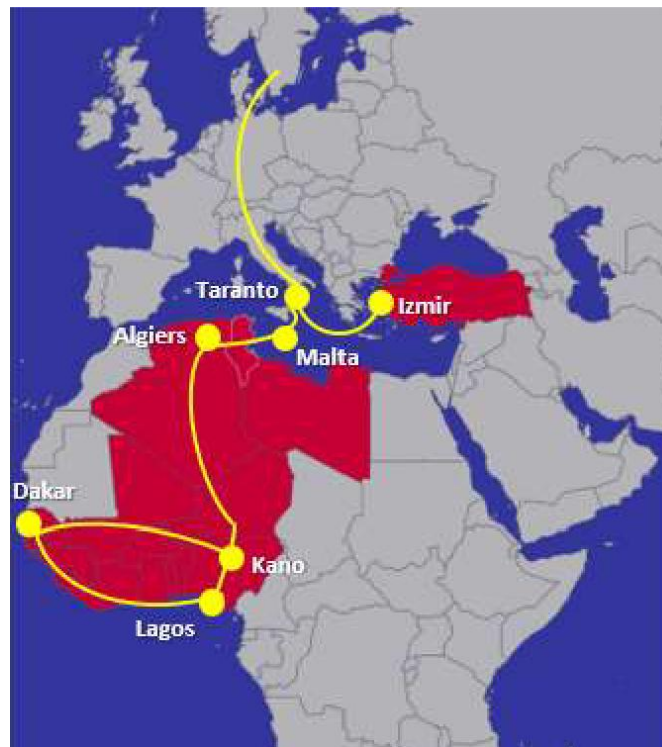

Εικόνα 11: Το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο Mambila στη Νιγηρία

Πηγή για τα ανωτέρω: <https://www.theafricareport.com/311569/how-erdogan-turned-turkey-into-a-key-player-in-africa-via-economy-religion-arms/>

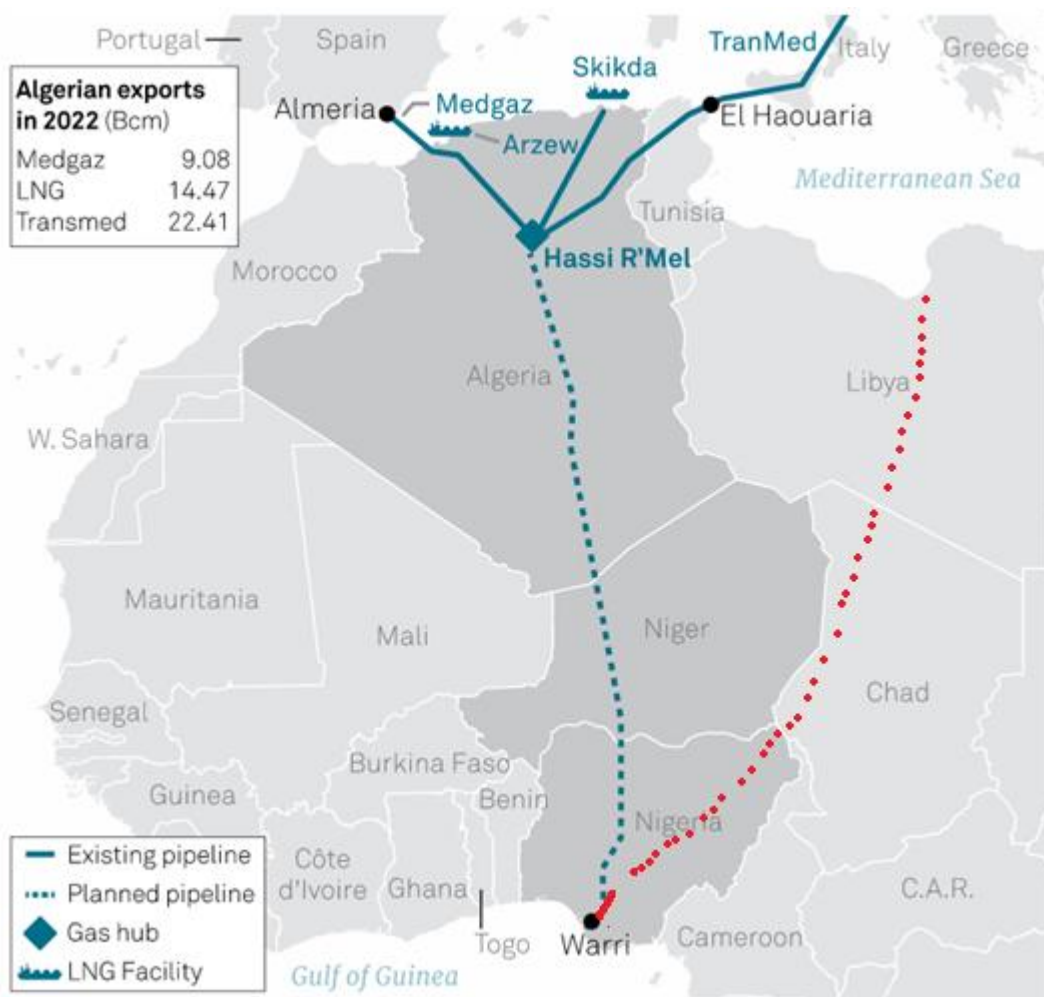

Εικόνα 12: Το διαμορφούμενο εμπορικό δίκτυο Τουρκίας-Ιταλίας-Τυνησίας- Αλγερίας - Δ. Αφρικής

Εικόνα 13: Η αρχιτεκτονική εμπορικής συνδεσιμότητας του Κεντρικού Μαγκρέμπ-Δυτικής Αφρικής που θέλει να δημιουργήσει η Τουρκία

Πηγή για εικόνα 12,13: https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/CATS_Working_Paper_Nr_3_Michael_Tanchu_m_Turkeys_Maghreb_West_Africa_Economic_Architecture.pdf

Εικόνα 14: Το σχέδιο του Διασυχάρου αγωγού φυσικού αερίου Νιγηρίας - Νίγηρα Αλγερίας. Με κόκκινο παρουσιάζεται η «Λιβυκή» πρόταση, για την προμήθεια της Ευρώπης

Πηγή: <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/090823-niger-coup-financing-woes-rock-nigerias-plan-to-supply-gas-to-europe>